תקצירים מפרסומי הסגל באורנים

(שנים תשס"ה-תשס"ט)

בתחומים:

- **מדעי החברה והרוח**
- **שפות**
- **אמנות**

קבוצה חברתית, ערכי עבודה ותחום לימוד
אצל סטודנטים לתואר ראשון בישראל [1]

SOCIAL GROUP, FIELD OF STUDY, AND WORK VALUES AMONG DEGREE STUDENTS IN ISRAEL[1]

ארזה אברהמי Arza Avrahamh
arza@palmchim.org.il

ההתרחבות והבידול המהירים שהתחוללו בסוגי מוסדות הלימוד ובתחומי הלימוד וכן ההטרוגניות הגדלה של התלמידים בחינוך הגבוה בישראל , מעלים שאלות לגבי הדמיון והשוני הקיימים בעמדותיהם ובהתנהגותם של סטודנטים מקבוצו ת חברתיות שונות , הבוחרים במסלולי לימוד שונים . כן עולות שאלות לגבי הדמיון והשוני בערכי עבודה של אותם סטודנטים , כלומר מה תפיסתם הערכית ומה הם מבקשים למצוא בעבודתם ומבקשים להשיג באמצעותה .

כמה סיבות מניעות את חקירת ערכי העבודה בזיקה לחינוך הגבוה . ראשית, ערכים אלה מעניינים כשלעצמם הן בגלל המבנה שלהם (מערכת הקשרים שביניהם) והן מבחינת ההבדלים בחשיבות המיוחסת לערכים השונים . שנית, סביר להניח שערכי עבודה קשורים לסביבות החיברות ולרקע התרבותי והחברתי של הלומדים . ושלישית, סביר להניח שערכים אלה ממלאים תפקיד בבחירת תחום הלימוד, כחלק ממכוונות של עתיד תעסוקתי שהצעירים מפתחים . הקשר בין ערכי עבודה להתמיינות הלימודית הוא חלק ממערך רחב של גורמים חיצוניים ושיקולים עצמיים של הפרט בבחירת תחום הלימוד , אך חקירת קשרים אלה עשויה להאיר היבט חשוב בהתניה החברתית של הבחירה הלימודית והתע סוקתית.

במחקר נבחנו מערכת הקשרים בין ערכי עבודה , הדמיון והשוני בחשיבות שקבוצות חברתיות שונות מייחסות לערכים אלה וכן הקשר בין ערכי עבודה לבין ההתמיינות לתחומי הלימוד . נמצא דמיון בין מבנה הקשרים בין הערכים וההעדפות הערכיות לבין ממצאים ממחקרים אחרים בישראל ו בעולם, אך מימוש יכולות וערכים הישגיים הודגשו יחד עם פנאי הדרוש לטיפוח המשפחה .

נמצא שנשים , מעבר לקבוצות חברתיות , מחשיבות את מרבית הערכים יותר מהגברים. הן משמרות דפוס מסורתי המחשיב פנאי לטיפוח המשפחה , נוחות וערכים חברתיים , אך מן הצד האחר הן דומות לגברים בער כים ההישגיים , ואף עולות עליהם בהחשבת ההתפתחות המקצועית ומימוש היכולות .

---

[1] (2005). **סוציולוגיה ישראלית, ז'**(1), 71-93.

דמיון ניכר נמצא בערכי עבודה של סטודנטים יהודים , אשכנזים ומזרחים , ילידי הארץ. עם זה, נראה שהנחיתות היחסית במיצב הסוציו- אקונומי ובהון החברתי של מזרחיים באה לידי ביטוי בהעצמת השיקול ההישג י בהשוואה לאשכנזים.

בקרב עולים חדשים וערבים נמצא דפוס ערכי השונה במעט מהדפוס המרכזי . נמצא שהעולים מחשיבים את "ההתפתחות האישית" ואת "הקדשת זמן למשפחה", פחות מסטודנטים יהודים ותיקים . ייתכן, שמשתקפים כאן שני גורמים . הראשון – שרידי השפעה של תרבות שהעדיפה מסגר ות חברתיות רחבות יותר על פני המשפחה , ושל חינוך בעל אופי סמכותי וקולקטיביסטי , שנתפס כמשרת בראש ובראשונה את המדינה מתוך החשבה מעטה של נטיות אישיות כשיקול בבחירת מקצוע . והשני – תגובה של מהגרים המתמודדים עם מיצב חברתי נחות בהשוואה לוותיקים , שעלולים לראות את ההת מקדות במשפחה כמפריעה להשתלבות בחברה ולהתקדמות בשוק העבודה.

סטודנטים ערבים מציגים דפוס ערכי דומה לזה של קבוצות מיעוט חלשות . הם מחשיבים מאוד ערכים הישגיים , ממצא העולה בקנה אחד עם טענתו של Khattab N. (2002), שלסטודנטים ערבים בישראל יש שאיפות גבוהות בתחום ההשכ לה הגבוהה, המבטאים חתירה להתקדמות סוציו- אקונומית. החשבת ערכים חברתיים-זולתיים מעניקה תחושת שייכות , והנובעים אולי מתודעה של מחויבות לקהילה מקופחת וזקוקה לטיפוח . לעומת זאת הם מחשיבים פחות התפתחות אישית, אולי משום שסיכוייהם לממש שאיפות אישיות מוגבלים . בשל כך גם מתחזק כנראה רצון להשיג לפחות פיצוי בחיים נוחים .

ניתוח של ערכי עבודה לפי תחומי לימוד העלה דפוסים ערכיים התואמים מאפיינים מקובלים של התעסוקות הקשורות בתחומי הלימוד . נמצא ניגוד בולט בין הדפוס הערכי של הלומדים חינוך (שמרביתם נשים), המדגיש זולתיות ונוחות , לבין הדפוס הערכי של הלומדים כלכלה וניהול , תקשורת ומשפטים , המדגיש הישגיות ומימוש יכולות בעלות משמעות אינסטרומנטלית . הדפוס הערכי של הלומדים מדעים ורפואה דומה ביותר לזה של תלמידי מדעי הרוח והחברה , למעט החשבה רבה של התפתחות מקצועית, הקשורה כנראה במשך ההכשרה הארוך בתחומים אלה.

השפעת הקבוצה החברתית על ערכי העבודה , ותפיסה ערכית התואמת אפיונים של תחום הלימוד, באו לידי ביטוי בהתמיינות הסטודנטים לתחומי הלימוד , לפחות כפי שזו עלתה במדגם זה . מניתוח רכיבי המיצב הסוציו- אקונומי של קבוצות המוצא עולה, שהערבים והעולים נמוכים מ הקבוצות האחרות בהכנסת המשפחה וביוקרת מקצוע האב , ואילו השכלת ההורים של העולים היא הגבוהה ביותר ושל הערבים היא הנמוכה ביותר . לכן העולים , הנמצאים בשלב של השתלבות בחברה כשכל מערך התעסוקות פתוח בפניהם , מעדיפים מקצועות כמו הנדסה וטכנולוגיה , שתוך

זמן קצר יחסית עש ויים לשפר את מעמדם החברתי והכלכלי . הערבים לעומת זאת מתוחמים במידה רבה במגזרם האתני , כשחלק מתחומי העיסוק סגורים בפניהם , נחלקים בין בחירה בחינוך , לרוב על ידי הנשים , כאפיק כניסה לשוק העבודה , לבין בחירה בהנדסה וטכנולוגיה , לרוב על ידי הגברים . בשני התחומים הם לו מדים לרוב במכללות, במסלולים שפוטנציאל הקידום הסוציו- אקונומי שלהם מוגבל.

ההתמיינות לתחומי הלימוד , המשקפת גם בחירה מקצועית , מושפעת מהעדפות ערכיות, שהן מצדן מושפעות במידת- מה מהשתייכות לקבוצה סוציו- תרבותית. אפקט המגדר , המשמעותי יותר , שעלה במחקר זה , מצדיק מחקר נוסף שיעמיק בחקירת האינטראקציה שבין מגדר וקבוצה חברתית בהשפעה על ערכי העבודה ועל ההתמיינות לתחומי הלימוד .

המניעים להתנדב לשנת שירות למשימות חברתיות 1986-2005
המקרה של בני הקיבוץ[1,2]

MOTIVES FOR COOMMUNITY SERVICE
THE CASE OF KIBBUTZ YOUT 1986-2005

ארזה אברהמי Arza Avrahami
arza@palmchim.org.il

החל בשנות החמישים יזמו הקיבוצים את שנת השירות הן כמסגרת לחִיברוּת אידיאולוגית והן כזרוע למילוי משימות תנועתיות . לאורך השנים חלו שינויים בדרכי המימוש של שנת השירות . בתחילה היה שירות חובה של צעירים וצעירות לאחר שירותם הצבאי, מִכסה שהטילה התנועה על כל קיבוץ . לאחר מלחמת ששת הימים הונהגה התנדבות לשנת שירות לפני השירות הצבאי , כאשר צה ״ל אִפשר לשליש מכל מחזור לדחות בשנה את השירות הצבאי ולהתנדב לשירות חברתי בתחומים שונים . עד סוף שנות השמונים התנדבו כ- 70% להדרכה בתנועות הנו ער הקשורות לקיבוץ , וקבוצות קטנות התנדבו לחזק יישובים צעירים או לקיים קומונות של כעשרה צעירים וצעירות שעסקו בפעילות קהילתית , בעיקר בחינוך , בעיירות הפיתוח . במהלך השנים חלו שינויים ביעדי ההתנדבות , שצמחו בעיקר מתוך הנטיות והרצונות של המתנדבים וקיבלו גיבוי של ה מסגרת התנועתית המלווה פעילות זו.

בשנת 1986 נערך מחקר שליווה את מתנדבי שנת השירות , מסיום לימודיהם – לאורך כל השנה , בפעילותם ההתנדבותית . מניעי ההתנדבות נחקרו מתוך ראייתה כפרק בתהליך מתמשך של המעבר לבגרות המאפיין את בני הקיבוץ ובנותיו . הניתוח העלה מניעים קולקטיביסטיים ואינדיבידואליסטיים משולבים , הקשורים בציפיות לבטא מגוון של צרכים ונטיות . ביניהם: צורך לתרום למען הזולת , מחויבות לקיבוץ, צורך לבחינה עצמית, וצרכים הבעתיים אנוכיים.

במהלך 18 השנים האחרונות חלו שינויים מעמיקים בקיבוצים הן בתחום הכלכלי והן במבנה החברתי. ההתנדבות לשנת שירות לא פסקה , אך התרחבו והשתנו תחומי ההתנדבות גם לתחומים של תרומה לחברה לגופים שאינם קשורים לתנועה הקיבוצית. כן הצטרפו למתנדבים צעירים רבים שאינם מהקיבוץ , אך לומדים בבתי הספר הקיבוציים או משתייכים לתנועות הנוער הקשורות לתנועה הקיבוצ ית.

---

[1] (2006). **הכנס השמיני לחקר הקיבוץ והקומונות** . גבעת חביבה, מאי 2006.

[2] (2006). **הכנס המדעי השנתי השמיני : קהילה וחינוך בתמורות הזמן בארץ ישראל ובתפוצות** (האגודה הישראלית לחקר תולדות החינוך) – **ספר התקצירים** (עמ׳ 7). אוניברסיטת תל אביב ואורנים, המכללה האקדמית לחינוך, טבעון, יוני 2006.

בשנת 2005 פנינו אל מתנדבי אותה שנה כדי לבחון את השפעת השינויים בקיבוץ ובחברה הרחבה על מניעי ההתנדבות . בחנו עד כמה יציבים הצרכים של צעירים בשלב המעבר לבגרות ועד כמה מעוגנים המניעים להתנדבות בקרקע החברתית שבה התבגרו. כן בחנו עד כמה תהליך השינוי שינה את מ שקל המניעים השונים במערכת השיקולים של הצעירים להתנדב.

לא חל שינוי לאורך השנים במספר המתנדבים ובחשיבות המיוחסת למניעים , אך חלו שינויים בהדגשים ובפעילויות.

ההבדלים בחשיבות שמייחסים בני הקיבוץ המתנדבים בשנת 2005 למניעים השונים דורגו בדומה לאלה שהיו בשנת 1986, אך עיון בהבדלים של אשכולות המניעים מלמד שבשנת 2005 עוצמת המניעים המשימתיים גבוהה יותר , ופחתה מאוד החשיבות של המניעים הקונפורמיים . המניעים המורטוריים וההנאתיים חשובים פחות, אך ההבדלים אינם משמעותיים (לא נמצאו הבדלים בין מתנדבים מקיבוצים שיתופיים ומתנדב ים מקיבוצים מופרטים). מהשוואה בין מתנדבים שאינם מהקיבוץ למתנדבים מהקיבוץ בשנת 2005, עולה שהצעירים שאינם מהקיבוץ מייחסים חשיבות רבה יותר למניעים המשימתיים והמורטוריים . משימתיות אישית חשובה לקבוצה זו , שהיא קבוצה קטנה וייחודית של צעירים מתנועות הנוער המחפשת ד רך חיים אלטרנטיבית.

שינוי בהדגשים של המניעים בשנת 2005 נובע מתהליך המתקיים לאורך השנים עם התחזקות האינדיבידואליות והחלשת המחויבות לקיבוץ , ובמקביל הנמכת הגדרות שבין הקיבוץ לחברה הרחבה . משימתיות אישית הובחנה כבר ב- 1987, אבל בצִדהּ הייתה מחויבות לקיבוץ שבאה לביטוי בשני תחומים :

א. 70% התנדבו להדרכה בתנועות הנוער , שהייתה דרך המלך שהובילה התנועה הקיבוצית.

ב. לצד הרצון לעצמאות , לחקרנות ולמשימתיות אישית , ייחסו המתנדבים חשיבות למניעים קונפורמיים.

במהלך השנים נפתחו אפיקי פעילות חדשים , פחתה המחויבות לצורכי התנוע ה והקיבוץ וגבר הרצון לפעול באִרגונים שונים בחברה הכללית , והבחירה האישית הפכה למניע מרכזי. השינויים בתנועה אִפשרו היענות לצרכים אלה ואגף המשימות בתק״ם מעודד פעילות התנדבותית בחברה הישראלית רובה בתחום החינוך .

שלב המורטריום של בני קיבוץ , שהתמשך לאורך 8-10 שנים, התקצר, אך בהתנדבות לשנת שירות אין שינוי מהותי . בשנת 2005 המתנדבים מחשיבים במידה פחותה מניעים של חקרנות מורטורית ובני הקיבוץ נעשו מעשיים יותר – ממצא שעלה גם ממחקר על בחירת מסלולי לימוד של בני הקיבוץ . עם זה עדיין חשובים לבני הקיבוץ כבעבר מניעים משימתיי ם אישיים המעוגנים במסורת רבת שנים . כמו כן מחשיבים במידת- מה סקרנות והתנסות בדברים חדשים בשל התבגרותם בקהילות קטנות.

העדפות השכלה של נשים בקיבוץ המשתנה [1]

GENDER AND EFFECT ON SELF-SELECTION IN THE HIGHER EDUCATION IN THE CHANGING KIBBUTZ[1]

ארזה אברהמי ויחזקאל דר

Arza Avrahami & Yechezkel Dar

arza@palmchim.org.il

השינויים הכלכליים והחברתיים בקיבוץ ב-15 השנים האחרונות מאפשרים לבחון את הקשר בין מבנה חברתי משתנה לבין התנהגות הקשורה ברכישת השכלה גבוהה של נשים וגברים צעירים. מדובר בצעירים הנמצאים בפרק מורטורי של חייהם, שבמהלכו הם מעצבים את זהותם המקצועית על פי נטיותיהם ומשאביהם האישיים ובעזרת הון תרבותי, חברתי, וכלכלי שמעניקות להם משפחתם והקהילה שבה התבגרו.

שנים רבות נטו צעירי הקיבוץ לדחות לימודים גבוהים בהשוואה לבני גילם בישראל. דחיית הלימודים נשענה על תחושה של ביטחון לגבי מיצבם האישי בעתיד. נראה כי עמדה זו החלה להשתנות במקביל להידרדרות הכלכלית בקיבוצים רבים ולהתרופפות השותפות. ריבוי העוזבים את הקיבוץ, ובהם רב יותר מספר הנשים, העלה את המודעות לקשר שבין רווחה אישית והשכלה, והניע יותר צעירים לפנות ללימודים ולהקדים את תחילתם כדי להבטיח את עתידם בקיבוץ או מחוצה לו.

מראשיתו של הקיבוץ התקיים פער בין הכרזות על שוויון המינים לבין מימושו בפועל. חרף האידיאולוגיה השוויונית, התאפיין הקיבוץ המסורתי בחלוקת עבודה מבודלת שמיקמה את רוב הנשים בשירותים ובחינוך ואת רוב הגברים בחקלאות, בתעשייה, וגם במרבית עמדות הניהול.

תהליכי השינוי משפיעים על מעמד האישה בקיבוץ . אפשר לראות בו סיכוי לקידומן של הנשים, אך דומה שהשינוי החשוב חל באינטרס של הנשים . היום לנשים חשוב לפתח את עצמן , לרכוש השכלה ולהשתלב בתחומי הכשרה ועיסוק שֶקודם לכן הן הודרו מהם, מכורח או מרצון.

אולם בצד הסיכויים קיימת סכנה שנחיתותן של הנשים בקיבוץ בהשוואה לגברים תוסיף ותתקיים . ראשית, מאחר שהמיצב של רוב עיסוקי הנשים והשכר בעבורם

---

[1] **הכנס ה- 37 של האגודה הסוציולוגית הישראלית : סוציולוגיה אתיקה פוליטיקה** , אוניברסיטת בר-אילן, פברואר 2006.

הם נמוכים יחסית , "הפרטת" הפרנסה עשויה להרע את מצבן הכלכלי של הנשים . שנית, הגם שבין השנים 1982-1994 הוכפל מספר הנשים בתפקידי ניהול , ומספר הלומדות כלכלה ומִנהל מתקרב לזה של גברים , יקשה על הנשים לחדור לתפקידי ניהול בקיבוץ . ועל אף שלנשים יותר שנות השכלה מאשר לגברים , ההון האנושי הכרוך בהשכלתן נופל בערכו מזה של הגברים ככל שמדובר בכניסה למקצועות ששכר נאה בצדם . נראה שתחושת אי- הביטחון לגבי מעמדן החברתי מוחרפת אצל הנשים בקיבוץ העכשווי.

שיערנו לכן כי גישה מעשית (פרקטית) ביחס ללימודים מתחזקת אצל בנות הקיבוץ אף ביתר שאת מאשר אצל הגברים בקיבוץ, וגם בהשוואה לבנות גילן משכבה סוציו-אקונומית דומה בישראל.

כחלק מהשינויים בפרק העלומים (הבגרות הצעירה) של בני הקיבוץ, נִבחנו מגמות בפניית נשים לחינוך גבוה. מצאנו כי סטודנטיות מהקיבוץ המשתנה העכשווי מפגינות גישה "תכליתית" כלפי הלימודים הן בהשוואה לסטודנטים גברים בקיבוץ והן בהשוואה לסטודנטיות בישראל. לעומת בנות קיבוץ בעבר, הן נוטות לקצר את תקופת המורטוריום המתמשך של העלומים ופונות ללמוד מוקדם יותר. הגם שהן מתחילות ללמוד מאוחר יותר מהסטודנטיות בישראל, מטרותיהן הלימודיות והמקצועיות בתחילת הלימודים מגובשות יותר. שיעור נשות הקיבוץ הפונות ללימודים גבוהים עולה על שיעור הגברים, אך פחות מהגברים הן פונות ללימודים המכוונים לתואר אקדמי. יותר מהסטודנטיות בישראל, הן מעדיפות לרכוש מקצוע במכללות, גם לא אקדמיות, על פני לימוד עיוני-מחקרי באוניברסיטאות, אך רבות יותר מעוניינות בלימודי המשך. בבחירת תחום הלימוד הן נוטות להעדיף לימודים יישומיים, כמו שירותים חברתיים, אומנות שימושית והנדסאות, על פני מדעים מדויקים (מלבד המדעים הביולוגיים), מדעי הרוח, ותחומי לימוד המחייבים הכשרה ארוכה. יוצא אפוא שבקיבוץ הנמצא בתהליכי הפרטה מתערער הביטחון הכלכלי האישי, והצעירות, אף יותר מהצעירים, ממהרות להבטיח את עתידן. באותו כיוון פועל החשש "להיתקע" בעבודת שירות לא מקצועית, המזומנת גם כיום כתעסוקה לנשים רבות בקיבוץ. השיעור הגבוה של הפונות ללימודים גבוהים, הכנה לא מספקת בבית הספר התיכון לתחרות בקבלה לאוניברסיטאות והיעדר מסורת תרבותית של לימודים אליטיסטיים אף הם עשויים להוסיף להסבר גישתן המעשית של צעירות הקיבוץ.

הקול הנשי בחברה החלוצית [1]

WOMEN`S VOICES IN THE PIONEER SOCIETY IN ISREAL

Aviva Ufaz אביבה אופז
ufaz@macam.ac.il

בסקירת המקורות ההיסטוריים של התקופה החלוצית בארץ ישראל ב ולט מיעוט מקומן של הנשים בתיעוד הרשמי והציבורי . גם על מדף הספרים נוכחותן שולית ביותר הרושם המתקבל הוא כי הנשים החלוצות "שתקו". יש התולים שתיקה זו באקלים של דיכוי אינטלקטואלי ששרר בחברה החלוצית (שהרי חברה זו ראתה את המודל שלה ב "יהודי החדש " שהיה "יהודי של שר ירים" ועשייה וניגודו של "התלמיד חכם – המודל המסורתי ") ובמיוחד כשמדובר היה בנשים . אולם את "השתיקה" תולים גם באתוס נשי שראה בכתיבה הפונה לציבור ערטול עצמי בלתי צנוע או מעשה מותרות . ביסוד האתוס הזה עמדה התפיסה שעבודה רוחנית היא כוח הסוחף את האדם מן הפגישה עם העולם ועם הזולת לתוך זירת האני , המצומצמת והאנוכית לכאורה . ואכן, חוקרים שונים הצביעו על כך ש "כיבוש הלב" והצנעת רגשות היו נורמות מקובלות בחברה החלוצית .

מחקרים חדשים מגלים שאין זה מדויק להניח שנשים חלוצות לא כתבו ולא ביטאו את רגשותיהן בכתיבה, אלא שהן עשו זאת בז'אנרים המסווגים כ "סמי ספרותיים" או בכתיבה המכונה "ספרות הגילוי האישי ". כלומר בכתיבה אישית ואינטימית : במכתבים, יומנים ומימוארים . הכתיבה בז'אנרים אלה אפשרה ביטוי רגשי , שחרור ממצוקות ועם אלה שמרה על איפוק וצניעות .

באופן כוללני מאוד ניתן לומר , כי החברה החלו ציתי, בשאיפתה לכינון חברה חדשה ומתוקנת, הציבה לעצמה כמטרה גם שחרור מהסדר הפטריארכלי , ועמו את העיקרון של שוויון מגדרי . אולם מתוך כתביהן של הנשים החלוצות מתברר , שהמהפכה הציונית פסחה על הנשים כבר מלכתחילה , בעלייה הראשונה. העליות השנייה והשלישית תפסו עצמן כחבר ות מהפכניות ושוויוניות . בני עליות אלה ראו עצמם, בשונה מאנשי העלייה הראשונה , כמי שמרדו במסורת הפטריארכלית-בורגנית וחילצו את הנשים מהמסגרות המסורתיות . אולם, כפי שעולה מעדותן של הנשים עצמן , היה פער עמוק בין החזון והיומרה ובין המציאות . באופן פרדוקסלי החלוצות ח שו שהן שותפות לתהליך המהפכני דווקא בהיותן ממשיכות בתפקידן

---

[1] (2005). שאלת האישה וקולן של נשים בחברה החלוצית – מיתוס מול מציאות. בתוך י' פרידלנדר, ע' שביט וא' שגיא (עורכים), **הישן יתחדש והחדש יתקדש : על זהות , תרבות ויהדות - אסופה לזכרו של מאיר איילי**. תל אביב : הקיבוץ המאוחד.

הבלתי מהפכני. באופן מיוחד בלטה תופעה זו בארגון "השומר", שבו הודרו הנשים מחברות בארגון בעוד הן נושאות בעול ובקשיים שכפו עליהם חיי השומרים אך לא רק ב"השומר", שהיה ארגון בעל אופי "גברי" וצבאי, קופחה האישה. גם בקבוצות אחרות בעליות הראשונות, שזיהו עצמן עם אידיאולוגיות מהפכניות-ליברליות יותר (כגון: תנועת השומר הצעיר או מפלגת הפועל הצעיר) לא שרר שוויון מגדרי. מסקנה זו של המחקר נשענת בעיקר על השיח המתועד ביומני הקבוצות. היומנים הקבוצתיים הם ז'אנר מיוחד ש ל ספרות חלוצים שנוצר בקרב קבוצות אינטימיות בעלייה השלישית, בתקופת הראשית לגיבושן. ייחודם של היומנים הללו הוא בשילוב המתקיים בהם בין וידויים אישיים ומסגרת קולקטיבית.

היומן הקבוצתי הוא מקור ראשוני-אותנטי, המאפשר בדיקה של הנושא המגדרי מתוך שיח המתנהל בתוך ה תקופה עצמה, ומתוך שתי נקודות הראות – הנשית והגברית, שכן היומן הקבוצתי היה אחד מערוצי הביטוי שבהם חרגו החלוצות משתיקתן. בשל כך צפונים בו קולן האותנטי ובה בעת גם שיח רב-קולי, גברי ונשי, ב"שאלת האישה" (המושג שייך לשיח המתנהל ביומנים). המחקר בודק את האופן שבו עולה ונתפסת "שאלת האישה" בשיח הגברי ובשיח הנשי, והוא מתייחס לפער שביניהם. העיון במקורות הנשיים עוקב אחר העמדות העולות מתוך הטקסט הגלוי, שבעיקרו מבטאות אקלים של קבלה, השלמה, התרוממות רוח חלוצית ופיוס מגדרי לכאורה. מול אלה הוא חושף את העמדות והמבעים החתרני ים העולים מתוך הטקסט הסמוי של אותם מקורות.

הקריאה במקורות הנשיים תהיה קשובה למגמות החתרניות הצפונות בהם. מגמות אלה עולות בשיח הנשי, לרוב באופן עקיף ומינורי, וזאת בעיקר משום שבשלב שבו נכתבו הדברים, המודעות לקיפוח המגדרי לא נתפסה כראויה למאבק. בשלב זה היו הצעירות עסוקות בלבטי מימוש עצמיותן כ "אדם חדש", כחלוץ וכמהפכן צעיר. נוסף על כך, הצגת קיפוחה של האישה עשוי היה להתקבל כהודאה בכישלונה של החברה האוטופית. התסכול והאכזבה שהיו כרוכים בהודאה מעין זו, היו ככל הנראה קשים יותר מההבלגה.

החידוש והתרומה של המחקר: מתוך המקורות הנשיים ניתן לשמוע קולות שונים: קולות של התפעמות ושמחת יצירה לצד קולות חתרניים של אכזבה וסירוב. הטונים השונים מלמדים שהסיטואציה המגדרית של הנשים בחברה החלוצית לא היו, כמקובל לחשוב, אחידים וחד-משמעיים. מעבר לכך, הקול הנשי חושף את הזרמים והלכי הרוח התת-קרקעיים שרחשו ותססו בקרב קבוצות שונות בחברה החלוצית. בכך הוא תורם להשלת כיסוי מיתי שהעטו האידיאולוגיות וההיסטוריוגרפיה על המציאות הנשית בחברה החלוצית. מעבר לכך, הקשבה לקול הנשי, אשר נדחק והודר לאורך שנים מהשיח ההיסטורי והספרותי, עשוי לתרום לא רק לתיקו ן הקיפוח המגדרי בתודעה ההיסטורית, אלא גם לאיזונה והעמקתה של תמונת פני התקופה החלוצית בכללה.

ספר: "קיבוץ ילדים" במסע אל הארץ הנכספת [1, 2]

CHILDREN'S KIBBUTZ IN A JOURNEY FROM THE VALLEY OF DEATH TO THE VEARNED LAND

אביבה אופז Aviva Ufaz

ufaz@macam.ac.il

הספר עוסק בתיעוד קורותיה של קבוצת ילדים /נערים, ניצולי שואה – סיפור התמודדותם והישרדותם בתקופת השואה , התגבשותם הספונטנית כ "קיבוץ" בדירה נטושה בקרקוב עם תום המלחמה , והעפלתם לארץ, תוך מסע מפותל ברחבי אירופה, שארך למע לה משנתיים . המסע הגיע לסיומו בחופי הארץ , ערב פרוץ מלחמת השחרור ועמו הבשיל גם תהליך חניכה של חברי הקבוצה . המסע שנע בעקבות משאת נפש , "עמוד אש " אידיאולוגי ודבקות בלכידות הקבוצתית עגן בסיומו במציאות של שברים.

הספר מעלה את הסיפור האישי והקבוצתי של הנערים , תוך ניסיון לבחון את התפקיד שמילאו האתוס הציוני- חלוצי וחיי הצוותא הקבוצתיים – ברוח מסורת תרבות תנועת הנוער החלוצית – בשיקומם ובחזרתם לעולם של ערכים ויצירה.

הקבוצה, שאת סיפורה מביא הספר , הייתה אחת מני קבוצות נערים , שכמוה עשו את דרכן לאחר השואה משאול תחתיות אל עב ר חיים אנושיים . סיפורה הייחודי של כל אחת מהקבוצות וסיפורו האישי והסובייקטיבי של כל אחד מחבריהן הוא נדבך בנרטיב של "ילדי השואה". בייחודו של כל סיפור נעוץ כוחו כתעודה אנושית אותנטית חרף הלא ייאמן שבה.

סיפור קורות הקבוצה מתבסס על עדויות רטרוספקטיביות בכתב וב על פה של חבריה, על ספרות היסטורית , על ממוארים ועל מסמכי ארכיב . המחקר שבבסיס הספר נסמך על מתודה איכותנית והוא נמסר בשפה נרטיבית .

---

[1] (2006). ירושלים: יד ושם (124 עמ').

[2] (2005). **הקונגרס העולמי הארבעה עשר למדעי היהדות** , הר הצופים , האוניברסיטה העברית בירושלים, יולי-אוגוסט 2005.

סמלים ודימויים מכוננים בספרות חלוצים[1]

CONSTITUTIVE SYMBOLS AND IMAGES IN PIONEERS LITERATURE

אביבה אופז Aviva Ufaz

ufaz@macam.ac.il

אתמקד בטקסט אחד – "קהליתנו". במאמר שהתפרסם לאחרונה מכתירה חוקרת ספרות הקיבוץ שולה קשת את הקובץ "צומת כל ההתחלות". חוויית ביתניה וחיבור הקובץ קהליתנו היו כדבריה ל "אינטרטקסט תרבותי" שהזינו יצירה ספרותית לאורך שנים. שלוש יצירות ספרותיות נכתבו ב אופן ישיר על בסיס קהליתנו וסיפורה של ביתניה. שתיים מביניהן, בסמוך לזמנם: הרומן המונמנטלי "ימים ולילות" של נתן בסטריצקי (1926), והרומן של יהודה יערי: "כאור יהל" (1937). לאחר עשרות שנים כתב יהושע סובול את המחזה "ליל העשרים". בין היצירות הספרותיות ששאבו לאו רך השנים השראה מקהליתנו היו קובצי השיח: "שיח לוחמים" ו"בין צעירים", שהופיעו בעקבות מלחמת ששת הימים בסוף שנות ה- 60. הדיאלוג עם קהליתנו ממשיך להניב יצירה ספרותית ומחקרית גם היום. ניתן אפוא לומר שביתניה הייתה לאירוע מכונן בתמונת עולם קולקטיבית של זרמים שונים בתרבות הישראלית, והקובץ שתיעד אותה, קובץ קהליתנו, היה צומת דיאלוגי בין-טקסטואלי ובין-דורי.

בטקסט של קהליתנו ניכרים סימני השפעות רוחניות שאליהן נחשפו מחברי הקובץ טרם עלייתם לארץ. ההשפעות השונות הללו עיצבו בקהליתנו סגנון ולשון שתוארו על ידי אלקנה מרגלית כ "בליל מוזר ומביך של מונחים וסמלים מושאלים מתחומי תרבות שונים וסותרים". אותו בליל עשה את הקובץ למאגר של דימויים וסמלים שממנו שאבו יוצרים לאורך השנים, וכניסוחה של שולה קשת: ל"צומת כל ההתחלות".

מערכת הסמלים בקהליתנו סגורה מחד גיסא, פתוחה ואקלקטית מאידך גיסא. מעגל הסמלים הסגור יוצר מעין שפה איזוטרית, שניתן לזהות בה את רוחה הסוערת של ראשית המאה. היא מאופיינת בקווים של רומנטיקה רליגיוזית וצימאון דתי-משיחי.

מערכת הסמלים של קהליתנו עשויה להצטייר כשרירותית ואקלקטית, אך בדיקה קפדנית יותר חושפת בתוכה קבוצות של סמלים שנק שרות באחידות מסוימת. אחת

[1] (2007). **כנס מותר 16: התרבות החזותית בישראל: דימויים מכוננים**. הפקולטה לאמנויות, אוניברסיטת תל אביב, מרץ 2007.

מהן היא קבוצת סמלים בעלי זיקה דתית : יהודית-חסידית-קבלית, נוצרית ופגנית. אידיאליזציה רומנטית של הראשוני , ההיולי והתמים הביאה אל שפת הסמלים את כוחות הטבע הגדולים : השמים, השמש, ויותר מכולם – האדמה. האישה והנשיות גם הן נקשרים בקהליתנו במושגים מוכללים ומעצמים.

המגמה הרומנטית- מיתית-רליגוזית ניכרת גם בקבוצת סמלים המתייחסים למציאות ולאורחות חיי היומיום של העדה . על פי קהליתנו בחיי היומיום של העדה לא היה מקום לסתמי . כל שהוא שגרה קיבל משמעויות שמעבר לעצמו . כך היו השיחה, הריקוד, מעגל האוהלים , הסעודה, הכביש ואפילו יללת התנים , לסמלים מעובי משמעות.

כצפוי, גם העבודה נקשרה בתפיסתם של אנשי ביתניה בחזון רוחני וחברתי . בתפיסתם את העבודה המשיכו חלוצי ביתניה מסורת ציונית חלוצית שהעלתה את העבודה לדרגת ערך עליון , אפילו דת . אולם, שלא כדרך אנשי העלייה השנייה , העבודה הפיזית והגשמית קיבלה בדבריהם עומק רוחני.

יללת התנים הייתה אחת החוויות הארצישראליות לדידו של החלוץ . בקהליתנו היא מתרחבת לכלל סמל . בקולות היללה בלילות שמע החלוץ את האיום ואת הקסם שבהווייתה הפראית והאקזוטית של הארץ , שהצטרפו לסימני הזיהוי של המולדת החדשה והזרה.

הפשטת מידותיהם הקונקרטיות של הסעודה , הריקוד, העבודה או יללת התנים רוממה את המציאות החלוצית היומיומית לכלל סמל , מיתוס ואידיאה . ניתן לראות בכך ניסיון של נושאי החזון למנוע את שחיקתו על ידי כוחן המכלה של המציאות והשגרה , ובו-בזמן מאמץ לשמר את זיקת ן לחוויה האותנטית ולמקורה האידיאי.

ARE ANGELS "FLESH AND BLOOD"?
A STUDY IN THE PENTATEUCHAL TARGUMS [1]

Yaacov Azuelos יעקב אזואלוס
yazuelos@zahav.net.il

The objective of this article is to examine the manner of the Aramaic Targums on the Pentateuch as they translate the words "angel/angels" which appear in the Pentateuch. An examination of all the translations of "angel" shows that, unlike the Bible, they differentiate between two types of angels:

The first relates to a human, flesh and blood angel messenger. This appears in the Torah seven times, and is translated by Targum Onkelos and Targum Pseudo-Jonathan as "*izgada*", and by Targum Neophyti I as "*shlichin*". The one exception to this appears in Genesis 32:7, where the word is translated as "*mallelya/mallelhaya*" - an expression stemming from the root "ALL", meaning spying. This signifies a meaningful change - content based, not merely technical. Through this change the translator wishes to draw the reader's attention to a change which has occurred in the angels sent by Jacob to soften his brother's Esau's heart in preparation for the meeting between them. These angels, when they left Jacob's house, were "angels" as in "messengers", whose role is to do their master's bidding, yet when they returned, their mission was understood as a spying mission for their master.

The second type of angel related to God's messenger which is not flesh and blood, and is translated by all as "*malacha*". This appears in the Torah 33 times, 26 of which are translated literally as "*malacha*", while 7 are expanded upon in translation by adding details about the angel, despite the fact that in some cases these angels are identified by name, such as Michael and Gabriel, the angels sent to Sodom, and Metatron, the angel that shows itself to Abraham in the Sacrifice of Isaac story.

[1] (2007). *Vth Congress of IOTS - International Organization for Targumic Studies of the Old Testament*. Ljubljana, Slovenya, July 2007.

These expansions which appear in the Aramaic Targums on the Pentateuch, except the Targum Onkelos, which remains steadfast in its literal translation of "angel", sometimes include its title, such as "angel of mercy", its job description, such as "angel of service", or "angel of accompaniment", a combination of a job description and a quantitative description or an addition of the angel's name, like the angel Zaganzael, which appears before Moses in the burning bush.

These expansions are usually based on a well known Midrash tradition or on as yet unfamiliar layers of the Midrash, and possibly on a different Biblical version than the one we have.

"ONE ANGEL DOES NOT RUN TWO ERRANDS" (BERESHIT RABBA, 50,2) – A DISCUSSION OF THE POWER LIMITATIONS OF ANGELS IN ARAMAIC TRANSLATIONS (TARGUMIM) OF THE TORAH

Yaacov Azuelos יעקב אזואלוס

yazuelos@zahav.net.il

The Aramaic translations of the Torah reflect a system of beliefs and opinions regarding religious thought and beliefs. Among the main topics of the belief and opinion system which the translations relate to we find God's image and titles, the reward doctrine, the importance of prayer, the angels' world, etc. This article examines one issue of the angels' doctrine found in Aramaic translations of the Torah – the limitations placed on the angels' power. The angels above enjoy God's proximity. This proximity may lead us to think that the angels' power is enormous and unlimited. The Aramaic translations of the Torah relate to this topic, pointing to the angels' limited powers in order to remove any unique divine characteristics by emphasizing the fact that the angels are merely God's emissaries with no independent powers of their own. These limitations of the angels' powers in Aramaic translations of the Torah are expressed in the following manner:

1. The angels have no power in four major domains: rain, livelihood, life, and infertility.
2. The fathers of the Jewish nation can overpower the angels when they attempt to harm Israel.
3. Emphasis of the fact that God prefers Israel to the angels.
4. One angel cannot have more than one mission.
5. They are limited in the use they can make of information provided to them as part of their role.
6. Limitations on the power of the Angel of Death.

To sum up, limiting the angels' powers stems from the translators' fear of the beginning of angel worship, as their target audience included not only educated, sophisticate Jews, but also the general public who might follow this erroneous worship

"וְהֶחֱרַמְנוּהוּ בְּשִׁירִים כְּשִׁירָיו / עַל קַו חֲרוּזָיו וּדְבָרָיו" – לסוגי הפרודיה וליישומיהם ב"ספר תחכמוני" ליהודה אלחריזי [1]

"ADOPTING HIS METER AND RHYME, WE BERATED HIM AND EXCOMMUNICATED HIM, TIME AFTER TIME" – CATEGORIES AND APPLICATIONS OF PARODY IN 'THE BOOK OF TAHKEMONI' BY JUDAH AL-HARĪZĪ

Ayelet Oettinger אילת אטינגר
ayelet.oettinger@gmail.com

מילות מפתח : "ספר תחכמוני" ליהודה אלחריזי ; פרודיה, ביקורת ספרותית.

לדברי ישראל דוידזון , בין ה בודדים אשר עסקו בפרודיה העברית בספרות ימי הביניים, הנה, בעוד הפרודיה קדומה ביותר בספרות הקלסית , בה היא שימשה ככלי הנשק היעיל ביותר של הסטירה , אין היא עתיקה בספרות העברית כלל .[2] את התחלותיה המהוססות והספורות בספרותנו , הוא מוצא במאות ה- 12-13 בשירו של אברהם אב ן עזרא "על הזבובים", ב"ספר שעשועים " לאבן זבארה וב "ספר תחכמוני" 'לאלחריזי (שם, 2-7). הפרודיה מודגמת מתוך ספרים אלה בצמצום , כזעומה ודלה. לדעתו של דוידזון, קשה להגדיר "פרודיה" באותה עת כיותר מאשר "חיקוי" בלבד (שם, XVIII). ברם, עיון מחודש ב "ספר תחכמוני" מגלה כי מחברו השתמש במודוס הפרודי באופן מקיף , מודע ומורכב הרבה יותר מאשר זה שחשף דוידזון במחקרו . יש לציין כי מחקר זה הוא היחיד שנכתב עד היום , המתייחס להתחלותיה של הפרודיה בספרות העברית.

בהרצאה נעשה ניסיון לחשוף ולפענח את הפרודיה ב "ספר תחכמוני" (נכתב בשנים 1216-1218) לר' יהודה אלחריזי (1165-1225). השאלות שהתמודדתי עמן נוגעות במושאי הפרודיה , במטרותיה ובאופני השימוש בה . מתברר כי אלחריזי שילב

---

[1] (2006). "וְהֶחֱרַמְנוּהוּ בְּשִׁירִים כְּשִׁירָיו / עַל קַו חֲרוּזָיו וּדְבָרָיו" – לסוגי הפרודיה וליישומיהם ב"ספר תחכמוני" לר' יהודה אלחריזי ("Adopting his meter and rhyme, we berated him and excommunicated him, time after time" – Categories and Applications of Parody in *The Book of Tahkemoni* by Judah al-Harīzī), **הקונגרס העולמי ה- 14 למדעי היהדות** . האוניברסיטה העברית, ירושלים, יולי-אוגוסט, 2006.

[2] Israel Davidson, *Parody in Jewish Literature*. New-York, 1966. (First published: 1907 Columbia), p. 1.

ביצירתו הן פרודיות שמטרתן שעשוע בלבד והן (בעיקר) פרודיות שמטרתן הבעת ביקורת סטירית. מושאי הפרודיה מגוונים, והיא שירתה את המחבר בהבעת דעתו בנושאים אישיים, לאומיים, ספרותיים, וכן בענייני מגדר ומקצוע (סטירה מעמדית). כל מושא ביקורת התאפיין בסוג פרודיה המותאם לו. אלחריזי משתמש בכל תת-הסוגים המוכרים לנו: פרודיה טרמינלית מוצהרת, פרודיה טרמינלית "סמויה" ופרודיה אינסטרומנטלית.

מתוך מגוון הפרודיות ב"ספר תחכמוני", הודגם בהרצאה השימוש המפותח שעושה המחבר בפרודיה כנשק במלחמה ספרותית. אלחריזי ניגח ז'אנרים אשר היו לנכסי צאן ברזל של הספרות העברית הספרדית הקלסית, אך הפכו לשנויים במחלוקת בתקופתה ה"פוסט-קלסית" (שבח, גנאי, חשק, חכמה). כמו כן הוא מתח ביקורת על ז'אנרים אשר היו שכיחים בספרות הערבית הקלסית, אך לא מצאו את מקומם בספרות העברית, כנראה משום שהמסר שהובע בהם היה מנוגד למוסריותה (שירי מלחמה – *חמאסה*; שירי ציד – *טרדיאת*). גילוי זה מפתיע, בפרט נוכח קביעתו של דוידזון כי "אין אף פרודיה עברית שנכתבה לפ"נ אמצע המאה ה-18, אשר התכוונה ללעוג לטקסט המקור" (שם: XVIII). לדברי דוידזון, אפילו פרודיות מאוחרות העונות על קריטריון זה "מכוונות את לעגן כלפי סגנון קלוקל ולא כלפי ספרות קלסית" (שם, שם).

הכרת ההיקף, התכנים, הסוגים, המטרות ואופני השימוש בפרודיה ב"ספר תחכמוני", משנה כמדומני את ההתייחסות ליצירה זו. הספר נחשב אמנם לדוגמה מובהקת ואף בלעדית להשפעת ספרות המקאמה הערבית על הספרות העברית, אך השימוש בפרודיה היא עדות לכך שאלחריזי היה חשוף לספרות הנוצרית בת הזמן ומושפע ממנה. בנוסף, ידוע כי "ספר תחכמוני" זכה לתפוצה גדו לה והותיר חותם על יצירות פרוזה חרוזה עבריות שנכתבו אחריו. ביצירות אלה גדל בהדרגה מקומה של הפרודיה (דוידזון שם, 8-15). התחקות אחר הפרודיה ב"ספר תחכמוני" תסייע על כן להבנת השפעת היצירה על הבאות אחריה, גם בנושא זה.

ספר "משלי שועלים" לר' ברכיה הנקדן
וזיקותיו לספרות המקאמה העברית בדורו

THE BOOK OF *MIS'LEY SU'ALIM* ("FOX FABLES") BY RABBI BERECHIAH HA-NAKDAN, AND ITS AFFINITY TO CONTEMPORARY HEBREW MAQAMA LITERATURE' [1]

Ayelet Oettinger אילת אטינגר
ayelet.oettinger@gmail.com

מילות מפתח : "ספר משלי שועלים" לר' ברכיה הנקדן ; ספרות המשלים , ספרות המחברות (המקאמה העברית).

ספר "משלי שועלים" לר' ברכיה הנקדן[2] מתייחד בשני דברים : ראשית, הוא קובץ המשלים העברי הראשון הכולל משלים המנוסחים בצורה ספרותית- אמנותית. שנית, הוא קובץ המשלים הגדול ביותר שנכתב בספרות העברית בימי הביניים . חוקרים חלוקים ביניהם לגבי השאלה מתי והיכן נכתבה היצירה , אולם בבחינת טווח העימות ביניהם , נראה כי ברכיה הנקדן חי במחצית השנייה של המאה ה- 12 ובמחצית הראשונה של המאה ה- 13, ושהה בפרקי זמן שונים באנגליה ו כנראה בנורמנדיה שבצרפת.[3]

באותה תקופה עצמה , בספרד, החליפה ספרות המקאמה- המחברת העברית הספרדית את השירה , והפכה להיות הז 'אנר העיקרי של הבלטריסטיקה העברית . הפופולריות שלה הייתה כה רבה , עד כי השתמשו בה לשם העברת רעיונות , דעות, ידע, פילוסופיה ומוסר . כן שימשה המק אמה כז 'אנר הנבחר לשם תרגום יצירות אשר במקורן לא היו בצורה זו . על תפוצתה הרחבה של הסוגה ניתן ללמוד לא רק

---

[1] (2006). The Book of *Mis'ley Su'alim* ("fox fables") by Rabbi Berechiah Ha-Nakdan, and its Affinity to Contemporary Hebrew Maqama Literature', Medieval Hebrew Poetry Colloquium, Sponsored by Brandeis University, The Real Colegio Complutense, and the Center for Jewish Studies at Harvard University. Harvard University, Cambridge, Massachusetts, August 2006.

[2] ר' ברכיה בן נטרונאי הנקדן, משלי שועלים, מהדורת א"מ הברמן. ירושלים תש"ו.

[3] וראה לדוגמה : Joseph Jacobs, *The Fables of Jewish Aesop*, London 1899: 174-177 ; Cecil Roth, *A History of the Jews in England* (Oxford: Clarendon Press, 1949): 10-37 ; גולב, נחום. *תולדות היהודים בעיר רואן בימי-הביניים*, ירושלים: דביר, 1976 : 120-144 ; Haim Schwarzbaum, The Mishle Shu'alim (fox fables) of Rabbi Berechiah Ha-Nakdan – A study in comparative folklore and fable lore. Kiron 1979

מכמות היצירות שהגיעה לידינו , אלא גם מפיזורם של כתבי היד , שהגיעו עד לפרובנס ואיטליה , ובתקופה מאוחרת יותר אפילו עד לטורקיה ותימן , וכן מהעובדה שיצירות אלה זכו להיות בין הראשונות לעלות על מכבש הדפוס.

מידת הנפוצות של סוגת המקאמה , מעוררת את השאלה אם היצירות עצמן , או הדים שלהן, הגיעו גם עד לנורמנדיה שבצפון מערב צרפת , והיו בארון הספרים של ר' ברכיה הנקדן. במלים אחרות, מעניינת השאלה אם ספרות המקאמה הפופולרית השפיעה באיזה שהוא אופן על כתיבת ספר "משלי שועלים".

זיקות בין היצירה לבין ספרות המחברת- המקאמה טרם זכו לעיון מחקרי . בהרצאה ניסיתי להציב מעין רשת קואורדינטות , ולבדוק היכן ממוקם ספר "משלי שועלים" על ציר דמיוני , שמצדו האחד עומדת ספרות המקאמה העברית שנכתבה בספרד ובצדו השני ספרות המשלים האירופית , הבאה לידי ביטוי ביצירותיהם של מארי דה פראנס , אודו דה צ'ריטון וז'אק דה ויטרי , אשר כתבו בצרפת ובאנגליה באותה עת. העיון השווה בין היצירות מבחינת לשון וסגנון , מבנה, ובעיקר תכנים – בחלוקה לפתיחה , עלילה (פיתוח עלילתי), דמויות (מגוון ומלאות), מספר, מגוון נושאים וז'אנרים; השפעות ועיבודן ; ומטרה. לאור גילויי הדמיון נדונה אף השאלה האם היסודות הדומים שנמצאו מעידים על היכרות של ר' ברכיה הנקדן עם ספרות המקאמה, או שמא אינם אלא ממאפייני מרבית סוגי הכתיבה הבינייימית , חלק מהחופש של האמן ליצור את יצירתו בהתאם לנטיות לבו , ולא במוכתב מז'אנר כלשהו, כמו גם פרי של המיליה היהודי וצרכיו המיוחדים . תהא הסיבה אשר תהא , יש בדברים כדי להעיד שספר "משלי שועלים" אינו שייך לסוגת המשל האירופית באופן טהור. גם אם הבד שנארג ממנו הוא אירופי , כדברי שוורצבאום, הנה רקמתו שונה, וחוטיה מאפיינים את הכתיבה היהודית- הספרדית בסוגת המחברת-המקאמה באותה עת.

שריד כתב יד של פירוש רש"י לשמות[1]

A RELIC OF A MANUSCRIPT OF RABBI SHLOMO YITZAKI'S COMMENTARIES OF THE BOOK OF EXODUS

Ayelet Oettinger אילת אטינגר
ayelet.oettinger@gmail.com

מילות מפתח: כתב יד, פירוש רש"י לתורה, גניזה איטלקית.

ביקור מקרי ב- "Sator Print" – סטודיו לאמנות ולשימור ספרים, הממוקם מחוץ לחומות סיינה (Siena) העתיקה, הניב צילום של שלושה דפים בכתב יד. כתבי היד הם חלק מ"הגניזה האיטלקית". הם שימשו חומר גלם לכריכת ספר לטיני, אשר נמצא בבעלות פרטית ונמסר לשם רסטורציה.

שניים מהדפים מתוארכים לשנת 1400 בקירוב, הם מפירוש רש"י על התורה: האחד על שמות פרק ל, פסוקים כט- לד, והשני על שמות פרק לא, פסוק יח עד פרק לב, פסוק ד. בכל עמוד שני טורים הכוללים 25 שורות בכל טור (בממוצע שש מילים בשורה), בכתיבת יד זהה אשכנזית. מידות כל עמוד: 205/280 מ"מ. דף שלישי, בכתיבת יד שונה, כולל את פירוש רד"ק על הושע פרק ה, פסוקים י- יג. שריד זה מכיל 32 שורות (בממוצע 12 מילים בשורה), ומידותיו 210/300 מ"מ. בדף ז ה המילה הראשונה בכל "דיבור המתחיל" גדולה יותר ובצבע אדום, אך רוב הדיו נדבק לאחורי הקלף שהיה מודבק עליו. לאור מצבו קשה לפענחו ואינו נדון במאמר.

בפירוש רש"י קיימים שינויים שיש להביאם מחמת חשיבות הטקסט הקלסי. כתב היד מועתק כפי שהוא ולאחריו מפורטים השינויים, ההוספות וההשמטות, כמו גם דיון נפרד במספר שינויים מעניינים. רוב השינויים הם ענייני סגנון ושגיאות העתקה שאינם משמעותיים מבחינת התוכן. חלקם מתבאר על בסיס פונטי או על בסיס מורפולוגי, אפשר שבהשפעת הניב המקומי של המעתיק, ואפשר שלא דקדק והשלים מזיכרונו בשיבוש. כן קיימים מספר שינויים נושאי משמעות, העשויים ללמד על התערבות בלשון רש"י, אולי מתוך רצון לפשט- לפרש את הדברים ולקרבם לאופן הדיבור בתקופת המעתיק. ייתכן כי שינויים אלה אינם מעידים אלא על קוצר ידו של המעתיק. אפילו הכי, יש חשיבות בהבאת השריד, מתוך תרומתו לחקר שלשלת המסירה של הפירוש בקהילות ישראל של ימי הביניים.

---

[1] (2006). "שריד כתב יד של פירוש רש"י לשמות", **סיני, קלז**, נט-סו.

אחדות או אחידות ?
רב-תרבותיות ולכידות לאומית [1]
UNITY OR UNIFORMITY?
MULTICULTURALISM AND NATIONAL INTEGRATION

אילת אטינגר Ayelet Oettinger
ayelet.oettinger@gmail.com

מילות מפתח : רב-תרבותיות, סובלנות, כור היתוך, פלורליזם.

המערך מתווה מהלך שיעור כפול למדריך בקבוצות הוראת היהדות של מכון גנדל באוניברסיטה העברית . תשתיתו אסופת מקורות יהודיים העוסקים בסוגית רב-התרבותיות ובאופנים השונים שבהם נתפסה במהלך ה דורות, מהתנ"ך ועד ימינו . הדיון מנסה ללבן אף את האופן הראוי להתמודד עם השונות .
בהקשר זה נבחנו מודלים שונים של התמודדות עם השוני : היררכיה, ניגוד, כור היתוך, קנאות, סובלנות ופלורליזם – וזאת בשני הקשרים :
א. שוני ולכידות כמדיניות לאומית ;
ב. שוני ולכידות בהקשר הדתי.

[1] (2007). בתוך נ' רוס (עורך), **מדריך למורה א' – מעגלי שייכות : משפחה, קהילה, עם** (עמ' 159-129). תכנית לימודים בחינוך יהודי למבוגרים . ירושלים: מכון גנדל להשכלה יהודית , המרכז לחינוך יהודי על שם מלטון, האוניברסיטה העברית.

MAKING THE MYTH REAL: THE GENRE OF HEBREW ITINERARIES TO THE HOLY LAND IN THE 12 TH -13TH CENTURY [1]

Ayelet Oettinger אילת אטינגר
ayelet.oettinger@gmail.com

Keywords: Genre, Itineraries (Hebrew), Middle Ages, Myth, Pilgrimage to the Holy Land, Travel-Literature, Benjamin of Tudela, Petahya of Regensburg

Medieval itineraries of pilgrimage to the Holy Land conveyed the collective conscience of the society for which they were written rather than the impressions of the individual author. The first Hebrew itineraries were written in the 12th century, probably following the contemporary Christian genre. Yet, despite the evident influence, the Jewish writers succeeded in adopting the Christian genre to the particular needs of their reading audience.

The paper explores the characteristics of the Hebrew genre, and how they served the purpose of making the myths real. The corpus of Hebrew itineraries in the 12th-13th century documents the pilgrimage of six Jewish travelers, all bearing resemblance regarding the choice of language, style, structure, contextual choices and moral. Prominent, are three thematic principles:

1. The writers described impossible routes, based on ancient regional lists of holy places in Israel, as if indeed representing their own journey. The detailed, seemingly realistic, list of places, served as a method of creating affinity between the biblical, religious past, and the realistic present. With their bodies the travelers united past and present, and

[1] (2007). *Folklore, Electronic Journal of Folklore 36*, 51-76. *http://www.folklore.ee/folklore/vol36/oettinger.pdf*. Based on the lecture: Myths versus Reality: Itineraries of Medieval Travelers to the Holy Land. *The 14th International Society for Folk Narrative Research Congress*. Tartu, Estonia, July 2007.

enabled their readers not only to become a part of their pilgrimage, but also to touch the sacred past.

2. The writers referred to Israel in their travelogues as 'the Holy-Land' – a place of sacred pilgrimage, paying heed only to what suited this purpose. They seldom described people, geography, flora or fauna, nor mentioned even initial and authentic testimonies of their own personal experience: excitement, feelings, difficulties and hopes. They allowed themselves to be 'tourists', enjoying the foreign, extrinsic and wondrous, for their own sake, only in other places of their voyage.

3. The depicted reality is restricted to finding relics and tombs of saints and wise men, identifying and describing them as accurately as possible. Another prominent feature is telling legends on the miraculous abilities of the deceased to overpower nature, to preserve their tombs against the ravages of time and to punish the irreverent. These legends probably reflected the collective conscience of the Jewish society at the time. The fact that all travelogue writers cited them abundantly might indicate a need to recount this general cognition. It seems that the stories enabled both listeners and relaters to deal with the difficult reality in Israel those days. The fact that the dead had power to guard their tombs, gave hope, and symbolized their ability to guard the Holy-Land as a whole.

These three principles do not exist in Christian and Arabic travelogues of the same period. This strengthens the possibility that from its beginning, the genre of Hebrew travelogues was literary, conveying set characteristics meant to transfer myth as reality. None of the writers meant to give an account of his own private journey to Israel, or to instruct others where to go. Their emphasis was not on depicting and lamenting the destruction in the land at their time, but rather on suggesting its revival. The faith in the power of the tombs implied a passion to reconstruct the present. The writers aimed to strengthen their readers, to provide them with hope and defense – even if only psychologically – against their persecutors and difficult times. This, even if the things were not said directly, but were merely hinted at, through folktales.

עיון בסיפור "הדליקה החתולית בחלם" (אסע"י 14232) [1]

A STUDY IN THE TALE "THE CAT FIRE IN CHELM" (IFA 14232)

אילת אטינגר Ayelet Oettinger
ayelet.oettinger@gmail.com

"ספר היובל לאסע"י" כולל חמישים דיונים ש ל חוקרים בסיפורים שונים הכלולים באוסף אסע"י – ארכיון הסיפור העממי הישראלי, במלאת יובל להיווסדו. במאמרי בחרתי לדון בסיפור "הדליקה החתולית בחלם" (אסע"י 14232) – קונגלומרט, המורכב משני הטיפוסים הסיפוריים אארנה- תומפסון 1281; 1310 – להם יש מקבילות רבות בפינית, שוודית, אנגלית, גרמנית, הולנדית, הונגרית, רוסית, טורקית סינית, הודית, אינדונזית ועוד. בפתח הדיון עסקתי בניתוח תוכנו של הסיפור, במטרה לברר את הסיבות להומור בכל שלב בעלילה. בהמשך השוויתי את הסיפור הנדון למקבילותיו (אסע"י 17; 7124) ועסקתי בביטוי המוטיב המרכזי בסיפור בארצות אירופה הנוצרית בימי הביניים, כמו גם בתלמוד.

חלקו השני של הדיון עוסק בשיוכו של הסיפור לסיפורי "חלם" על רקע דיון בסיפורי שוטים בכלל. נעשה ניסיון להגדיר את הצביון היהודי הקיים בז'אנר סיפורי זה, בד בבד עם האבחנה כי ההומור אינו יהודי וחיפוש מקורו תיו, הן לפי התיאוריה הפסיכואנליטית ובראשה פרויד וברגסון, והן לפי תיאוריית חוסר ההלימה ומובילי ה – אורינג ופאלמר. בסוף המאמר קיים עיסוק בסיטואציית ההיגוד ובכוחו ותפקידו של המספר בעיצוב הז'אנר: סיפור זה, כמו גם 14 סיפורי חלם נוספים, רשמתי מפי סבי, מרדכי הלל ק רושניץ ז"ל. סבי היה פעיל ציבור, סופר, עיתונאי, עורך ומרצה בנושאים ספרותיים ולאומיים. הוא הרבה לספר סיפורים מעשה יום ביומו, במפגשיו עם הבריות, מעל בימת הנאומים וגם ביצירתו הספרותית. סבי הרבה לספר לנו, נכדיו, מסיפורי "חלם", והשאלה שהעמדתי לדיון, היא מדוע בחר בסיפורים אלה דווקא? מסתבר, כי סבי לא התייחס לסיפורי חלם כאל סיפורים הומוריסטיים גרידא: לכל 14 סיפורי חלם הרשומים על שמו באסע"י הוא הוסיף סיומת המחילה את התנהגות החלמאים על ההווה והמשמשת להדגשת מצב מקביל בעולמנו המציאותי (בין היתר בהשליכו מהם על קומוניזם, ענייני ועידות ומפלגות, מלחמת לבנון, מנהיגות, פקידות ומיני חֲלָאֵי אנוש). הניסוח המפורש, הבא בסופי הסיפורים והמסיק מתוך מעשי החלמאים על הטבע האנושי,

[1] (2008). בתוך ח' בר-יצחק וע' פינטל-גינסברג (עורכות), **כוחו של סיפור - ספר היובל לאסע"י** (עמ' 269-277). חיפה: אוניברסיטת חיפה.

הוא מוסר השכל . בזכותו מפסיקים הסיפורים לומר רק את עצמם והם הופכים למשלים שניתן להחילם על אין ספור סיטואציות מחיי היום- יום. המעבר מ"בדיחה" ל"משל", משייך את הסיפורים לספרות חכמה ומוסר . השנינה וההומור אך משרתים את המטרה הדידקטית שהיא חיזוק אמת שימושית , הבהרת לקח מוסרי כללי או מתיחת סטירה על בני האדם . ככל הידוע לי , מקרה זה של הפיכת סיפורי חלם ל"משלים" שמוסר ההשכל של הם מפורש וגלוי , הוא ייחודי לסבי . את הסיפורים הרשומים באסע "י הוא סיפר לנו , הנכדים, במהלך סיטואציות היגוד משפחתיות שהתרחשו בשבתות ובחגים , לרוב סביב השולחן בין הארוחות . סיפורי חלם אלה ורבים נוספים סופרו אף לעתים מזדמנות , כאשר הנמשל שהעניק להם סבי הלם את המתרח ש. במשך שנים ארוכות סבי נהג אף להרצות הרצאה שהכותר שהעניק לה הוא "חלם – משל ונמשל ", במהלכה הוא דרש את סיפורי חלם בפרוטרוט באותו אופן.

אורינג טוען כי רפרטואר הבדיחות של מְסַפֵּר יכול לשאת משמעות אישית עמוקה . ניתן אפוא ללמוד מסיפורים על מי שמספר אותם , הגם שה ם אינם מקוריים לו אלא נכתבו בידי אחרים .[1] העובדה שסבי חזר וסיפר את סיפורי חלם לאורך שנים , כמו גם העובדה שהוא לימד מתוך אחדים מהם את המסרים שדיבר עליהם הן בסיפורים אחרים והן ישירות , גורמת להניח כי הם היו משמעותיים לגביו וכי אפשר להסיק מהם על אופיו שלו . ערכים שבין אדם לחברו הוא ניסה להנחיל לא רק באמצעות מתן דוגמה אישית , אלא אף באמצעות מכמני הספרות העממית שהיו חלק בלתי נפרד מדמותו . רק כעת , במבט לאחור , התגלה לי כי מלבד ההנאה הכרוכה במפגש משפחתי רצוף הומור , לוו סיטואציות ההיגוד המשפחתיות שלנו במטרה דידקטית להנחיל לנו, בני הדור הצעיר , תרבות יהודית, ערכי מוסר ודרכי התנהגות – מטרה מעשית חינוכית שאינה אלא ראויה במעשה ההיגוד שבין סב לנכדיו.

[1] Oring, Elliott. "Freud and Humor – Analytic Reflections", in: *Jokes and Their Relations* (Kentucky: The University Press of Kentucky, 1992): 94-111.

CRITICISM OF THE SOCIAL CLASSES IN YEHUDAH 'AL-HARIZI'S "BOOK OF TAHKEMONI", AND IN EUROPEAN LITERATURE OF THE 13TH CENTURY: AFFINITY AND DISTINCTION [1]

Ayelet Oettinger אילת אטינגר
ayelet.oettinger@gmail.com

Keywords: "Book of Tahkemoni", 'Al-Harizi, *Maqama* genre, Satire, Estates, *mudéjar*.

Satire in general and Estates Satire in particular, has been the most prevalent modus of writing in European-Christian literature of the 13th century. Hebrew literature of that era, on the other hand, barely made use of satire, being still influenced by Arabic literature which was written for aesthetic, rather than for didactic purposes. Yehudah 'Al-Harizi's "Book of Tahkemoni" is considered to be the defining model of the classical Hebrew *maqama* influenced by Arabic literature. However, 'Al-Harizi announced in the "Book of Tahkemoni", from the start, that it had didactic aims. The essence of the didactic tendency in the "Book of Tahkemoni" is expressed, as in the Christian literature of that era, through satire, mainly social one, which intended to expose the flaws in representatives from different classes in society, categorized according to status, gender and profession.

In this essay I hope to illustrate the resemblance between the social satire found in Yehudah 'Al-Harizi's "Book of Tahkemoni", and in European-Christian 'Estates Satire'. The similarities will be examined through the discussion of six mutual components. From the comparison, it might be assumed that 'Al-Harizi was familiar with Christian Estates Satire, yet did not blindly copy or nullify the influences of one literature whilst adhering to the other. Rather, 'Al-Harizi took from both styles, while retaining the liberty to modify and to combine them. The integration of Christian motifs and aims with an Arab structure and rhetoric enables us to see the "Book of Tahkemoni" as a work of *mudéjar* art.

[1] (2008). In: A. Guetta and M. Itzhaki (Eds.), *A message Upon the Garden – Studies in Medieval Jewish Poetry, Studies in Jewish History and Culture*, 18, 85-96. Leiden and Boston: E. J. Brill.

איש בלא אישה, אישה בלא איש – זוגיות ומשמעויותיה [1]

TOVIM HASNAYIM – ON MARRIED LIFE

אילת אטינגר ורון ניסל

ayelet.oettinger@gmail.com

המערך מתווה מהלך שיעור כפול למדריך בקבוצות הוראת היהדות של מכון גנדל באוניברסיטה העברית. תשתיתו אסופת מקורות יהודיים העוסקים בסוגית הזוגיות, מהתנ"ך ועד ימינו. ביסוד הדיון עומדת תפיסת הזוגיות על פי המקורות ובירור הצידוקים שניתנו לה לאורך הדורות. בהם: התייעלות כלכלית (טובים השניים מן האחד); הצורך הקיומי בפרייה וברבייה; "פתו בסלו" – הזוגיות כאמצעי להישמרות מן הפיתויים והחטאים; תפיסת הזוגיות כצורך עובדתי, אובייקטיבי, הנובע מתוך בריאת שני המינים כשלם אחד (האחדות כאנדרוגינוס); ה"יחד" כאמצעי לפיתוח האישיות; ו"שכינה ביניהם" – מקומה של האהבה בזוגיות.

[1] אטינגר, א' וניסל, ר' (2008). 'טובים השניים – על חיי זוג'. בתוך נ' רוס (עורך), **מעגלי שייכות: משפחה, קהילה, עם - מדריך למורה ב'** (עמ' 369-406), תכנית לימודים בחינוך יהודי למבוגרים. ירושלים: מכון גנדל להשכלה יהודית, המרכז לחינוך יהודי על שם מלטון, האוניברסיטה העברית.

עקרונות מדיניות האפליה כלפי הערבים בישראל, 1948-1968 [1]

THE ISRAELI ESTABLISHMENT'S POLICY PRINCIPLES AND ACTIVITIES TOWARD THE ISRAELI-ARAB CITIZENS; 1948-1968

Yair Bäuml יאיר בוימל
yair_b@staff.oranim.ac.il

המאמר מוכיח כי הנחת היסוד האומרת , שלממשלה ולמוסדות המדינה האחרים לא הייתה מעולם מדיניות מגובשת ומוצהרת כלפי הערבים איננה נכונה .
מטרת המאמר היא להראות שגם אם לא הייתה למדיניות זאת משנה כתובה או כוונה מוצהרת הרי שבפרספקטיבה היסטורית ניתן לזהות את ארבע הנקודות הבאות :

1. לממסד הישראלי היו גופי פעולה שביצעו מדיניות מעשית ייחודית כלפי האזרחים הערבים ;
2. בדיקת פעולתם מאפשרת זיהוי של מספר עקרונות או קווי מדיניות מעשית ברורים ועקביים שננקטו על ידי גופי הממסד השונים כלפי האזרחים הערבים ;
3. עקרונות אלה והמדיניות המעשית שנבעה מהם נשמרו על ידי קובעי המדיניות ומבצעיה, גם אם לא היה גוף ממסדי מרכזי אחד אשר החליט עליהם , כתב אותם או אכף אותם ;
4. תוצאותיה המעשיות של מדיניות זאת עיצבו את מקומם של הערבים בחברה הישראלית לא רק בתקופת הנסקרת אלא עד עצם היום הזה .

[1] (2006). **עיונים בתקומת ישראל, 16**, 391-413. שדה בוקר : מכון בן גוריון, מדרשת שדה בוקר

ספר: "צל כחול לבן:
מדיניות הממסד הישראלי ופעולותיו בקרב האזרחים הערבים -
השנים המעצבות: 1958-1968" [1]

A BLUE AND WHITE SHADOW

The Israeli Establishment's Policy and Actions among its Arab Citizens: The Formative Years: 1958-1968

יאיר בוימל Yair Bäuml
yair_b@staff.oranim.ac.il

בשנת 2003, שלוש שנים לאחר אירועי אוקטובר 2000, שבהם נהרגו 12 אזרחים ישראלים ערבים מאש המשטרה, קבעה "ועדת אור", שבדקה את הסיבות לאירועים כי "המערכת השלטונית בישראל טרם הוכיחה את עצמה במבחן היחס הראוי למיעוט... אזרחי המדינה הערבים חיים במציאות שבה הם מופלים לרעה כערבים... במציאות של קיפוח". הוועדה קבעה גם כי "תחושת חוסר השוויון היא מהקשה שבתחושות... אשר פוגעת בזהותו העצמית של האדם". ספר זה מתאר את התקופה שבה הונח הנדבך החשוב ביותר של מדיניות הממסד הישראלי כלפי המיעוט הערבי, אשר הובילה לבסוף גם לאירועי אוקטובר 2000.

במרכזו של הספר, ובניגוד לטענה הרווחת בקרב הציבור הרחב ובמחקר המדעי, כי לממסד הישראלי לא הייתה אף פעם מדיניות סדורה כלפי המיעוט הערבי, נמצאת הטענה כי מציאות החיים של הערבים בישראל נובעת בעיקר מתוצאותיה הישירות של מדיניותן העקבית של ממשלות ישראל כלפי האזרחים הערבים, אשר מטרתה הייתה אפלייתם והדרתם מכל רובדי הקולקטיב היהודי-ישראלי, ומניעת התגבשותם לידי קולקטיב פוליטי או כלכלי. מדיניות זאת, המהווה המשך למדיניות הבידול הציונית כלפי הערבים מתקופת "הבית הלאומי", התקיימה אמנם כבר למן הקמת המדינה, אך היא התגבשה לידי מערכת ממסדית, רב-זרועית ואינטגרטיבית, מסוף שנות ה- 50, זאת מכיוון שרק אז, לאחר מלחמת סיני וטבח כפר קאסם בראשיתה, הבינו מנהיגי הממסד שהמיעוט הערבי שנותר במדינה לאחר מלחמת 1948, לא יצא מכאן בטרנספר נוסף, תקווה שהנחתה את קברניטי המדינה במהלך העשור הראשון.

[1] (2007). הוצאת פרדס, חיפה (446 עמ').

במבט מהיום , ניתן לומר כי מרבית העקרונות שהיו מונחים בתשתית המדיניות שהונהגה בעשור הנחקר הפכו בדרך כלל ליסודות המכוננים של מדיניות רוב הממשלות כלפי הערבים, עד עצם היום הזה .

בין היתר מתאר הספר , לראשונה, את ועדות ההיגוי והפיקוח הממסדיות אשר התוו את המדיניות ואת מטרותיה , את גופי הממסד השונים שפעלו בקרב הערבים , את תהליך ביטול הממשל הצבאי והמרתו במנגנוני פיקוח אזרחיים , את הפקעת אמצעי הייצור (קרקע, מים, כוח אדם, הון) מידי הערבים והעברתם למשק היהודי שכונה "ישראלי", את פעולות הסתדרות העובדים במגזר הערבי , את השליטה הפוליטית הממסדית בפוליטיקה הערבית , את סיכול כל ניסיונותיהם של הערבים להקים ארגון פוליטי עצמאי, ותחומים רבים נוספים .

בצל הממשל הצבאי – הממסד הישראלי והאזרחים הערבים, 1948-1967[1]

THE ARAB SOCIETY IN ISRAEL: IN THE SHADDOW OF THE MILITARY GOVERNMENT: THE ISRAELI ESTABLISHMENT AND THE ARAB CITIZENS, 1948-1967

יאיר בוימל ושרה אוסצקי לזר

Yair Bäuml & Sara Osatzky Lazar

yair_b@staff.oranim.ac.il

זוהי יחידת לימוד המתארת את שני העשורים הראשונים של חיי האוכלוסייה הערבית בישראל (1948-1967), שהתקיימו בצל התבוסה הפלסטינית ותחת שלטון הממשל הריבוני הישראלי.

בשל המשך הסכסוך בין ישראל לשכנותיה , חיו הערבים בישראל , בתקופה הנסקרת, בבידוד פיזי גמור מהעולם הערבי . תקופה זו ידועה בתולדות הקהילה כתקופת הממשל הצבאי, שכן המדינה הטילה מגבלות חמורות על חיי היום יום של האוכלוסייה, שנאכפו עליהם על ידי צה"ל. תקופה זו עיצבה הן את ההפרדה המדינית בין חלקי העם הפלסטיני בתוך ישראל ומחוצה לה והן את הבידול הפנים ישראלי בין הערבים ליהודים.

[1] (2007). יחידת לימוד מס' 3. בתוך אבי א' מור ור' אמיר (עורכים), **תכנית הלימודים : החברה הערבית בישראל** (עמ' 255-384). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

הממשל הצבאי[1]

THE MILITARY GOVERNMENT

יאיר בוימל Yair Bäuml

yair_b@staff.oranim.ac.il

המאמר מתאר את אופי המפנה שחל במדיניות הממסד כלפי הערבים , עם ראשית העשור השני.

במהלך העשור הראשון , וכל עוד ראה השלטון הי שראלי את קיומם של האזרחים הערבים בישראל כדבר זמני, ומכאן כיעד לפעולה צבאית מלחמתית כלשהי , הוא גם ראה בקיומו של הממשל הצבאי דבר הכרחי . עיקרו של המפנה הוא בכך שבמהלך העשור השני הפכה האוכלוסייה הערבית בישראל מיעד לפיקוח ביטחוני וממטרה אפשרית לפעולה צבאית נוספ ת ליעד לפיקוח ושליטה שמטרתם הדרה ואפליה בלבד.

אי לכך הובן בקרב רבים בישראל , אם כי פחות בקרב הנהגתה הביטחונית , ודוד בן גוריון בראשה , שהממשל הצבאי , המבצע עתה פעולות "אזרחיות", מיותר וזאת מהסיבות הבאות : הוא אינו משמש כוח הרתעה כלפי חוץ , הוא מעורר מחלוקות בחברה היהודית , המאבק נגדו מסכן את היציבות הקואליציונית ובעיקר מכיוון שהוא אינו עונה עוד על הצרכים וסדרי העדיפויות הביטחוניים והפוליטיים שהשתנו.

לכן, בתהליך אטי שהואץ רק לאחר מינויו של לוי אשכול לראשות הממשלה (ב-1963) הוחלף הממשל הצבאי בממשל ביטחוני אזרחי שהמ שיך לפעול מתוקף אותם חוקים כמו הממשל הצבאי.

[1] (2005). תהליך ביטול הממשל הצבאי, **כנס "ישראל בעשור השני"**, יד יצחק בן צבי, ינואר 2005.

60 שנות הפקרה מושגחת – פענוח צופן מדיניות הממסד הישראלי כלפי אזרחי המדינה הערבים [1]

60 YEARS OF SUPERVISED ABANDONMENT – DECIPHERING THE CODE OF THE ISRAELI ESTABLISHMENT'S POLICY TOWARDS ITS ARAB CITIZENS

יאיר בויומל Yair Bäuml
yair_b@staff.oranim.ac.il

על פי הנתונים הרשמיים , מאכלס המגזר הערבי , על פי כל מדד אפשרי (השכלה, תעסוקה, רווחה, פיתוח תשתיות ומדדים רבים אחרים) את הרבדים הנמוכים ביותר בחברה הישראלית.
המאמר מראה כי מצב זה נובע בעיקר , אם כי לא באופן בלעדי , ממדיניות ישראלית ממסדית ברורה ועקבית , שמבוצעת על ידי גופים ממסדיים מובהקים המטפלים בממסד הערבי ושיש לה שורה של עקרונות שמוסדו בעיקר בשני העשורים הראשונים לקיום המדינה . עקרונות אלה הביאו לאי- פיתוח אזורי מגוריהם, להדרת הערבים מכל רובדי החברה ותחומי ההוויה הישראליים ולהפקעת אמצעי הייצור שנותרו להם לאחר 1948.
החידוש במאמר הוא בהצלחתו לנסח בבהירות , באמצעות שורה של דוגמאות מן ההווה והעבר, את העיקרון המרכזי שמנחה את הממסד הישראלי מזה שישים שנה במדיניותו כלפי הערבים בישראל, הוא עיקרון **ההפקרה המושגחת.**
קביעת עקרונות המדיניות ועיצוב המגזר הערבי על ידי הממסד הישראלי , התרחשו בשנות החמישים והשישים . החל משנות השבעים הפך דפוס ההתנהגות הממסדית במגזר הערבי, בחלקו, לדפוס של "אי-עשייה ממסדית". בטעות ניתן להמשיג "אי-עשייה" זו גם כאי-קיומה של מדיניות או כ**הפקרה**.
אלא שישראל , כמו כל מדינה ריכוזית אחרת במערב , אינה באמת מפקירה שום תחום במדיניותה . הדיווח, הידיעה, התכנון וההשגחה על תוצאות המדיניות מונחים תמיד על שולחן מקבלי ההחלטות , שמתמידים באותו קו מדיניות , גם כאשר "הכתובת על הק ירי". הממסד יודע כי **ההפקרה עלולה להוביל להפקרות ,** שתתבטא בזעם גלוי , מרי והתפרצויות אלימות . כדי למנוע זאת מקיים הממסד , באמצעות השב"כ וגופים נוספים , מנגנון פיקוח **והשגחה** הדוק, וכאשר מתרחשת התפרצות כדוגמת אירועי אוקטובר 2000, או אירועי אוקטובר 2007 בפקיעין, משתמש הממסד באמצעי דיכוי אלימים וכוחניים , אשר מצדיקים את מדיניות האפליה והפיקוח הביטחוני ההולכים ומתהדקים וחוזר חלילה .

---

[1] (2008). **ספר הכנס המדעי השנתי התשיעי 'מחקר, עיון ויצירה באורנים'** (עמ' 86). אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, טבעון, יוני 2008.
עומד לצאת כפרק בתוך א' צפדיה וח' כץ (עורכים). **מדינה מפקירה - מדינה משגיחה : מדיניות חברתית בישראל, 1985-2008**. המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, המכללה האקדמית ספיר.

"רהיטים מסין ומפלסטיק": סטייה מכללי ההצטרפות הסמנטית וחריגה מהרלוונטיות בפרוזה של דליה רביקוביץ ואורלי קסטל- בלום[1]

"FURNITURE FROM CHINA AND PLASTIC": DEVIATING FROM SEMANTIC RULES AND FLOUTING RELEVANCE CONVENTIONS IN DALIYA RABIKOVITCH AND ORLY CASTEL-BLOOM'S PROSE

רינה בן-שחר Rina Ben-Shahar
rina_b@staff.oranim.ac.il

סטיות מכללי ההצטרפות הסמנטית וחריגות מהרלוונטיות הן מהתכונות הבולטות בפרוזה של דליה רביקוביץ ואורלי קסטל- בלום. שתי היוצרות מציבות על פני רצף הנרטיב יסודות לשוניים וסמנטיים בלתי מתיישבים ברמת הצירוף והמשפט וברמת השיח. קסטל-בלום נוקטת בשכיחות הן את תחבולת הסטייה מכללי ההצטרפות הסמנטית והן את החריגה מהרלוונטיות , בעוד שבסיפורי רביקוביץ ננקטת בעיקר התחבולה האחרונה, המפרה את מוסכמות השיח הספרותי.

לסטיות הנידונות אפקטים מגוונים : שעשוע והומור , עיצוב עולם של אבסורד , הלעגה על שימוש קלישאי בלשון , הגחכה של מוסכמות ספרותיות (תיאור דמות ספרותית, סיפור הביוגרפיה של הדמות , תיאורי נוף ספרותיים , פריסת העלילה הספרותית ועוד). באמצעות הסתירות הלוגיות- סמנטיות והקישור הלא ענייני של משפטים זה לזה מתבטלת ההיררכיה המקובלת של חשוב /לא חשוב – במישור עיצוב העולם ובמישור מוסכמות הסיפור . יתרה מזאת : הטכניקות הנידונות משמשות בידי רביקוביץ וקסטל- בלום אמצעי לעיצוב דמות מספר /ת נאיבית בעלת נקודת מבט צרה, ומשקפות עמדה של התנערות מהיומרה לעצב , דרך לשון הספרות, עולם קוהרנטי מאורגן ובעל משמעות.

החריגה המכוונת מהרלוואנטיות למסופר בסיפורי רביקוביץ וקסטל- בלום נעשית בעיקר על-ידי הצמדת יסודות סיפוריים טריוויאליים (לפי מוסכמות ההקשר הספרותי) ליסודות בלתי טריוויאליים. לדוגמה:

ראומה הזמינה את כולם לפטיפורים ויין לבן בבית קפה , כי בבוקר נולדה לה נכדה, שני קילו ושמונה- מאות. מוישׁ'לה לא עישן , אבל סבל בשקט את העשן שעל ידו . ניבה היא היחידה שלבשה ז'קט. (רביקוביץ)

---

[1] (2007). **כנס אורנים השישי 'עברית שפה חיה'**. אורנים - המכללה האקדמית לחינוך , טבעון, פברואר 2007.

במטולה גם נולד עגל בעל אוזן אחת והשנייה בלתי מפותחת , גם נושא החינוך לא התנהל למישרין. המורה גאולה, מ״תיכון מקיף של שם גולדה ״ בנתיבות, הפליקה לתלמידה שירלי. (רביקוביץ)

האב התאבד ביום הכיפורים , והאם נפטרה חודשים אחריו , מדום לב בזמן שהתקלחה. (קסטל-בלום)

האבא היה מאוד חולה והאמא לא יכלה לטפל בו יותר , ואחותו, לפני שנים עזבה את הארץ במהירות על נעלי העקב שלה. (קסטל-בלום)

החריגה מכלל הרלוואנטיות משיקה לחריגה מכלל הכמות , כשהסופרות הנידונות מפליגות בפרטים טריוויאליים בסיפור המעשה.

בהרצאה יתוארו ויודגמו הסטיות הסמנטיות והלוגיות בסיפורי רביקוביץ וקסטל-בלום, לְמַן סטיות מכללי ההצטרפות הסמנטית , המפרות את כללי הלשון ונהגיה (סטיות במישור הלשון), דרך סטיות הסותרות את תפיסתנו על טבע התופעות בעולם (סטייה במישור הרפרנציאלי. כידוע, קו הגבול בין שני הסוגים אינו חד), ועד סטיות מכלל הרלוואנטיות ומכלל הכמות.

גישת המילה במרכז – והשפעתה על התרגום הספרותי [1]

LANGUAGE AS A COLLECTION OF ISOLATED LEXEMES: A COMMON CONCEPTION AFFECTING TRANSLATION

רינה בן-שחר Rina Ben-Shahar
rina_b@staff.oranim.ac.il

מילות מפתח : תפיסת המילה במרכז ; לקסמה ; הפונקציה הרפרנציאלית (האינפורמטיבית) ; ציר הפרדיגמה ; ציר הסינטגמה ; דפוסי שיחה.

מקרב האילוצים האובייקטיביים והבין- סובייקטיביים המשפיעים על אופיו של הטקסט המתורגם , עוסק מחקר התרגום הספרותי בעיקר בהבדלים בין התרבויות המתעמתות בתרגום , כולל הבדלי נורמות לשוניות- סגנוניות, או בהבדלים מבניים ולקסיקאליים בין הלשונות . ביקורות על תרגומים ספרותיים המתפרסמות בעיתונות נוטות לתלות את אופיו של התרגום בהבדלים בין הלשונות ובכישוריו של המתרגם היחיד. מטרתה של הרצאה זו להצביע על השפעתו החזקה של גורם נוסף על אופיו של התרגום – השפעת התפיסה המקובלת ללשון , הרווחת בקרב משתמשי לשונות שונות , כאל **אוסף של לקסמות** (מילים מילוניות)**.** גישה זו , המעמידה את המילה במרכז , משקפת את מודעות היתר של דוברי הלשון ל ציר הפרדיגמה , ומודעותם הנמוכה לציר הסינטגמה.
דוברי הלשון מתייחסים אל הלשון , כנראה שלא במודע , כאל אוסף של לקסמות , ואלה, לפי תפיסתם , באות לסמן בראש ובראשונה תכנים בעולם החוץ- לשוני, כלומר: משרתות את הפונקציה הרפרנציאלית (האינפורמאטיבית). תפיסה זו באה לידי ביטוי בתחומים שונים של התפקוד הלשוני , הן בעיצוב הסגנוני של טקסטים מקוריים, הן באופן שבו מפענח הדובר שיח בשפה זרה , הן בפעולת התרגום , ואף בהתבטאויות דוברים על הלשון עצמה.

בהרצאה זו אצביע על שלושה גילויים של התפיסה האמורה - תפיסת המילה במרכז - בתרגום הספרותי:

1. תרגום חדש של יצירה נתונה , שנעשה מתוך היכרות עם התרגום הקודם , נוטה "להעתיק" את המבנה התחבירי- סינטאגמאטי של התרגום הקודם (כנראה שלא

[1] (2008). **ספר הכנס המדעי השנתי התשיעי 'מחקר, עיון ויצירה באורנים'** (עמ' 39). אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, טבעון, יוני 2008.

במודע), ולהציב לו בעיקר המרות לקסיקאליות . עיקר "חידושו" של התרגום הוא אפוא בהצבת נרדפים לקסיקאליים על ציר הפרדיגמה , תוך הזנ חת הפונקציות והמישורים האחרים של הלשון .

2. בעיצוב לשון דיבור בדיאלוגים מתורגמים , המתרגמים נוטים לפזר בטקסט בעיקר סַמָנים לקסיקאליים (מילים מלשון הדיבור), ואילו המבנים הדקדוקיים והתחביריים-סינטאגמאטיים דבקים בנורמות לשון הכתב . ניכר אפוא שעיקר התפקיד של העיצוב הסגנוני מוטל על הלקסמות.

3. בתרגום דפוסים קבועים של שיחה כגון ביטויי פנייה , קריאות, קללות, קשרים פרגמאטיים ריקים, מילות ברכה ופרידה ועוד, המתרגמים נוטים לתרגמם מילה מול מילה, ולפי משמעותם המילונית- רפרנציאלית. בדרך זו יסודות פרגמאטיים ריקים ממשמעות (או ריקים למחצה) נטענים במטען סמאנטי עודף , ובציר הסינטאגמה נכפים על הטקסט אינטונאציה , קצב ותחביר "זרים".

בין שואה לגאולה [1]

BETWEEN HOLOCAUST AND REDEMPTION

נעימה ברזל Neima Barzel
neima_b@staff.oranim.ac.il

מילות מפתח : קבוצה אמונית ; אימננציה אלוהית ; משיחיות היסטורית ; הסתר פנים ; כורח הגאולה.

בהרצאה אציג את השקפתם של מורי הדרך של הקבוצה האמונית המסבירים את התרחשות השואה ככורח בתוך תהליך הגאולה .
הרצאה זו היא חלק ממחקר מקיף יותר שאני עוסקת בו , הסוקר ומנתח את מקורותיה הרעיוניים של הקבוצה האמונית כמו גם את הסיבות והנסיבות להתקבלות של תפיסות אלה בשדרות רחבות של החברה בישראל .
קבוצה זו צמחה לכלל זיהוי דורי מוגדר ביהדות הדתית ציונית לאחר מלחמת ששת הימים. היא הורכבה מאנשים צעירים שהיו אז בשנות העשרים לחייהם , מרביתם חניכי ישיבת "מרכז הרב", אמונים על משנתו של הראי "ה קוק ובנו הרצי "ה קוק, ודבקים בתפיסת "הקץ המגולה והדוחק ". קבוצה זו היוותה את המסד האידאי והחברתי לגוף הפוליטי שצמח ממנה לאחר מלחמת יום הכיפורים , הלא הוא גוש אמונים.
השקפת רבני הקבוצה הנזכרת , הרב צבי יהודה קוק , הרב שלמה חיים הכהן אבינר , הרב יעקוב פילבר הרב יהודה שביב ואחרים , המסבירה את השואה כ "ניתוח אלוקי אכזרי" וכ"היטהרות מטומאה " לשם מימוש הגאולה בימנו (שיחות הרצי "ה, יום השואה תשכ "ז), מעוגנת בתפיסה מטה- היסטורית רחבה של דטרמינזם משיחי החלטי. תפיסה זו נמצאת בוויכ וח עם ההסבר השכיח ביהדות הדתית- ציונית לאירועי השואה , שניתן לתמצתה במושג של "הסתר פנים ", כאשר חזקה על המאמין שאינו יכול ואף אינו רשאי , לבאר את מעשיו של האלוהים , גם לעת אנושה וחמורה כזאת.
כל זה , ובמיוחד את המשתמע והנגזר מההשקפה האמונית- משיחית על השואה , ביחס למציאות חיינו כאן ועכשיו , אציג בהרצאתי .

---

[1] (2006). **ספר הכנס המדעי השנתי השמיני 'מחקר, עיון ויצירה באורנים'** (עמ' 49). אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, טבעון, מאי 2006.

"ואירשתיך לי"
תשמישי קדושה כדימויים גופנים וארוטיים ביצירותיהם של אמנים יהודים ישראלים ואמריקאים [1]

JEWISH RITUAL ARTIFACTS AS METAPHOR FOR EROS AND BODY RE-PRESENTATION

יעל גילעת Yael Guilat
yael_g@staff.oranim.ac.il

"מפנה היודאיקה", המתרחש בשנים האחרונות ביצירותיהם של אמנים בישראל ובארצות הברית, שונה בכליו ובאופיו מהמוכר עד כה כ"אמנות יהודית". זהו מפנה המבקש אחר הבניה חדשה של זהות יהודית בת- ימינו באמנות, תוך כדי עניין מחודש ומופגן בתשמישי קדושה ותשמישי גוף. בהכללה ניתן לומר, כי בעוד באמריקה יש למקם את התופעה במסגרת השיח הרב- תרבותי והמגמות של ניאו- פופ וניאו- מושגיות של שנות ה- 90 (Kleeblatt, 1996), בישראל החל תהליך זה בסוף שנות ה- 60 וה-70 של המאה ה- 20 והלך והתעצם במ הלך שנות ה- 80. בשנות ה-90 העמיק והלך תוך כדי היסדקותה של הזהות הישראלית החילונית, וכיום מהווה את אחד המוקדים המרכזיים של השיח האמנותי (עופרת, 2003).

במסגרת מאמר זה אני מבקשת להבחין בין המגמות שונות המתגלמות במהלך זה בקרב אמנים ואמניות יהודים הן בישראל והן בארצות הברית, בין אם מדובר בתפיסת עולם דתית- אמנותית מזה ובין חילונית מזה. בין האמנים הכלולים במחקר: חיים מאור, מוטי מזרחי, בלו פיינרו, נחמה גולן, ליאונרד נימוי (Nimoy), נייל גולדברג (Neil Goldberg), קארי לייבוביץ (Cary Leibowitz), רונדה ליברמן (Rhonda Lieberman) ועוד.

המחקר עוסק בדימויים אמנותיים ובמשמעותם ביצירות אמנות עכשווית שנוצרו על ידי אמנים ואמניות יהודים. המחקר מבקש לבחון כיצד תשמישי גוף, ובעיקר תפילין וטליתות, היו לדימויים גופנים- ארוטיים.

במחקר נעשה שימוש בכלי מחקר אייקונוגרפיים ואייקונולוגיים במשולב עם גישה בין-תחומית פרשנית.

"ואירשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים ואירשתיך באמונה וידעת את יהוה" (הושע ב, כא-כב).

---

[1] (2005). **ספר הכנס המדעי ה- 7 "חוקרים באורנים"** (עמ' 75-81). אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, טבעון, יוני 2008.

תמצית הדרמה שביחסי גוף- נפש, אדם-אל כרוכה בתפילין – חפץ פולחני ואינטימי. גבר יהודי מברך "ואירשתיך לי לעולם" ובכך הנחת התפילין מהווה הצה רה חוזרת ונשנית של קשר האירוסין בין ה ' לעמו. תורת הקבלה העניקה לקשר זה משנה תוקף אלגורי בהסמכתו לאיחוד בין הקדוש- ברוך-הוא והשכינה – היסודות הזכריים והנקביים של האל לעבר איחוד כל ישראל . קשר רוחני זה מסומן באקט פיזי-גופני, המשעבד את הראש- המחשבה, הלב-הרגשות והיד-המעשים לאותה מחויבות טוטלית. עור הרצועות נכרך על העור של הזרוע החשופה . הפנייה החושית יוצרת העצמה בעת "קריאת שמע", שהמנהג לאחוז בציצית הטלית , להחזיקה כנגד הלב ולנשקה מביא את המתפלל להתמסרות למוחלט .

העור כמעטפת ה "אני" מכיל את הציווי כזיכרון חושי , זיכרון הייחוד של ה "אני" והאל, שבמובן מסוים נושא אופי אוטו- ארוטי (של העצמי עם העצמי) (אנזיה, 2004 ; אודגן, 2002).

המאמר משרטט את האופנים השונים שהזדמנו יחדיו ב "מפנה היודאיקה " המדובר כאן לתוך שדה האמנות – שאלות של זהות יהודית ופרקטיקות ריטואליות עם שאלות על מגדר , משטור הגוף ומיניות , אשר עלו ביתר שאת בפוסט-מודרנה.

בעבודותיהם של האמנים השונים , תפילין וטליתות יוצרים זיכרון ו "תבנית גופנית" מורכבת מטקסטיל, טקסט, טקס ומגע טקטילי . הגוף המובנה והממושטר על ידי התפילה , ההלכה והמנהג מתגלם בחפצי פולחן שהיו למוטיבים אמנותיים רדיקליים.

אמנים כותבים מחדש את המיתוס :
אנדרטת אלכסנדר זייד והיצירות שבאו בעקבותיה
ARTISTS REWRITING THE MYTH: ALEXANDER ZAID'S STATUE AND ITS REFLECTION IN RECENT WORKS OF ART [1]

Yael Guilat יעל גילעת
yael_g@staff.oranim.ac.il

The only equestrian statue erected since the beginning of Jewish settlement in Palestine until this day is the one dedicated to Alexander Zaid, who was murdered in 1938. Zaid was a founding member of the first Zionist paramilitary organizations such as Bar Giora and Ha-Shomer. He embodied the image of the fearless "new Jew," close to nature, a shepherd, an agriculturist, and amateur archeologist, but he has been remembered as one who sacrificed his life in defense of the Jewish people. During his life, and even more after his death, he became a symbol, a kind of popular legend and finally a myth. It is maybe for this reason that since the 1980s, several Israeli artists have depicted the image of Zaid's statue in their works as part of a general reaction to Zionist art and ideology and, particularly, to "invented" Zionist myths. This article re-examines both the previous interpretations of the monument and the social practice of inventing modern national myths. It considers the iconographical, cultural and ideological sources of the monument and the relations between them, focusing on the visual aspects of Zaid's myth and popular memorial cult, on the one hand, and on recent artistic expressions that relate to them, on the other.

[1] (2005). **ישראל, 8**, 119-144.

BETWEEN PAINTING AND POETRY, SACRED AND SECULAR REALMS: YEHUDAH AMICHAI AND MICHAEL SGAN–COHEN [1]

Yael Guilat יעל גילעת
yael_g@staff.oranim.ac.il

To employing the metaphor of culture as an archeological mound whose layers are not arranged in a linear fashion of cause and effect,[2] I attempt to examine the relationship between the works of Michael Sgan-Cohen historian- art, critic and artist and the poet Yehuda Amichai. The two artists do not share a generational bond. While Sgan-Cohen (1944-1999), Israeli-born, part of the generation of the new State of Israel, developed as an artist in New York in the 1970s. Under the influence of conceptual art and pop art, Amichai (1924-2000), one of most famous poets of the modern Israeli poetry, German-born immigrant, part of the "Palmach generation", embodies the modern poet full of existential doubts, and a kind of "iconoclasm of sacred origins". However, both artists used in their works the Hebrew language, the language of Israeli and Jewish culture, as both the signifier and the signified of their actions. This offers a type of "form-content", full of semantic fields, where the combination and contradiction between sacred and secular is present both in the structure and in the images, as a basis for disagreement, for constant negotiations of rejection and acceptance, of question and answer, of "open and closed" (Amichai's, 1989), of raising and lowering, of agreement and refusal. There are, indeed, differences between the two artists. In different times and places, both Amichai and Sgan-Cohen drew from Jewish sources and tried to shake the "fossilized and authoritative language from which they had grown and which they were challenging",[3] in order to reaffirm the covenant with the word and invent a middle

[1] (2006). In: Christine B.Verzar and G. Fishhof (Ed.), *Languages and their Meanings, the Festschrift for Nurit Kenaan-Kedar* (pp. 295-305)**.** Tel Aviv University, Tel Aviv.

[2] Michel Foucault, *L'Archeologie du Savoir*, Paris 1969

[3] Yosef Milman, *The Breaking of the Tablets, Ideological and Poetic Culture in the New Hebrew Literature.* Tel Aviv 2004, p.p. 67 (in Hebrew).

ground between sacred and secular spaces with which they could "converse with the God within them".[1] This conversation took place through the figures of the prophets, through quotes and allusions, through sites and pictorial maps, and mainly through the Hebrew language and Hebrew painting. This ongoing and unsolved "conversation" reflects several themes which were on the minds of both artists and how they reflect in their works will be the foci of this article.

[1] *Idem.*

BETWEEN LULU AND PENINA:
THE YEMENITE WOMAN, HER JEWELRY, AND HER EMBROIDERY IN THE NEW HEBREW CULTURE [1]

Yael Guilat יעל גילעת
yael_g@staff.oranim.ac.il

Even in its early stages, the Hebrew culture in Eretz Israel molded the image of the Yemenite Jews according to the duality in its perception of Eastern Jews: as exotic types on the one hand, but as bearers of a primitive, materialistic, low-level culture on the other. Their borderline "otherness" had a role to play in the overarching national purpose of "creating a new Jewish man in the ancestral Land of Israel." The characters of Yemenite Jews populate poems, stories, novels, plays, and songs written by male and female writers from the first, second, and third *aliyot* (waves of Jewish immigration). As early as the beginning of the twentieth century, we meet images of Yemenite Jews that reflect the invented "Yemeniteness" of these figures, both in plastic art and in the domains of the national folk art that was also being invented.

The way in which the new Hebrew culture constructed the Yemenite woman's gendered cultural identity, marked as it was by her clothes, jewelry, and embroidery, highlights its instrumentality. The jewelry and embroidery that were received as Yemenite-Israeli were foreign to the Yemenites themselves, and their reception did not aid the process by which the women were supposed to "cross beyond ethnic identity and include national identity within it." The appropriation process activated towards an object that was never seen as a subject created complex dynamics of inclusion and exclusion, resulting in the estrangement of the product within the community with which it had previously been identified.

[1] (2006). An exchange of gazes between imagination, gender and the revival of the nation. *Nashim, 11*, 198-223

WHERE WERE YOU WHEN IT HAPPENED? ABOUT WOMEN'S ART, GENDER DISCOURSE AND ART CRITICISM IN HAEREZ DAILY NEWSPAPER DURING THE NINETIES [1]

Yael Guilat יעל גילעת

yael_g@staff.oranim.ac.il

The article deals with the role of art criticism in HaErez daily newspaper in the development of gender discourse during the early nineties. The discussion about women's art had been appeared in Israel during the last decades of the twentieth century. As far as this time although female artists were presence in the field of art both artists and critics ignored the gender aspects of the women's work. In the nineties many exhibitions of women artists dealt with feminine subject and have been presented with related critical texts. This "shift" in art field also had been accompanied by the increased appearance of women art critics and a new generation of women critics joined to the very respectful (and masculine) team of writers in HaErez newspaper.

One could expect that the changes in the art field and the new opportunities in art criticism would challenge the discussion and writing about women's art towards developing of new kind of language as Helene Cixous writes …" women will confirm women in a place other than that which is reserved in and by the symbolic, that is, in a place other than silence". According to this hypothesis I have taken HaErez as a case study that allows us to examine whether under these conditions HaErez art critics took upon itself a leading role to empower the feminine presence with the feminine voice, a improving role in the incipient art gender discourse, or alternatively it has developed step by step with the dynamics of the art field.

[1] (2006). איפה הייתן ומה עשיתן : השיח המגדרי באמנות וביקורת האמנות בראשית שנות התשעים. **ישראל, 9**, 195-221.

LANDSCAPE AS TERRITORY:
MAPPING AND MAPS IN CONTEMPORARY ART IN ISRAEL [1]

Yael Guilat יעל גילעת
yael_g@staff.oranim.ac.il

During the first half of the 1920's, and most intensively in the 1950's, landscape became one of the central motifs in Israeli art. The landscapes of the motherland brought up the realization of the Zionist national dream again and again, and landscape, color and light went through a process of nationalization and became filled with the symbolism of the Zionist project. Even when the landscape was only suggested, moving towards abstract-autonomous painting, it was a very local semi-abstraction seeking the Mediterranean light as a source of ancient national authentication, one of the signs of Jewish mysticism. Palestinian painting, relating to the same area of land they call Palestine, spelled out the landscape in terms of a motherland, creating a national iconography based on the imagery of local nature, village life, and the personification of the landscape as a big mother: the nation.

In these processes we find a tragic parallel reflecting the territorial fight through the cultural-visual representation of the landscape. In opposition to these representations which embody modernistic perceptions of the relations of people-nation-art, from the 1970's, and even more so lately, there has been a growing decline in the presence of the landscape motif and the art works in which it appears, and these have been moving away from the perception of national symbolism. At the same time, questions of identity and territory have been given a complex representation across semantic systems through representations of maps and border markings in work done in different areas: performances, environments, photography, video-art, textile work, collage, digital art and paintings.

[1] (2006). Proceedings of the *International Conference on Arts in Society - Arts of Engagement* (p. 43). The University of Edinburgh, Scotland.

The map, a clearly positivistic product of the process of controlling knowledge, policing and territorializing space, was taken over by Jewish and Arab artists living in Israel. My lecture will present the major works representing this move as well as the theoretical tools making their interpretation possible. Among others, I will discuss works by Zack Zano, Michael Sgan-Cohen, Blue Simon Finero, Gal Weinstein, Miriam Brock, Farid Abu-Shakra, Meir Gal, David Rib, Salach El-Atrash, and others.

"These new maps" gave visualization to split national and cultural identities, refusing to match themselves to imaginary spaces. These maps have disorganized the symbolic system and uncovered mapping as a representation of the taking over of space. They present in different ways the mapping and body branding system present during the process of identity construction. The mapping motif in contemporary art usually offers not one ultimately correct map, but walking trails on the border, a stitching together and unpicking of common areas, a grandiose laying out of wall to wall carpets, embroidered tablecloths of villages that have disappeared, maps of erasings, of blind spots… These are maps that have been enlisted into the fight against mapping, a fight which recognizes the territorial rules of representation, the local history of landscape and territory representations, and out of all these doubts mapping in general, including its alternative mode. Does the drawing of the correct map represent correct reality? Is there a correct map? Writer Jorge Luis Borges (Etcetera, 1966), in his cartography fable, brings this question to an extreme position which cancels the question itself. Even the one-on-one representation is nothing but a representation falling apart when it touches life, eaten and broken down by reality. Between reality (political, cultural, emotional) and the best map there is nothing but a faulty symbol-symbolized relationship. And what does that say about the art-artist relationship in Israel? A relationship that is marked by conflicting historical maps and conflicting realities? Can the artist win the fight against the cartographer?

My view of this process became clearer as part of my work in the art department of Oranim Academic College with several artists such as

Farid Abu-Shakra, Gal Weistein and Mirvat Issa, whose work this issues is present in. Therefore, their presence in the conference through a performance (Farid Abu-Shakra) and video art (Mirvat Issa), may bring together the theoretical-interpretive part of my lecture-article and an artistic experience.

The performance "Carrying" includes an ambivalent figure of an executioner of victim preparing himself to walk and carry car license plates (whose colors represent the territory of the state of Israel and territories taken after 1967 which are today part of the Palestinian Authority), out of an unclear position on the Green Line (the ceasefire line of 1949) drawn on the ground. "Some people carry behind them a train of identities. Farid Abu-Shakra, an Israeli Arab, turned the identity issue into a visual symbol." (Tali Tamir, 2003). In the video work "Internalization of the Senses" (2005) which documents a performance filmed in the Acre market, the artist, with a bare chest, tries to walk on the 'Green Line' with his hands full of license plates. His walking among the crows turns him into a leader as well as someone being led. Mirvat Issa's video art (2005), together with her partner Adi Ben-Horin, relates to the individual and collective memory of the two. It deals with a blind spot in a map which has been covered by a new marking. Issa is a daughter of a family from Biram village, which was chased away from its land in 1948. Ben-Horin is a second generation of Kibbutz Baram, which settles its land in 1949, near the ruins of the deserted village. Both artists dig in the cemetery, and we witness a historical rashumon: different voices tell in different languages different stories of the same events which changed the maps of their lives.

ABOUT PAST, TRADITION AND MEMORY:
"NUMI NUMI" - THE LULLABY VIDEO ART PROJECT OF SHULI NACHSHON AS A CASE STUDY [1]

Yael Guilat יעל גילעת
yael_g@staff.oranim.ac.il

Losing tradition implies losing the thread to the past but not necessarily abandoning it. Remembering the past and its possible displaying in visual art are the foci of my presentation.

Memory for me is a skeleton - the structure on which we organize and elaborate our life experiences. The act of remembering and the possibility of displaying it in the field of art are the foci of this paper, in addition to the examination of the relationship between memory and heritage in contemporary art, especially in emigration countries such as Israel. Shuli Nachshon's video installation was selected as a case study: "Numi Numi"- the lullaby project (since 2000 so far). In this video wall project, memory does not represent a reconstituted sequence of a linear past, but an incomplete entity, temporality open to multiple rewritings. Like other video artists who are facing collective memories through their autobiographies, such as Chantal Ackerman and Vera Frenkel, Shuli Nachshon bent her personal longings to collective questions about past, tradition and art. In cultural terms, when tradition is lost or forgotten, transmission of the past is also lost. Losing tradition implies losing the thread to the past, but not necessarily abandoning it. Is it possible that in the new situation, the past (and its recovered memory) should offer us a sense of responsibility to Memory, inviting us to take an active role in the process of building our identities? Is the eternal need to recover memory (both personal and collective) nothing but a hidden desire to resist death, a fear of losing identity, a tense exercise ranging from memorizing to forgetting? In 1992 Shuli Nachshon was looking for "sound" for a documentary movie. She decided to choose a lullaby which her grandparents used to sing to her and her seven siblings, and which her mother, in turn, sang to her children: "ALE-SALEH" a Moroccan-Arabic-Hebrew song. Its recovered memory became the skeleton of "Numi Numi".

[1] Proceedings of *2007 International Symposium: The Arts in Society* (p. 30), NYU, February 2007.

ADORNING MUSLIM WOMEN'S BODY:
A DISCOURSE IN GENDER AND SEXUALITY [1]

Hadas Hirsch הדס הירש
hadas_h@staff.oranim.ac.il

Varieties of adornment of human body are mostly seen by eyes such as jewelry, hair style, make up, teeth, deformation of body parts and tattoo, but other kinds of adornments that are based on other senses such as hearing the voice of jewelry and smelling perfumes must be added to the extended definition. Adornment of all kinds is neither masculine nor feminine by virtue of its nature, but is the result of cultural norms and context, since beyond anatomical differences there is no set of components and unified standards that give substance to the concepts of "true" masculinity and femininity. Therefore, the items of adornment are an instrument for construction the role of the sexes, and gender-cultural differences shape the additions to the physical body suited to each sex.

Adulthood is period of life when women are at the peak of their sexual maturity which means birth and sexual attraction. Here the graph of gender distinctions reaches its highest point, as differences between the sexes by means of adornment become most pronounced.

From the discussion on the adornment of adults in Muslim societies it appears that Muslim jurists distinguished between customs that are desirable or recommended and customs that should be opposed perhaps because they are of foreign origin and the fact that the transformation they make is permanent. The third\ intermediate category is customs that may be tolerated and not clearly forbidden; most of them were attributed to women, such as make up and jewelry.

Muslim jurists defined appropriate way of adornment for both sexes but, while men were prescribed as those who can fulfill Islam, the basic assumption was that women were incapable of fulfilling the decrees of the holy law. The legal solution was to allow some aspects of women's adornment but only after a process of submission to gender differentiation.

[1] *International Conference "Jews and Moslems in the World of Islamic"*. University of Maryland, Maryland, August 2007.

הרטוריקה של סיסמת הפרסומת בעיתונות היומית הישראלית 1948-1960: אפיונים לשוניים- סגנוניים בהקשר חברתי- תרבותי [1]

THE RHETORIC OF SLOGANS IN ISRAELI DAILY NEWSPAPERS BETWEEN 1948-1960: LINGUISTIC-STYLISTIC CHARACTERISTICS WITHIN A SOCIO-CULTURAL CONTEXT

עירית זאבי Irit Zeevi
irit_z@staff.oranim.ac.il

סיסמת הפרסומת , לב-לבה של הפרסומת המסחרית , נפוצה כיום בחברה המודרנית, ומהווה חלק בלתי נפרד מהנוף התרבותי שלנו . לשם יצירתה פועלים הפרסומאים בטכניקות מתוחכמות , ובמקרים רבים מתבססים על אמונות ועל ערכים מקובלים בציבור בתקופות שונות . הסיסמה תלויה אפוא בהקשר החברתי-תרבותי, מתייחסת לתקופה מסוימת ולחברה ספציפית . ניתן להגדיר את הסיסמה כ"טקסט זעיר ", טקסט דחוס מבחינה מילונית . מגמתה הבולטת להרשים את הנמענים, בעיקר על ידי פנייה לרגש ויצירת מבנה קליט וזכיר . לרוב סיסמאות בנות ימינו הן רב-משמעיות, "סתמיות" ומעורפלות.

המחקר עוסק בסיסמת הפרסומת שהופיעה בעיתונות היומית בעשור הראשון למדינה – ה"דיאלוג" בין הסיסמה לחברה מושפע מהמציאות באותה תקופה . לאחר מלחמת השחרור ענייני חוץ וביטחון מילאו תפקיד מכריע ; כמו כן ישראל דאז אימצה רוח , שביטאה ציונות , חלוציות, סולידריות חברתית והייתה חברה מגויסת וצנועה . שנים אלה מגלמות למעשה צירוף של הבעיות הרציניות ביותר בקיומה של המדינה בראשית דרכה – תהליכים אלה היוו תשתית לעיצוב הסיסמה בשנותיה הראשונות.

מטרות המחקר הן תיאור מאפיינים של סיסמת הפרסומת בעיתונות היומית ב שנים 1948-1960 שמהם נגזרות המטרות האלה : אופן הצגתה של הסיסמה בדפוס (layout), אפיון המסר של הסיסמה (הקשר בין לשון הסיסמה למציאות), תיאור מאפיינים לשוניים-סגנוניים של הסיסמה.

מן הטקסטים עולה שבתקופה הנידונה לא עוצבו עדיין מוסכמות על מבנה מודעת הפרסומת ולא הת בלטה במודעה סיסמת הפרסומת , הנראית לנו היום חיונית ואפילו הכרחית – רק בשליש מהפרסומות הופיעה סיסמה . הסיסמה דאז היא מבע תמציתי בעל אתנחתה כלשהי , שיש בו לרוב אמצעי פואטי , כגון חריזה ומצלול .

---

[1] (2006). **הכנס השנתי ה- 10 של האגודה הישראלית לתקשורת** , האוניברסיטה העברית בירושלים, אפריל 2006.

במקרים רבים נראית הסיסמה כמגויסת לענייניי הכלל והחברה (בניגוד לימינו); עם זה ניתן לראות בה סימני מעבר מהשימוש המגויס לענייני הפרט . הסיסמה (בניגוד למקובל כיום) מאמצת בחום את החגים הדתיים ואת המסורת היהודית ומעמידה אותם במקום מרכזי . כן נמצא כי לשון הסיסמה תקנית , ברורה ובלתי מתחכמת (בשונה מימינו). ראוי לציין שהסיסמה מאזכרת לרו ב את שם החברה , מתמקדת במוצריה ומפארת אותם (כיום אין בדרך כלל קשר ישיר בין הסיסמה לתיאור המוצר). מבחינה גרפית הסיסמה לרוב הייתה מסומנת ומוקמה באופן בולט בקצוות של הפרסומת.

The advertising slogan, the heart of commercial advertising, is very common today, and has become part of our culture. In order to create it, advertising people use creative techniques, and in many cases base their work on beliefs and values common during particular periods of time. The slogan is part of a socio-cultural context, and relates to a particular period and a particular society. It can be defined as a "mini-text", compressed from a dictionary point of view. Its main aim is to impress the addressees, mostly through targeting their emotions and creating a memorable structure. Most contemporary slogans are ambiguous and vague.

The study deals with the advertising slogan in daily newspapers during the first decade of the state of Israel – the "dialogue" between the slogan and society is influenced by the reality of the period. After the War of Independence security matters fulfilled a crucial role. In addition, Israel at that time adopted an ideology of Zionism, pioneering, etc., and was a modest society, recruited towards its main goals. These years personify a combination of the most serious problems facing the new nation. These processes became the basis for the design of the slogan in its early years.

The objectives of the study: a description of the characteristics of the advertising slogan in daily newspapers in the years 1948-1960, from which emerge the following objectives: the layout of the slogan, the message characteristics (the connection between language and reality), a description of the linguistic-stylistic characteristics of the slogan.

The texts show that during the period in question there were no acceptable conventions regarding the structure of an advertisement, and

the slogan was not prominent, appearing in only about a third of all advertisements, unlike today, when the slogan seems essential. Slogans at the time were concise utterances with a pause of some kind, usually with a poetic device such as rhyme or tone. The slogan often seems 'recruited' to the needs of society (unlike today). In addition, we can see signs of the passage from recruited use to individual use. The slogan, unlike today, warmly embraces religious holidays and Jewish tradition, and places them in the center. We also found that the language of the slogan is standard, clear and unsophisticated (unlike today). In addition, the slogan often mentions the company's name, focuses on the products and glorifies them. Graphically, the slogan was mostly marked and put in a place of importance at the edges of the advertisement.

"לא לאבד את הצפון" – מלחמת לבנון השנייה בראי הפרסומת [1]

"NOT TO LOSE THE NORTH" - THE SECOND LEBANON WAR AT THE ADVERTISEMENT MIRROR

עירית זאבי Irit Zeevi
irit_z@staff.oranim.ac.il

המחקר בוחן פרסומות מן הע יתונות היומית בתקופת מלחמת לבנון השנייה , שעשו שימוש בתוכני המלחמה לשם שיווק מוצרים . בהתבסס על ההנחה שפרסומות מגייסות את המציאות כמכשיר שכנוע , מטרת המחקר לחשוף כיצד המפרסמים עושים שימוש במלחמה לשם קידום מכירות שירותים ומוצרים ולבחון מגמות מיוחדות העולות מני תוח פרסומות בתקופה הנדונה . הסיבה לתיחום הזמן היא הרצון להגדיר תקופה ספציפית שהשפעותיה באות לידי ביטוי בתחומי חיים שונים . **קורפוס המחקר** – העיתונות הישראלית החל מ- 13.07.2006 ועד 31.08.2006 ; ה- 14.08.2006 מציין את סיומה של המלחמה והתמונה הורחבה עד סוף החודש . **מדגם העיתונים** – שלושת העיתונים המרכזיים של ישראל : "הארץ", "ידיעות אחרונות" ו"מעריב". **דגימת פרסומות** – המדגם כלל פרסומות בתקופה הנדונה שעשו שימוש כלשהו בתוכני המלחמה , למעט כ- 2% מהפרסומות שנגרעו מסיבות טכניות . בסך הכול כולל המדגם 80 פרסומות (בתקופה זו , יחסית ל ימים רגילים , לימי הפוגה , היה מספר מועט של פרסומות ; כמו כן נמצא בשכיחות גבוהה מופע של פרסומות חופפות שעסקו בתוכני המלחמה מטעם אותן חברות בעיתונים השונים).
שיטות המחקר : הניתוח המרכזי הוא ניתוח איכותני פרשני- סמיוטי (אם כי מספר פרמטרים נבחנו באופן כמותי).
ממצאים עיקריים : ניתוח פרסומות בתק ' מלחמת לבנון השנייה מלמד על שימוש נרחב בגילויי פטריוטיזם כאמצעים רטוריים לשם שיווק מוצרי צריכה ושירותים שונים, וכן מצביע על הדרתם של אמצעים אחרים . הרצון להביע אהדה לתושבי הצפון ולתמוך בהם היוו חלק מרכזי במסר השיווקי של המפרסמ ים, ולשם כך גויסו טכניקות יצירתיות ומגוונות מעולם הפרסום . נראה כי הפרסומת בתקופה הנדונה מגויסת לענייני הכלל ומעמידה את ערכי החברה בישראל , את אמונותיה ובעיותיה במקום עיקרי (בניגוד לימי הפוגה). כן עולה שבניגוד למצופה הפנתה הפרסומת את עיקר תשומת הלב לעורף האז רחי ולא לצה "ל ולחיילים הלוחמים . התבוננות בלשון הפרסומת בתקופה זו מלמדת ש אין היא עושה שימוש בלעז (בשונה מהמקובל בימינו), כנראה, כדרך להבעת הזדהות עם המדינה בשעתה הקשה . בנוסף נמצא שלעִתים הפרסומות "משוחחות" זו עם זו, וכך מנהלות דיאלוג גם עם הקוראים .

[1] (2007). **הכינוס השישי של האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה** , הטכניון, חיפה, מאי 2007.

"HUGGING THE NORTH" – ADVERTISING AND PATRIOTISM IN THE SECOND LEBANON WAR[1]

Irit Zeevi עירית זאבי
irit_z@staff.oranim.ac.il

Analysis of advertisements appearing in the daily press in the month of the Second Lebanon War and making use of war-related content to sell products exposes wide usage of patriotism as a special means of marketing different commodities and services, as well as pushing out other means. Sympathy for inhabitants of the North and the wish to support them were at the center of the advertisers' marketing message, for which purpose use was made of diverse and creative advertising techniques. In this article I wish to examine trends and special social content appearing in the analysis of advertisements in the written Israeli press during the Second Lebanon War, and expose how advertisers made use of the war for promotion of products and services during that period of time. The reason for discussing only that time period is the wish to define a specific period whose dramatic influences are expressed today in different domains of life, and will probably be felt a long time in the future. I feel this aspect may contribute to the exposure of Israeli society's values during this special period.

Analysis of advertisements during this period demonstrates wide usage of patriotism as a rhetorical device used for marketing different commodities and services, as well as pushing out other devices. The wish to sympathize with the inhabitants of the North and support them became a central element in the advertisers' marketing message, for which purpose use was made of diverse and creative advertising techniques. It seems that advertising during this period was recruited for public interest, placing the values of Israeli society, as well as its beliefs and problems, at the center (as opposed to more peaceful times). Contrary to our

[1] (2007). "מחבקים את הצפון" – פרסומת ופטריוטיזם במלחמת לבנון השנייה. **הכנס השנתי ה-11 של האגודה הישראלית לתקשורת**, האוניברסיטה הפתוחה ברעננה, מרץ 2007.

expectations, advertising mostly addressed the civilian home front and not the IDF and its soldiers. Examination of the language of advertisements during this period demonstrates that it does not make use of foreign phrases (unlike common practice today), probably as a way of identifying with the country in its hour of need. In addition, it was found that advertisements sometimes 'converse' with each other, thus in actual fact carrying on a dialogue with the readers as well.

מטקסט להיפר- טקסט – על הכתיבה ועל הקריאה במרחב הסייברי [1]

FROM TEXT TO HYPER-TEXT – READING AND WRITING IN CYBERSPACE

מירה טנצר Mira Tenzer

mira_t@staff.oranim.ac.il

סיפור עלילתי, המופיע בטקסט מודפס, הוא בעל מבנה "שטוח" – הסיפור מתחיל בעמוד הראשון ומסתיים באחרון, ומסלול הקריאה הוא ליניארי. מתקיים מעין חוזה לא כתוב בין הכותב לקורא – חוזה הנוגע לשפת הטקסט, לאופן הקריאה ולפורמט. בהתייחסו לעלילה, מגדיר גם אריסטו (בפרק השביעי של "פואטיקה", מצוטט ב- Landow 1992b) את שרירותן של נקודות ההתחלה והסיום בעלילה. השפה האינטרנטית שונה בתכלית מן השפה הכתובה המודפסת: ראשית, היא מושתתת על

היפר-טקסט – אובייקטים הקשורים ביניהם באמצעות "לינקים", דבר המבטל את הליניאריות של מסלול הקריאה. שנית, המורפולוגיה של הרשת מוצאת את ביטויה לא רק במבנה טכנולוגי אלא במבנה הרעיוני והתוכני, ומשפיעה על אופן הכתיבה, הצגת המידע, ואופן הקריאה והקליטה (למשל, Hang, 1998; Lowe, and Hall, 2002; Man, 2002). רצף הקריאה אינו מוכתב מראש ואינו ידוע לכותב. המושג "התקדמות" מאבד את משמעותו המקורית בסביבה שאיננה ליניארית. אמנם אפשר להתייחס גם אל הספר המודפס כ"פתוח", כפי שמתייחסים Barthes ו- Foucault (אצל Landow, 1992a) אך לדעתי, השוני בין טקסט מודפס להיפרטקסט האינטרנטי אינו רק כמותי, אלא איכותי.

הרשת מזמנת "קצוות פתוחים" ושילובם של תכנים חיצוניים, שמקורם אינו בכותב. בטקסט אינטרנטי הכתיבה, כמו גם הקריאה, הן אסוציאטיביות במהותן ומתרחשות גם ללא תלות באופיו או בלמדנותו והשכלתו של הקורא. בנוסף, השוני מחייב את הקורא להפעיל מיומנויות מידעניות- ביקורתיות בעת אחזור המידע (למשל: Hang, 2002). הסביבה הממוחשבת מזמנת פורמט שונה של קריאה, והסגנון המולטימדיאלי, שבו ה"טקסט" אינו עשוי רק ממילים אלא גם מאובייקטים ויזואליים, קוליים וסרטונים ("היפרמדיה") - מחייבים קריאה וכתיבה מסוג אחר ותובעים קיומו של חוזה חדש בין הכותב לקורא.

---

[1] (2007). **כנס אורנים השישי "עברית שפה חיה"**. אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, טבעון, פברואר, 2007.

מה עושה הסביבה האינטרנטית , ההיפר-טקסטואלית, למרחק בין "המסמן" (המילה) ל"מסומן", לדבר עצמו? האומנם המרחק גדל ומועשר , כפי שמרמז הביטוי "היפר-טקסט", או שמא מצטמצם ? ואולי הוא משתנה איכותית ונעשה מימד בסביבה חדשה?

הכתיבה האינטר נטית היא תחום התובע איפוא גיבוש כללים חדשים למושג "כתיבה" והתמחות המושתתת על תכנים שונים (למשל: School of Literature, Communication & Culture, 2006). תפקידו של הקורא באינטרנט משתנה באופן מהותי והוא הופך להיות גורם פעיל ומחולל ביצירה עצמה – בין אם מדובר ביצירה אמנותית – "נט-ארט", בשירה – E-poetry, בסיפורת, באמנות וידאו , או בתכנים לימודיים. האינטרנט מאפשר לקורא להיות גם "קורא-מגיב" או "קורא-מעיר-מבקר", והאפשרות להפיץ את התגובה שלו מרחיבה את המשמעות של המושג "קריאה".

לדעתי, לכל אלה יש השלכות משמעותיות גם על א מות המידה שבהן ניתן להעריך את היצירה , והן אינן זהות לאלה המשמשות אותנו בהערכת יצירה ספרותית מודפסת.

ההרצאה תעסוק במורפולוגיה של הרשת ובמאפייני השפה האינטרנטית , בהשוואה לשפה הטקסטואלית, כפי שהם מוצאים את ביטוים ביצירות שונות במספר סוגות . הדוגמאות יכללו גם התנסות אישית בכתיבה אינטרנטית .

התפילות[1] בספרות המלחמה האסכטולוגית בקומראן 1QM, 4Q491-4Q496

PRAYERS IN ESCHATOLOGICAL WAR LITERATURE FROM QUMRAN: 1QM, 4Q491-496

Rony Yishay **רוני ישי**
roni_y@staff.oranim.ac.il

ששת כתבי היד מהמערה הרביעית (4Q496-4Q491) דנים במלחמה האסכטולוגית שבאחרית הימים, והוגדרו על ידי מוריס בייה כעותקים של מגילת המלחמה (1QM) מהמערה הראשונה. אולם ממחקר השוואתי מדוקדק שערכתי בין כתבי היד מהמערה הרביעית לבין מגילת המלחמה מן המערה הראשונה עול ה שלא מדובר בעותקים, וכל כתב יד עוסק בנושא אחר הקשור במלחמה האסכטולוגית. מסקנות מחקרי היו שהקטעים הדומים והתואמים של מגילת המלחמה (1QM) ושל כתבי היד מהמערה (4Q496-4Q491) קיימים רק בשני סוגים ספרותיים: בקטעי תפילה ובקטעים בהם מתוארת המלחמה לפי שלבי מהלכה.
ישנן שלוש תפילות מקבילות במגילת המלחמה ובכתבי המערה הרביעית שהן זהות בתוכן וקרובות מאוד בניסוחן עם הרחבה מעטה של הנוסח במה שמ.
במאמר הנדון הוצגה השוואת הנוסח של התפילה לעידוד הלוחמים שבכתב היד 4Q492 1 לשני הנוסחים המקבילים של תפילה זו המצויים במגילת המלחמ ה טור י״ב 7-16 וטור י״ט 1-8. הממצאים מוכיחים שהתוכן של שלושת נוסחי התפילה הוא זהה, אך הנוסח של התפילה במגילת המלחמה י ״ב שונה במעט, כיוון שהוא רחב יותר, יש בו חלקים שאינם בשני הנוסחים האחרים, וכן יש בו עיבוד תיאולוגי, אוצר מילים שונה וכתיב שונה.
המסקנה היא שלפנינו שתי גרסאות של תפילת עידוד הלוחמים בטרם קרב: האחת מופיעה במגילת המלחמה י״ט 1-8 ובכתב היד 4Q492 1 1-8, והאחרת היא גרסה מורחבת בנוסח עם עיבוד תיאולוגי המצויה במגילת המלחמה י ״ב 7-16. יש לציין שמטבע הדברים תפילות הן נוסחים מגובשים ומקודשים, ואין לתמוה ש הם חוזרים ונשנים בניסוחם בכתבי יד שונים.
במאמר אחר דנתי בסכמה החוזרת של תיאור המלחמה המופיעה במגילת המלחמה (1QM) ובכתבי היד מהמערה הרביעית, ומצאתי שכל תיאורי המלחמה כתובים על-פי דגם ספרותי חוזר שמנוסח באופן זהה (מגילות ד׳). לכן האופי הסכמאט י של

[1] (2007). בתוך מ׳ בר-אשר וע׳ טוב (עורכים), **מגילות ה-ו: מחקרים במגילות מדבר יהודה** (עמ׳ 147-129). חיפה: אוניברסיטת חיפה, מפעל פרסום מגילות קומראן וירושלים: מוסד ביאליק.

תיאורי המלחמה ושל התפילות שהם מהווים את הקטעים התואמים והדומים מצביע על כך שלא העתיקו אותם זה מזה , אלא שמדובר במסורת ספרותית ענפה של ספרות המלחמה שהיו בה תפילות קבועות למצבים שונים , ותבנית קבועה לשם תיאור המלחמה, וכשנזקק מחבר בהקשרים שונים לתאר מלחמה או לתפילה השתמש במסורת הספרותית שהייתה מונחת לפניו . ולכן המסקנה היא שכתבי היד מהמערה הרביעית (4Q496-4Q491) שהנושא המרכזי שלהם הוא המלחמה האסכטולוגית אינם עותקים של מגילת המלחמה (1QM) מהמערה הראשונה כפי שסבר מוריס בייה.

[1]The six Cave 4 manuscripts (4Q491-4Q496) that describe the eschatological war have been identified by Maurice Baillet as copies of the Cave 1 *War Scroll* (1QM). But a detailed comparison of 1QM and these Cave 4 manuscripts fails to substantiate this identification. In fact, each manuscript deals with a different matter related to the eschatological war, and the only overlap between these texts appears in prayers and war descriptions. The present article compares one set of parallel prayers, namely the prayer to fortify the warriors from 4Q492 1, with two versions of the same prayer found in 1QM XXII, 7-16, and XIX, 1-8. Although the three share the same basic text, the prayer appearing in 1QM XXII is marked by unique material, small theological additions, and, occasionally, different vocabulary. The analysis shows that two versions of the same prayer are at hand: one appears in 1QM XIX, 1-8 and in 4Q492 1; the other, more expanded version, is incorporated into 1QM XXII, 7-16.

Significantly, these variations appear in a prayer, a type of literary unit which is by nature traditional and thus may have been incorporated into the War literature as an already existing unit. A similar phenomenon is observable in the descriptions of the eschatological war, all of which, both in 1QM and the Cave 4 texts, reveal the same basic pattern. In light of these conclusions the six Cave 4 manuscripts should be considered not copies of 1QM, but a reworking of various sources incorporated in the War literature from Qumran.

[1] התקציר באנגלית מופיע בכרך בו מפורסם המאמר - מגילות ה-ו בעמ' 215.

RE-ENCHANTMENT AND THE BOUNDARIES OF DISENCHANTMENT – THE BALANCE OF POWERS BETWEEN MYTHICAL AND CRITICAL THINKING IN THE MODERN AND POSTMODERN WORLDS [1]

Avner Cohen אבנר כהן
avner_c@staff.oranim.ac.il

Enlightenment saw disenchantment as the cancellation of mythical thought and its replacement by critical thought. This change was perceived as a process of progress and identified with modernism. These attitudes have been shown in the present era as controversial. Many scholars disagree with enlightenment's positive evaluation of disenchantment, and many more disagree with the matching it assumes between disenchantment and modernism. In this lecture I shall try to clarify why enlightenment saw disenchantment as replacement of mythical thought by critical thought, why it identified modernism with this change, and why this identification is (mostly) considered today to be false. I shall then argue that, using terms acceptable to enlightenment, disenchantment as seen since the beginning of modernism was limited by parallel processes of re-enchantment. That is, mythical thought was not dismissed by critical thought, but only changed its form and content. Finally, I shall discuss the question of why, according to the terms of enlightenment, re-enchantment in its modern or postmodern form may be accompanied by phenomena of reification and alienation, and why the fight against these phenomena does not necessitate the minimizing of disenchantment but rather its widening and deepening (that is, the development of critical thought and vaporization of mythical thought).

[1] (2008). *11th International Conference of ISSEI - International Society for the Study of European Ideas*. Language Center, University of Helsinki, Helsinki, July-August, 2008.

מהגרים ישראלים בחו"ל - המשכיות יהודית או התבוללות ? [1]

ISRAELI EMIGRANTS ABROAD - JEWISH CONTINUITY OR ASSIMILATION?

לילך לב-ארי Lilach Lev Ari
lilah_l@staff.oranim.ac.il

מחקר זה עסק בקהילות של ילידי ישרא ל המתגוררים בארצות אירופה , בייחוד באלה החיים באנגליה ובצרפת . נבדקה השאלה באיזו מידה ישראלים מהגרים תורמים להמשכיות העם היהודי בתפוצות ובאיזו מידה הם מהווים קבוצה מועדת להתבוללות? הכוונה הייתה להתחקות אחר מנגנוני המשכיות הקיום היהודי של מהגרים ישראלים בתפוצות, ובאלה של צאצאיהם.

ב"דור הראשון" נכללו ישראלים אשר היגרו לחו"ל, בדרך כלל כבעלי משפחות ובעת המחקר מרביתם היו נשואים ובגילאי 35 ומעלה, לעומת צעירים, רווקים ובני "דור וחצי" (שנולדו בישראל אך התחנכו חלק או מרבית חייהם בחו "ל) ובני "הדור השני" (ילידי חו "ל). המהגרים הישראלים לדורותיהם - חלקם הגדול השיב לשאלונים (126) והנתונים עובדו סטטיסטית , ועוד 23 ישראלים רואיינו פנים אל פנים. בקרב המשיבים לשאלונים היו 42% גברים ו- 58% נשים, בגיל ממוצע 38. מתוך משיבים אלה , 48% התגוררו בעת המחקר באנגליה , 42% בצרפת והיתר (10%) במדינות אחרות באירופה. מרבית הנחקרים (76%) ילידי ישראל.

ממצאי המחקר המרכזיים מצביעים על קשרי גומלין שונים עם ארבע קהילות : הקהילה הלא- יהודית המקומית , הקהילה היהודית המקומית וקהילת הישראלים בחו"ל ובישראל . השוואה בין ישראלים מהדור הראשון , המבוגרים, לישראלים מ"דור וחצי" או דור שני – הצעירים, אפשרה ניתוח של מגמות שונות של המשכיות יהודית מול הטמעות בחברה הלא- יהודית.

היחסים עם הקהילה הלא יהודית , לפי עדותם של הישראלים מהדור הראשון , רופפים ונשענים בעיקר על קשרים כלכליים . בני ובנות הדור הצעיר , לעומתם, מעידים על קש רים הדוקים יותר עם החברה הלא- יהודית. למשל, 23% מהצעירים מקיימים יחסים חברתיים הדוקים עם הקהילה הלא יהודית (בניגוד ל- 8% מקרב הדור הראשון); 33% מקיימים עימה יחסים כלכליים הדוקים (לעומת 26% בקרב

[1] (2008). **דוח מחקר : מהגרים ישראלים בחו "ל- המשכיות יהודית או התבוללות ?** רמת גן , אוניברסיטת בר אילן : מרכז רפפורט.

הדור הראשון) ו- 30% מבלים את שעות הפנאי שלהם עם חברים לא יהודים (בהשוואה ל-5% בלבד בקרב דור ראשון).

לגבי מערכת קשרי הגומלין עם הקהילות היהודיות המקומיות , מרבית הישראלים במחקר זה אינם משתייכים וכמעט שאינם פעילים בקהילה היהודית . למעלה ממחצית המשיבים בני הדור הראשון העידו על חוסר מעורבות בקהילה היהודית ורק רבע ציינו כי ה ם פעילים במידה מסוימת . הניכור מהקהילה היהודית בולט יותר בקרב הצעירים , "דור וחצי " ודור שני : 61% מהנשאלים הצעירים ציינו כי אינם משתייכים לקהילה היהודית במקום מגוריהם ואינם פעילים בה . אשר לשכונות מגורים, הצעירים, חיים בשיעורים גבוהים יותר , מאלה של הדור הראשון , בשכונות לא יהודיות (77% ו- 41% בהתאמה).

אמנם בני הדור הראשון , אשר מרביתם נשואים , אינם מועדים להתבוללות (כמעט כולם נשואים ליהודים – בדרך כלל ישראלים) אך גם אינם תורמים רבות להמשכיות יהודית שמקומות מגוריהם בחו "ל אלא להמשכיות ישראלית . ואכן, להבדיל מהקשר הר ופף שחשים ישראלים באנגליה ובצרפת לקהילה הלא- יהודית המקומית ואף לקהילה היהודית , הקשר של קהילת הישראלים בינם לבין עצמם בולט בעצמתו , ובעיקר בקרב הנשואים החיים באנגליה . כמו כן , מלבד קשרים משמעותיים עם חברים בישראל , ישראל היא המוקד לכל מערכות הקשרים והביקורים בה תכופים מאד . כלומר הישראלים במחקר הנוכחי מקיימים מערכות קשרים חברתיות טרנס- לאומיות, בין שתי מדינות . בנוסף, ישראלים מבלים ביחד ומקיימים עזרה הדדית וסוגים שונים של פעילויות חברתיות ותרבותיות (אם כי קשרים אלה בינוניים בעוצמתם). ניכר ההבדל בלכידות הקבוצתית ה ישראלית הגבוהה יותר בקרב המתגוררים באנגליה , לעומת אלה החיים בצרפת , אך גם היא סלקטיבית לקבוצות בעלות מאפיינים סוציו- כלכליים גבוהים בעיקר ולבני הדור הראשון. בקרב הצעירים קיים קושי בשמירת *הזהות הישראלית* בשל מיעוט מקומות בילוי ומרכזים ישראלים , ובעיקר בשל חוסר רצון למפגש ורצון להתערות בחברה הכללית.

לסיכום, מהמחקר עולה כי קיימים פערים משמעותיים במידת שמירת הזהות היהודית-ישראלית וההיטמעות בחברה הלא יהודית בין הצעירים למבוגרים . בעוד שבני דור ראשון שומרים על זיקתם ליהדות ולישראל , בעיקר באמצעות הקשר ההדוק ששומרים עם ישראל ובאמצעות שימור התרבות הישראלית , הרי שבני "דור וחצי" ודור שני נמצאים בתהליך מתמיד של היטמעות בחברה הלא- יהודית. כמו כן, בעוד ישראלים , בני הדור הראשון , נשענים על זהותם הישראלית - כבסיס איתן להמשכיות ישראלית- יהודית בחו "ל, הצעירים וצאצאי הדור הראשון נמצא ים

במצב שונה ומנגנוני שמירת הזהות היהודית שלהם אחרים ואולי אף פחות יעילים מאלה של הוריהם.

המסקנות היישומיות ממחקר זה הן כי יש לחזק הקשר של הצעירים ליהדות ולקהילות היהודיות בחו"ל על מנת לשמור על המשכיות יהודית. אך מעבר לכך, יש להגביר את זיקתם לישראל בעיקר לעודדם לחזור ארצה. במידה ולא יצליחו הצעירים לשמר את הזהות היהודית-ישראלית שלהם הם ייטמעו בתוך החברה המקומית הלא- יהודית בשיעור גבוה. החזרה לישראל בקרב הדור הצעיר אפשרית ויש בקרבם נכונות גבוהה לכך. לכן יש לנצל נכונות זו על מנת לעודד את הצעירים לחזק את הקשר לישראל ולשקול חזרה אליה כמולדתם.

ספר: "החלום האמריקני - לגברים בלבד?
מגדר, הגירה וקליטה בקרב ישראלים בארצות הברית"
THE AMERICAN DREAM - FOR MEN ONLY?
GENDER, IMMIGRATION AND THE ASSIMILATION OF ISRAELIS
IN THE UNITED STATES [1]

Lilach Lev Ari לילך לב-ארי
lilah_l@staff.oranim.ac.il

ספר זה דן בהבדלי מגדר בקרב ישראלים וישראליות השוהים בארצות הברית , במהלך הגירתם וקליטתם בה. לחלוקת המין האנושי לגברים ולנשים נודעת השפעה של ממש לגבי מערך החיים החברתיים בהשווא ה בין תרבויות , כאשר הבניית העולם המגדרית משקפת בין היתר את יחסי הכוח בין המינים . ההנחה המרכזית היא, כי מהגרים אינם מהווים קבוצה הומוגנית וכי למגדר חלק מרכזי בהסבר ההגירה. לא רק המגדר מסביר את השונות בין המהגרים , אלא גם תהליכי ההגירה והקליטה. נבדקו כאן שלוש ה היבטים הקשורים בהגירתם של ישראלים וישראליות לארצות הברית ובקליטתם . ההיבט הראשון קשור בקבלת ההחלטה להגר ובמניעי ההגירה; ההיבט השני דן בקליטה הכלכלית , החברתית והתרבותית בארצות הברית; בהיבט השלישי מבטאים הנחקרים מידות שונות של נכונות לשוב ארצה . בראייה אינטג רטיבית של שלושת ההיבטים , המציינים לכאורה שלושה שלבים בתהליך אחד, ראינו בכל היבט את ההבדלים לפי מגדר , וכיצד כל היבט משפיע על ההיבט הבא בתהליך ההגירה כולו.

הנתונים לעבודה זו מבוססים על מדגם של זוגות של מהגרים יהודים , ילידי ישראל, נשואים, הרשומים בקונסוליו ת לוס אנג ׳לס, פילדלפיה ומיאמי (ערים אלה נבחרו במכוון מפאת ריכוז רב של ישראלים ויהודים- אמריקאים בהן) ונאספו בין השנים 1998-2000. המדגם כלל בעיקר ילידי ישראל , אך גם ילידי ארצות אחרות אשר הגיעו ארצה כילדים והתחנכו וגדלו בארץ , ואשר שוהים לפחות שלוש שנים בארצות הברית. סך כל המשיבים הסתכם ב- 500 נחקרים. המדגם נחלק שווה בין גברים לנשים. גיל המשיבים הממוצע הוא 42. כמחצית מהנחקרים שוהים בארצות הברית בין 3-14 שנים, והיתר ותיקים יותר . מעל שני שלישים מהנחקרים היגרו לארצות הברית בגילאים צעירים (מתחת גיל 31). השאלונים הוע ברו למשיבים באמצעות הקונסוליות הישראליות בדואר.

[1] (2008). El Paso, TX: LFB Scholarly Publishing LLC (184 pp.).

הממצאים המרכזיים מצביעים על כך שלמרות העובדה שמרבית הישראלים היגרו לארצות הברית ממניעים כלכליים, מניעים אלה מאפיינים יותר את הגברים, ואילו חלק גדול מהנשים היגרו גם ממניעים אחרים או בעקבות רצונו של הבעל. ההחלטה להגר אינה תמיד הרמונית, ולכן לא כולם העידו על שוויון בקבלת ההחלה להגר, כאשר למאפייני רקע דמוגרפיים וסוציו-כלכליים הייתה השפעה על מידת השוויון שבה התקבלה ההחלטה להגר.

בתחום "הפרטי", המבנה החברתי בארצות הברית שיפר את מידת השוויון כאשר מדובר בהשוואה בין א ופן קבלת ההחלטה להגר ובין האופן שבו צופים הנחקרים שתתקבל ההחלטה לשוב ארצה. עם זאת, הדפוס של שוויון או אי-שוויון בחלוקת התפקידים בין המינים בישראל נשמר בארצות הברית, למעט בקרב נשים בעלות סטטוס סוציו-כלכלי הגבוה. בתחום ה"ציבורי", אכן מבנה ההזדמנויות האמריקאי אִפשר מוביליות חברתית לנשים ולגברים ממעמדות שונים, אך לא באופן שווה. חלק מהנשים נהנו מההגירה לארצות הברית (אם כי פחות מהגברים), השתלבו בה מבחינה כלכלית וחברתית ואינן מעוניינות לחזור ארצה ולאבד את יתרונן היחסי שרכשו בארה"ב. חלק אחר של נשים הצליחו פחות בתהל יך הקליטה הכלכלית והחברתית בארצות הברית, שומרות על הזהות הישראלית ומעוניינות לשוב ארצה. הצפייה ליתרון יחסי של נשים בקליטה החברתית והתרבותית מומשה רק בחלקה; נשים שהצליחו בקליטתן הכלכלית הצליחו גם בקליטתן החברתית. נשים שלא הצליחו בקליטתן הכלכלית נכשלו גם בית ר ההיבטים של הקליטה הן בחברה האמריקאית והן בקהילה היהודית.

ישראלים, המעוניינים לשוב לישראל שייכים למעשה לשני קצוות הקשת הכלכלית. מחד גיסא, הגברים האשכנזים שהגשימו את "החלום האמריקאי", ומאידך גיסא, הנשים הספרדיות שעדיין לא מימשו בצורה מרבית את שאיפותיהן, מה גם שחלקן היגרו בגלל שאיפות הבעל. כמו כן, בקרב ישראלים שמניעי הגירתם היו מוגדרים יותר (כמו לימודים גבוהים בארצות הברית), הרי ככל שמימשו עצמם מבחינה מקצועית כך עלתה הנכונות בקרבם לשוב לישראל. לעומתם, בקרב ישראלים שמניעי הגירתם היו עמומים יותר, כמו סיבות מש פחתיות, רצון בן הזוג, תיירות ועוד, ההחלטה לחזור גם היא לא מגובשת. ולבסוף, הסיכוי לחזור ארצה פוחת עוד יותר ככל שהזמן עובר, הוותק בארצות הברית גדל, והרגשת השייכות לחברה האמריקאית ולקהילה היהודית שם מתחזקות. נשים וגברים, שאולי רוצים לחזור ארצה מסיבות משפחתיות, מוצאים את עצמם מתלבטים בין שני העולמות, כפי שהיטיב לנסח זאת ישראלי השוהה בלוס אנג ילס: "כשחיים בארצות הברית מתגעגעים כל הזמן לארץ ולמשפחה ומרגישים את הבדידות בעיקר בחיים. אבל

כאשר חוזרים לארץ , מתחילים להתגעגע אל 'סיר הבשר' ולהיזכר כמה טוב היה בארצות הברית ובאיזו רמת חיים נפלאה גרנו".

המחקר הנוכחי מעורר שאלות תיאורטיות , אך גם שאלות יישומיות , בעיקר בכל הנוגע למדיניות כלפי ישראלים וישראליות השוהים בארצות הברית . שאלות אלה, העולות מתוך העבודה הנוכחית , מחזקות את הטענה המרכזית הקובעת כי ההתייחסות למגדר הכרחית כאשר דנים בהגירה כל שהיא , ובעיקר בהגירתם של ישראלים לארצות הברית.

BETWEEN AUTHENTICITY AND ETHNICITY: HERITAGE TOURISM AND RE-ETHNIFICATION AMONG DIASPORA JEWISH YOUTH [1]

לילך לב-ארי ודוד מיטלברג

Lilach Lev Ari & David Mittelberg

lilah_l@staff.oranim.ac.il david_m@staff.oranim.ac.il

Keywords: Authenticity, diaspora, ethnic identity, heritage tourism, homeland, peoplehood.

Heritage tourism takes on a new meaning when conceived and implemented in the framework of a *diaspora- homeland* context. Trip organizers utilize heritage tourism that identifies the signifiers of national collective identity or *Peoplehood* and construct an experience of authenticity that supports a newly reconstructed narrative of personal and collective identity that bridges the diaspora and homeland identities. This paper inquires into the differential consequences of heritage tourism on the ethnic identity of diaspora travelers from North America and the former Soviet Union to their homeland, specifically contrasting Jewish tourists from different diaspora localities making an otherwise almost identical *birthright israel* trip. For both groups, Jewish ethnic identity was strengthened particularly their emotional attachment to Israel. However, the difference between the two groups was found in the actual factors that explain this post trip attachment to Israel. The experiential component was more prominent among participants from the former Soviet Union, while among North American student participants, Jewish background as well as their higher pre-trip motivations provide explanation for their high post trip scores of attachment to Israel. Israel thus serves as the liminal domain of diaspora tourists, where existential authenticity and pre trip ethnicity as latent as the latter may be, intertwine experientially to generate an expansion of the frame of individual identity of diaspora tourists in their homeland.

[1] (2008). *Journal of Heritage Tourism, 3*(2), 79-103.

עיצוב זיכרונות השואה של הניצולים בהשפעת מפגשם עם הארץ [1]

THE INFLUENCE OF THE ISRAELI EXPERIENCE ON THE SHAPING OF SURVIVORS' MEMORIES OF THE HOLOCAUST

ד"ר ענת ליבנה Anat Livne
anat_l@staff.oranim.ac.il

מילות מפתח : ניצולי שואה ; זיכרונות/אוטוביוגרפיות ; זיכרון קולקטיבי ; עיצוב זיכרון השואה.

מחקר זה מבקש לבחון את תרומתם של ניצולי השואה לעיצוב זיכרון השואה בארץ באמצעות ספרי הזיכרונות שכתבו . כן בודק המחקר כיצד ניכר חותמו של המפגש עם החברה הישראלית בתיאורם הרטרוספקטיבי של הניצולים את אירועי ה שואה ואת קורותיהם במהלכה.

מבוא ההרצאה יציג בקצרה את יחס החברה הישראלית אל הניצולים בעת המפגש עמם לאחר המלחמה , ואת המרכיבים הבולטים בעיצוב תודעת השואה בארץ בשנות ה- 40 וה- 50. כן יוגדר בקצרה מקומה של ספרות הזיכרונות מן השואה במרחב הספרותי והעיתונאי בשנים שבה ן עוסק המחקר . תבורר השאלה : מיהם הניצולים שהצליחו לחדור ולהשפיע על הזיכרון המתהווה , ומי האחרים שסיפורם נדחק לשולי התודעה הציבורית.

עיקר ההרצאה יציג את ממצאי המחקר , המבהירים שתי מגמות שונות בחתירתם של הכותבים להשפיע על עיצוב זיכרון השואה בארץ בשנות ה- 40 וה- 50.

המגמה הראשונה באה לידי ביטוי בבחינת חמש סוגיות בולטות בעיסוק בשואה , שיכולות לשמש אבן בוחן לדרך שבה ביקשו הניצולים בספריהם לקחת חלק בעיצובו של הזיכרון הקולקטיבי . נעשה שימוש במתודה המתאימה לבחינה תמטית השוואתית,ובאופן רוחבי, כלומר בכל קורפוס המחקר.

המגמה השנייה בספרי הזיכרונות , שנועדה להשפיע על דימוי הניצולים והקורבנות מן השואה בעיני הקוראים , נבחנה בעזרת מתודה של חקר נרטיבים , בניתוח הטקסטים של מדגם מתוך ספרי הניצולים . בחלק זה של המחקר נעשה ניסיון לאתר מספר דפוסים נרטיביים קבועים לכתיבת זיכרונות מן השואה בתקופה הנידונה, ולהבין מה משמעות הבחירה בדפוסים הללו עבור הכותבים .

[1] (2006). המחקר נערך במסגרת עבודת דוקטורט המבוסס על ספרי זיכרונות על אודות השואה , שיצאו לאור בארץ (1945-1961), אוניברסיטת תל אביב, בהנחיית פרופ' אניטה שפירא.

ההשוואה לספרים שכתבו באותן שנים ניצולי שואה בארגנטינה ובארה"ב, ונקראו כקבוצת ביקורת, מראה כי רובם נכתבו בדפוסים נרטיביים שונים בידי ניצולים שנקלטו בתרבות אחרת.

המסקנה העיקרית העולה מהמחקר היא, כי ספרי הזיכרונות המוקדמים משקפים את האופי המורכב שבו ביקשו ניצולי השואה להנחיל את סיפור השואה שלהם לבני הארץ: ברובד המודע והרציונלי – בדיון על המסר והמשמעות של אירועי השואה ביקשו הכותבים להשפיע על שינוי היחס לניצולים ולסיפור השואה. הם הציעו להרחיב ו להעמיק את הבנת ייחודה של התקופה ושל מאבק ההישרדות בתוכה, ותבעו יתר אמפטיה לקורבנות ופחות שיפוטיות. הם ביקשו להיבדל מקבוצת האליטה של מנהיגי המחתרות הלוחמות, שזכתה להבלטה ולהקשבת יתר, כפי שהדבר ניכר גם ביתרונם של אנשי המחתרות והפרטיזנים בפרסום זיכרונותיהם. סיפוריהם של הכותבים האחרים, כנציגי כלל ציבור הניצולים, ניסו להבליט גם גבורה והישרדות ראויה אחרת.

ברובד הפסיכולוגי, הבלתי מודע, שבו נבנה הנרטיב של סיפורם, חתרו רוב הכותבים דווקא להתקבל ולהיות דומים לארצישראלים, ול"לוחמים" בשואה. להחיל את קוד ההתנהגות ואת הד ימוי הסטריאוטיפי של הצבר החזק, האמיץ והמוסרי על דמותם שלהם בתקופת השואה.

דיון מסוג זה בספרי הזיכרונות של ניצולי השואה, סולל עוד דרך להראות את האופן המפותל ורב הפנים שבו מתעצב הזיכרון החברתי, וניזון מרבדים שונים של סיפור העבר, אפילו באותה קבוצה חברתית.

מסקנה זו מצביעה גם על פוריות המחקר הבין- תחומי, החושף תופעות תרבותיות שלא ניתן היה לעמוד עליהן בדרך אחרת.

מִנִּפְעַל לִפּוּעַל: על איחוד תבנית הסביל בעברית בת- זמננו [1]

FROM "NIFAAL" TO "PUAL" - ON THE CONVERGENCE OF PASSIVE PATTERNS IN CONTEMPORARY HEBREW

ליאור לקס Lior Lax

liorlaks@zahav.net.il

הרצאתי עוסקת בתצורת הסביל בעברית ובשינוי שעוברת העברית בפוריותם של הבניינים המשמשים פעלים סבילים. צורות הסביל של פעלים בבניינים *פּוּעַל* ו*הוּפְעַל* אחידות בתנועותיהן.

צורות אלה חולקות את התבנית *u-a*, למשל *סִיפֵּר–סוּפַּר* ו*הִקְלִיט-הוּקְלַט*. בערבית ספרותית ניתן לגזור מכל פועל יוצא פועל סביל בתבנית *u-i* בצורת העבר ותבנית *u-a* בצורת העתיד, זאת ללא קשר למספר ההברות בפועל הפעיל המקביל או לסוג ההברה – קלה או כבדה. הלבוש המורפולוגי של צורות הסביל ניתן לניבוי בקלות יחסית בשפות אלה, שכן צורות אלה חולקות מבנה בסיסי משותף בכל שפה.

לבניין *נִפְעַל* התנהגות שונה. בניין זה משמש כסביל של פעלים יוצאים בבניין *פָּעַל*, למשל: *כתב-נכתב*. אולם בניגוד ל*פּוּעַל* ו*הוּפְעַל*, הוא אינו מוגבל לסביל אלא משמש לתצורת פעלים חוזרים (למשל: *נרשם*), פעלים הדדיים (למשל: *נפגש*), פעלי שינוי והתהוות (למשל: *נִרְדַּם*) ועוד. הבסיס התיאורטי לניתוח המורפולוגי הנו גישתו של Aronoff (1976), לפיה הלקסיקון מכיל מילים קיימות בלבד. בכלל זה, אני מאמץ את תיאוריית ה- Stem Modification (Steriade, 1988) אשר מספקת הסבר לתצורת מילים באמצעות שינויים פנימיים החלים על מילים קיימות. תצורתם של *פּוּעַל* ו*הוּפְעַל* מ*פִּיעֵל* ומ*הִפְעִיל* בהתאמה כרוכה בשינוי תנועות בלבד, בעוד שתצורת *נִפְעַל* מ*פָּעַל* כוללת הוספת תחילית והשמטת התנועה הראשונה של הפועל ב*פָּעַל*.

מדוע משמש בניין זה כצורת הסביל של *פָּעַל*? ממה נובעת תצורת סביל חריגה זו? השערתי היא כי בניין *נִפְעַל* איבד את משמעותו הסבילה בעברית בת זמננו וכי דוברי עברית נוטים לאחד את פרדיגמת הסביל תחת אותה תבנית מלודית u-a. בהרצאתי אציג ניסוי שערכתי על מנת לבחון את הפוריות של צורות הסביל בעברית המשתתפים בניסוי היו חמישים דוברי עברית כשפת אם בגילאים 12-47. הנבדקים התבקשו ליצור את צורת הסביל של פעלים מומצאים שהוצגו בפניהם, כפי שמודגם באחד המשפטים מהניסוי (1).

[1] **(2007). כנס אורנים השישי 'עברית שפה חיה'**. אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, טבעון, פברואר, 2007.

(1) רמי **לסק** את הבית, כלומר הבית _____ על ידי רמי.

השאלון כלל שמונה עשר משפטים עם פעלים מומצאים , עשרה בבניין *פָּעַל* ושמונה בבניינים *פיעל* ו*הפעיל* (ארבעה בכל בניין). כמו כן הוספתי לשאלון תצורה של פעלים אחרים וכן שמות עצם על מנת להימנע מחשיפת שאלת המחקר .

תצורת הסביל של פעלים מומצאים ב *פיעל* וב*הפעיל* היתה כמעט אחידה בקרב הנבדקים. בממוצע, 92% מהנבדקים יצרו את הסביל של *פיעל* ב*פּוּעל* ו- 94% מהם יצרו את הסביל של *הפעיל* ב*הוּפעל*. תצורת הסביל של פעלים בבניין *פָּעַל* שונה. רק 30% בממוצע יצרו את הסביל של *פָּעַל* ב*נפעל*, בעוד 59% יצרו את צורת הסביל של פָּעַל דווקא ב *פּוּעל*. הפרדיגמות *פיעל-פּוּעל* ו*הפעיל-הוּפעל* מראות יציבות ופרודוקטיביות גבוהה בקרב דוברים , בעוד שאין זה כך לגבי הפרדיגמה *פָּעַל-נפעל*. רוב הנבדקים העדיפו את תבנית *פּוּעל* כסביל של *פָּעַל*, אף על פי שאין פרדיגמות מסוג זה בפעלים קיימים . אני סבור כי ניתן לראות בכך נטייה חזקה ליישור פרדיגמה בתצורת הסביל בקרב דוברי עברית , אשר מאחדים את הפעלים הסבילים תחת אותו מבנה מורפולוגי. פעלים יוצאים בבניינים *פָּעַל* ו*פיעל*, חולקים אצל אותם דוברים צורה סבילה זהה . אכן, חלק מהפעלים המומצאים ב *פיעל* וב*פָּעַל* הם בעלי אותם עיצורי שורש (למשל: *גָּלַס* ו*גילס*) אותם דוברים אשר שמרו על *נפעל* כבניין סביל הושפעו מפרדיגמות קיימות בשפה ועל ניגוד בין צורות הסביל של *פיעל* ו*פָּעַל*.

מדיניות יישוב הבדווים בישראל: הצלחה או כישלון? [1]

BEDOUIN SETTLEMENT POLICY IN ISRAEL: SUCCESS OR FAILURE?

ארנון מדזיני Arnon Medzini
arnon_m@staff.oranim.ac.il

מאז קום המדינה, נתפסו הבדווים בשתי מגמות סותרות: מצד אחד כאוכלוסייה שהפגינה הזדהות ונאמנות למדינה ולכן ראוי לתגמל אותה ולהשקיע בה, ומצד שני כחברה מוסלמית נוודית המאיימת על הטריטוריאליות של המדינה החדשה.
המדיניות כלפי יישוב הבדווים הוגדרה על ידי ממשלת ישראל בתחילת שנות ה-60. מטרתה הרשמית הייתה כינוס הבדווים ביישובים מוכרים ומתוכננים, מתוך כוונה למנוע את המשך הבנייה הבלתי חוקית ולצמצום תפרוסתם הגיאוגרפית. תושבי היישובים הספונטניים היו מיועדים לעבור להתגורר במספר מצומצם של יישובים גדולים ומתוכננים, שבהם תעניק המדינה את מכלול השירותים הציבוריים ברמה המקובלת בשאר היישובים במדינת ישראל.
התכנית הממשלתית מתגלה ככישלון הנובע מסירובם של הבדווים לוותר על תביעותיהם להכרה ממשלתית ביישובים הספונטניים, ולהכרה בבעלותם על האדמות שישבו עליהן. התושבים, שסירבו לעבור ליישובים המתוכננים, הפכו למעשה למפרי חוק. המדינה סירבה לספק להם שירותים ותשתיות ועקב כך הפכו רוב היישובים למוכי עוני ואבטלה, והם מצויים בתחתית הסולם של המדדים החברתיים-כלכליים.
נראה כי הבדווים ניצחו במאבק מנקודת המבט ההתיישבותית והטריטוריאלית. מטרת המדיניות לא הושגה. בתהליך הדרגתי ובלתי מתוכנן זכו מרבית היישובים הבדווים הספונטניים בגליל להכרה, וגם בנגב החל בשנים האחרונות תהליך דומה של הכרה רטרואקטיבית ביישובים הספונטניים.
העימות המתמשך בין הבדווים למדינה הגביר את חוסר האמון בין הצדדים, והפך בשנים האחרונות מעימות קרקעי- כלכלי בלבד גם לפוליטי. אי-מציאת פתרון הולם לקונפליקט אפשר לגורמים לאומיים ולאומנים להיכנס ליישובים ולהשפיע על האוכלוסייה הבדווית.

---

[1] (2007). בתוך: מעוז, י' (עורך), **אופקים בגיאוגרפיה, 68-69**, 237-251. החוג לגיאוגרפיה ומדעי הסביבה, אוניברסיטת חיפה.

A WALL, A FENCE, AN OBSTACLE OR A SEAM ZONE AREA – A POLITICAL-GEOGRAPHICAL REVIEW OF THE CONSTRUCTION OF THE DIVIDING FENCE BETWEEN ISRAEL AND THE PALESTINIAN AUTHORITY [1]

Arnon Medzini ארנון מדזיני
arnon_m@staff.oranim.ac.il

The idea of constructing the division fence between Israel and the Palestinian Authority in Judea and Samaria came up following the damage wrought by the second Intifada which started in October 2000.
The construction of the fence became a means of stopping repeated acts of terrorism which demonstrated to the citizens of Israel how vulnerable they were to terrorism. The fence was supposed to stop the entry of suicide bombers across the Green Line, stop criminals on their way to Israel and prevent the passage of thousands of Palestinian workers and illegal residents from Palestinian Authority areas into Israel.
Despite the fact that the Israeli government adopted the idea of constructing a fence only as a result of heavy public and political pressure, an agreed-upon topic was turned into a controversial one. The controversy was created when it became evident that the route the Israeli government had approved did not follow the route of the Green Line.
Thus, the plan changed from a purely security-based obstacle enjoying a national consensus into the construction of a lengthy and cumbersome dividing fence, which does not properly separate the two populations, along a route which is completely contradictory of the principles behind the original security-based viewpoint.
The construction of the dividing fence raises several questions of principle which the lecture will address:

[1] (2007). Border Geographies: The *2007 Meeting of the AAG* (Association of American Geographers), San Francisco, CA**,** USA, April 2007.

How is it that a strategic project which is going to change the country, the international border and the relationship between the two peoples in an extremely meaningful manner, does not raise more interest in Israel?
What is the meaning of the construction of the dividing fence to the population of the Palestinian Authority?
Does the fence provide the proper solution to the Israeli-Palestinian dispute?
Will international bodies allow Israel to complete the project?
What will neighborly relations look like and be along the fence following its completion?
In order to answer these questions the lecture will focus on several aspects of the disengagement: the Palestinian aspect, the international aspect, the demographic aspect, the security aspect, the human aspect, the Israeli society aspect, the economic aspect (both Israeli and Palestinian) and the ecological aspect.

CAN A MASSIVE SEPARATION WALL CREATE BETTER NEIGHBORING RELATIONS? [1, 2]

Arnon Medzini ארנון מדזיני
arnon_m@staff.oranim.ac.il

The separation between Israel and the Palestinians did not become a meaningful topic of discussion from the Six Day War till the mid 90's. The main reasons for this seem to be:

1. Very few disturbances and terrorist attacks, at least until the first Intifada in 1987.
2. The "open gates" policy introduced by Dayan after the war, a policy which united the Israeli and Palestinian populations into one geographical unit, and was opposed to the separation approach.
3. The many connections formed between the two communities: labor in agriculture and construction, markets surrounding the seam zone, a unification of the water and electricity infrastructure and lively bilateral commerce.

The idea of constructing the division fence between Israel and the Palestinian Authority in Judea and Samaria came up following the damage wrought by the second Intifada which started in October 2000.

The construction of the fence became a means of stopping repeated acts of terrorism which demonstrated to the citizens of Israel how vulnerable they were to terrorism. The fence was supposed to stop the entry of suicide bombers across the Green Line, stop criminals on their way to Israel and prevent the passage of thousands of Palestinian workers and illegal residents from Palestinian Authority areas into Israel.

The construction of the dividing fence raises several questions of principle which the lecture will address:

---

[1] (2007). Border Geographies: The *2007 Meeting of the AAG* (Association of American Geographers), San Francisco, CA**,** USA, April, 2007.

[2] The case study of Israel separation wall in the west bank.

How is it that a strategic project which is going to change the country, the international border and the relationship between the two peoples in an extremely meaningful manner, does not raise more interest in Israel?
What is the meaning of the construction of the dividing fence to the population of the Palestinian Authority?
Does the fence provide the proper solution to the Israeli-Palestinian dispute?
Will international bodies allow Israel to complete the project?
What will neighborly relations look like and be along the fence following its completion?

BARTA'A – THE TRAGIC CASE OF THE TWICE-DIVIDED VILLAGE [1]

Arnon Medzini ארנון מדזיני
arnon_m@staff.oranim.ac.il

Barta'a village is situated on both sides of the Green Line in the Wadi Ara region. The village numbers about 8,500 Muslim Arab inhabitants.
The village was first divided into two parts with a valley in between following the border marking in the ceasefire agreement between Israel and Jordan in 1949. The western half was placed within the borders of Israel, with its inhabitants becoming Israeli citizens, and the eastern half within the state of Jordan, with its inhabitants becoming Jordanian. As all the inhabitants belong to one large family, the division separated families and relatives connected to each other through ties of marriage, culture, and economy.
In 1967, following the Six-Day War, the village was "reunited". When the entire Arab world was mourning the defeat to Israel, the inhabitants of Barta'a were happy due to the reunification of families made possible after 18 years.
In 1988, following the El-Aktza Intifada, the village of Barta'a became an important commercial center for the entire area, due to the ban placed for security reasons on Israelis entering the Western Bank, particularly the city of Jenin, which used to serve as the main commercial center. Many business people from the Western Bank moved their businesses to Eastern Barta'a, as it was part of the Palestinian Authority and close to the target population. However, the period of economic prosperity did not last long, due to the re-division of the village by the Separation Fence separating Israel and the Palestinian authority in 2003.
The construction of the fence hurt the village inhabitants' lives quite badly. The inhabitants of the eastern part of the village cannot enter Israel without obtaining a special permit. The villagers are separated from the

[1] (2007). *International Conference: Cities and Borders, (Border Cities, Divided Cities, Borders in Cities.)* China: Macau, August, 2007.

lands, and the accessibility of educational, health, and cultural institutions is limited. Ever since then the village inhabitants have been fighting against the Separation Fence re-dividing their village.

The aim of the lecture is to examine the ways in which the new border re-dividing the village has influenced the inhabitants' lives, and their motivation to try to change the route of the political border in order to minimize the damage.

A CONNECTION BETWEEN THE LITANI AND THE JORDAN?
RESEARCH AND IMPLICATIONS ACROSS HOSTILE BORDERS

ארנון מדזיני ואהרון וולף
Arnon Medzini & **Aaron T. Wolf** [1]
arnon_m@staff.oranim.ac.il

The Euphrates River rises north of Erzerum in Turkey, where the highest mountains are more than 3000 meters above sea level. The sources are situated between the Black Sea and Lake Van and the river is formed by the confluence of two tributaries, the Murad-Sue, which originates in the many springs in the area of Ala-Dag and flows from the south, and the Kara-Sue, which begins in the Kargapazari Mountains, north of Erzerum and flows from the north to meet at a point near the village of Keban. The Murad-Sue river is 650 km long and the Kara-Sue river is 450 km long. These tributaries contribute 75 per cent of the Euphrates water. From 1,000m, above sea level in north Anatolia, the river is then known as the Euphrates.[2]

Ten kilometers downstream from the confluence, there is a narrow gorge where the Keban Dam has been constructed. Downstream from the Keban Dam many tributaries and wadis join the river, increasing its discharge. The most important tributary is the Tokhma Sue which drains the Taurus mountains and joins the Euphrates near the town of Malorteya. Below the village of Keban, the Euphrates flows down the steep slopes on the southern margin of the mountains of the Kurdestan and Armenian areas and enters the region of the eastern plains of Syria. The total length of the Euphrates in Turkey is 455 km, from the point of confluence of the Kara-Sue and Murad-Sue until it enters Syria at the town of Trablus.

[1] Department of Geosciences, Oregon State University.
[2] Al-Hadithi 1979, 45.

שימוש כרטוגרפי במפות ובשמות ל יצירת זיקה למקום [1]

THE USE OF NAMES IN CARTOGRAPHY AND MAPS TO CREATE CONNECTION TO A PLACE

ארנון מדזיני וג׳ק פסטור

Arnon Medzini & Jack Pastor

arnon_m@staff.oranim.ac.il jack_p@staff.oranim.ac.il

מפות הן כלי בסיסי בגיאוגרפיה , המאפשרות לתאר תופעות מיוחדות על נייר . הן משמשות כלי כרטוגרפי נוח ויעיל לקריאה , לכן הכרטוגרפיה היא כלי בסיסי באמצעי התקשורת של הגיאוגרפים , והמפה משמשת למעשה טקסט של הגיאוגרפיים, הנושא עמו את המסר המרחבי .

למפות יש הילה של דייקנות מדעית , הנובעת מהמחשבה שהמפה והשטח חד הם , ואילו הכרטוגרפיה היא מדע ניטרלי . לכן אנשים נותנים אמון במפות ורואים בהן ייצוג נאמן של המציאות . בדרך כלל אנשים המתבוננים במפות הם חסרי ידע וכלים לבקרן, ולעתים קרובות אף מקבלים חיזוק לדעותיהם על ידי התבוננות במפות .

לעומת זאת , במציאות, שרטוט המפות אינו העתקה מדויקת של המציאות אל הנייר, אלא פרשנות של המציאות . מאחר שמפות מציגות מציאות תלת- ממדית על נייר שטוח , ואמורות להיות קריאות ומובנות , הן אינן יכולות להיות מדויקות , ואפשר לומר שהן חייבות ״לשקר״ (Monmonier).

למעשה אין מנוס מהצורך הכרטוגרפי להכיל במפה ״שקרים לבנים״. אמנם המפה מסתמכת בבסיסה על ״העולם האמתי״, אך הכרטוגרף אינו יכול להימנע מלייצג במפה את נקודת המבט הסובייקטיבית שלו , את התרבות שהוא בא ממנה או מדבר עליה. לאמתו של דבר מפות מציגות תמונה לא שלמה של המציאות . המפות הן סובייקטיביות, ודרך קריאתן היא סובייקטיבית ופרשנית . כל מפה מסננת את המציאות, מעוותת אותה , משליכה עליה סימנים מוסכמים שבלעדיהם היא חסרת ערך. כל מפה מציגה למעשה את אופני הראייה של יצרניה ומשתמשיה ואת תפיסת עולמם (פורטוגלי, 1996). אף אם אין כוונות זדון או מניפולציות מדעת של יוצר המפה, הרי בהיותה ייצוג גרפי תלוי תרבות , היא מעבירה מסרים אידיאולוגיים .

האדם הממוצע אינו מודע , ואף אינו מסוגל להבחין , בכל המניפולציות שעושים הכרטוגרפיים בזמן הכנת המפות על ידי הבחירה של האינפורמציה שתופיע על

---

[1] (2007). ספר כנס העיון השנתי : **מיתוס, שפה וזיכרון בעיצוב התודעה בישראל** (עמ׳ 75-86). טבעון : אורנים - המכללה האקדמית לחינוך הפקולטה ללימודים מתקדמים , מרץ 2007.הפקולטה ללימודים מתקדמים, מכללת אורנים, טבעון, מרץ 2007.

המפה ודרכי הצגתה . כיוון שבדרך כלל המשתמשים במפות מקבלים את השקרים הלבנים בהבנה, לא קשה לכרטוגרף להכיל במפה גם שקרים לבנים "קשים" יותר. יכולת זו של המפה להציג מציאות מוזמנת , מאפשר למפות לשמש כלי פוליטי משמעותי ביותר (קולינס, 2004). גם מדינות מרבות להשתמש במפות להעברת תעמולה או מסרים פוליטיים . ביכולת המפות לשרת אינטרסים מכיוון שהללו מכתיבים מה ואיך יוצג במפה מכלל מאגר המידע . יכולת זו מאפשרת למפה לשמש גם כלי תעמולתי השואף לכוון את חשיבת האדם אל אפיקים סובייקטיביים הנקבעים על ידי האינטרסים של מזמין המפה.

גופים אלה עושים שימוש מכוון בהכפפת האמצעים הכרטוגרפיים ליצירת המפות המיועדות להעברת המסרים הרצויים ליצירת "אמת" משלהם. מפות אלה מתרכזות רק באותן עובדות או "עובדות לכאורה" העשויות לעצב את ההתנהגות והמחשבות הרצויות למזמין המפה . לצורך כך נעש ה שימוש כרטוגרפי בטכניקות שונות הכוללות : השמטה או הוספה של פרטים , שימוש בהיטלים שונים , בקנה מידה, בחירת הנתונים הסטטיסטיים , הדגשת נושא מסוים , שימוש בשמות מקומות, בעיצוב העמוד , בעיצוב הכיתוב בבחירת שם למפה ובחירת סמלים וצבעים דרמטיים ופרובוקטיביים.[1]

לדוגמה : סולם הצבעים שנבחר למפה ומידת הנגדתם , יכולים לשמש להדגשת פרטים מסוימים ולהעלמתם של פרטים אחרים . בתחום הכיתוב : שמו של יישוב שייכתב באותיות גדולות יצביע על חשיבותו ומרכזיותו בעיני יוצר המפה , וייתפס בעיני המתבונן כמקום יותר חשוב . גם בחירת קנה המידה יכולה להע לים או להדגיש תופעות במרחב.

---

[1] עבודת המחקר הנרחבת ביותר בנושא נכתבה בידי Mark Monmonier בספרו *How to Lie with Maps*. הספר ראה אור לראשונה בשנת 1991 והוצאה שנייה, מורחבת ומתוקנת, בשנת 1996. הספר מדגים באופן מפורט ביותר כיצד ניתן בעזרת הכרטוגרפיה לעש ות מניפולציות בשרטוט מפות ולאילו מטרות.

"הקהילה" של ניו יורק - חינוך, "יהדות" ופוליטיקה [1]

NEW YORK'S "COMMUNITY" - EDUCATION, "JUDAISM" AND POLITICS.

Udi Manor אודי מנור
udi_m@staff.oranim.ac.il

במסגרת כנס העוסק בחינוך ובקהילה יש מקום לפרספקטיבה היסטורית . הנחת היסוד העומדת מאחורי טענה זו היא שבמציאות המודרנית הזהות היהודית לא רק מגוונת בביטוייה ובהגדרותיה, אלא היא איננה מובנת מאליו כלל . מכאן למסקנתם של הוגי דעות בזמננו ובתחילת העת החדשה גם יחד , שהזהות היהודית תלויה קשר בלתי נפרד בחינוך יהודי אדקוואטי למציאות המ ודרנית, ושללא ארגון קהילתי אדקוואטי אף הוא, לא יתכן חינוך יהודי.

זו הייתה עמדתם של אישים כמו נפתלי הרץ וייזל , איש המאה ה- 18, של מרדכי יוסט, איש המאה ה- 19, של אנשי כי"ח, הארגון הכלל-יהודי שקם בצרפת ב- 1860, של משה הס [1862], של דובנוב איש "תורת המרכזים" [1860-1941] וכמובן של התנועה הציונית לגווניה וזרמיה . ענין הקשר ההכרחי בין חינוך יהודי- מודרני לקהילה יהודית- מודרנית עלה באופן המובהק ביותר בחברה החופשית והדינמית ביותר, הלא היא החברה האמריקנית . יהודי ארה"ב עמדו בפני האתגר הזה מראשית קיומם, ועוד יותר מכך בתקופת ההגירה הגדולה [1875-1924], ולאחריה. אדרבא, ככל שגדל מספר יהודי אמריקה וככל שאלו השתלבו בסביבתם תוך שמירה על זהותם בדרכים רבות ומגוונות , כך התגבר האתגר . זה הביא למה שמכונה "הזרמים ביהדות", לקשר המיוחד בין ישראל לבין יהדות ארה"ב, ועוד.

במסגרת הזמן העומד לרשו תי בכוונתי להציג ולדון במקרה אחד מתולדות יהודי ארה"ב, המקרה של "הקהילה" שקמה בניו יורק בשנת 1908, הונהגה על ידי יהודה לייב מאגנס , התמודדה מול קשיים רבים ביניהם התנגדותם של גורמי ציבור יהודיים למיניהם [סוציאליסטים משמאל ופלוטוקרטים מימין], והתפוגגה לבסוף בתחילת שנות ה-20'.

בכוונתי להראות שהמאמצים של מאגנס ושותפיו במקרה של "הקהילה" היהודית בניו יורק , גם אם לא נשאו את הפרי שיוזמיהם התכוונו אליו , הרי שיש בהם ללמדנו משהו על האתגרים העומדים לפנינו . במלים אחרות , ההרצאה אמורה לכסות עוד פרק עלום יחסית בתולדות עם ישר אל בעת החדשה , ובמקביל להציע כלים היסטוריים לדיון בסוגיה אקטואלית ואקוטית .

---

[1] **הכנס המדעי השנתי השמיני : קהילה וחינוך בתמורות הזמן בארץ ישראל ובתפוצות** (האגודה הישראלית לחקר תולדות החינוך) – **ספר התקצירים** (עמ' 27). אוניברסיטת תל אביב ואורנים , המכללה האקדמית לחינוך, טבעון, יוני 2006.

מצבות כמקור מידע היסטורי (בסובייניייה יז׳יורי, פולין) [1]

TOMBSTONES AS AN HISTORICAL SOURCE (IN SOBIENIE JEZIORY, POLAND)

אמונה נחמני- גפני Emuna Nahmani-Gafni

zvikagafni@013.net.il

נושא המחקר הוא מצבות יהודיות מהיישוב סובייניייה יז ׳יורי בפולין.
המצבות נעקרו ב- 1943 מבית הקברות היהודי ושימשו לריצוף חצר בית הכומר שבמלחמת העולם השנייה הוחרם על יד הגרמנים ושימש כתחנת ז ׳נדרמריה.
בשנת 2003 ביוזמת הכומר, הונחו המצבות בערמות בין העצים שניט עו על שטח בית הקברות. המצבות מהוות מקור מידע היסטורי , בהיותן שריד לתרבות חומרית אותנטית.
מטרת המחקר הייתה להרחיב את הידע שלנו על הקהילה , שלא נותר ממנה כל תיעוד אחר.
ייחודו של המחקר הוא בכך שהוא יכול להיבנות על כלל המצבות של היהודים שנמצאו בבית הקברות ביי שוב הנזכר בגלל הנסיבות המיוחדות של עקירתן תוך כדי המלחמה ו״הטמנתן״ כריצוף בחצר הכנסייה.
הממצאים מראים כי ניתן ללמוד מן המצבות רבות על קהילה זו כדגם לקהילות רבות אחרות.

[1] (2008). המחקר נערך בתמיכת ועדת המחקר הבין-מכללתית, מכון מופ״ת, תל אביב.

KIBBUTZIM AND MONASTERIES:
IDEOLOGY, THEOLOGY AND PRACTICE [1]

Henry Near הנרי ניר
hnear@b-emek.org.il

Keywords: kibbutzim; monasteries; *Gemeinschaft.*

This paper is one of a series which aims to present a general account of the philosophy of communalism, as it has evolved among the members of close-knit communities such as kibbutzim, communes, monasteries and the like. It compares central elements in kibbutz ideology with what is on the face of it a similar institution -- the monastery -- concentrating, in particular, on the theology of monasticism.

In the kibbutz, the concept of community as such – "communion" or "Gemeinschaft" -- is a central element both in attracting people to live the communal life and in sustaining the social fabric of the community. In the classical monastic literature, however, this element seems to be lacking: I have discovered a number of passages in monastic theology reminiscent of the literary and ideological literature of the kibbutz; but these are definitely exceptional, and are not presented as a major part of the rationale of monastic life: the monastery seems to be primarily an infrastructure within which the individual can concentrate on prayer and study, rather than a vibrant community in which the being together of the members is seen – and felt – as having value in itself.

On the other hand, many of those with personal experience of monastic life contend that Gemeinschaft is one of its hallmarks. This paper will present my findings so far, hazard some suggestions as to the reasons for this contrast between theology and life as it is lived, and compare this situation with that in the kibbutz, past and present.

[1] (2005). *The Conference of European Utopian Studies Society*, New Lanark, Scotland, July 2005.

THE KIBBUTZ UTOPIA TODAY (AND TOMORROW?):
A REPORT FROM THE FRONT [1]

Henry Near הנרי ניר
hnear@b-emek.org.il

Keywords: contemporary kibbutz; social changes; kibbutz history

Viewed from a distance, the current state of the kibbutz movement seems simple: an utopian experiment which attracted the hopes and expectations of many, and played an important part in the development of the State of Israel, was seized by a widespread crisis no less surprising and devastating than the fall of Communism, and is well on the way to complete disintegration within a generation or two. Seen from close up, however, the picture is much more complex, even bewildering: it includes `conservative' kibbutzim, whose structure and values have scarcely changed since the `golden age' of the kibbutz; others which have gone far on the road to privatization, and some of which have even become moshavim (cooperative smallholders' settlements); other groups which are attempting to maintain the pristine values of the kibbutz, while abandoning many of its traditional characteristics; and several other variants.

The aim of this paper is to give an up-to-date picture of this situation, linked to a historical analysis of the factors which brought it about, and an attempt at an educated guess as to what the future will bring.

[1] (2006). *The Conference of Italian Utopian Studies Society*, Florence, Italy, May 2006.

THE INDUSTRIALIZATION OF THE KIBBUTZ: UTOPIA AND PRACTICE[1]

Henry Near הנרי ניר
hnear@b-emek.org.il

Keywords: kibbutz; agrarian ethos; post-utopianism

The kibbutz is an outstanding example of a post-utopian society: an experiment based on a utopian concept, which has developed in ways which its founders, who were spurred on by a quite clearly defined concept of an ideal society, would not have approved of, and in some cases simply not conceived of. Kibbutz theory never related to science as such. But its practical applications – technology and industry – have been components of kibbutz theory and practice from a very early stage. The `agrarian ethos' – the belief that agriculture and rural life formed a main component of any ideal society – was part of every variety of kibbutz ideology, from the beginnings of the kibbutz in the first decade of the twentieth century. But during the twenties one of the main kibbutz movements developed a theory according to which the ideal kibbutz would comprise `agriculture, industry and handicrafts'. This led to struggles between various groups of kibbutzim, centred on the question of what was the ideal way of kibbutz living, which eventually split into different movements. From the mid-forties, however, industry spread to all the kibbutz movements, and from the fifties onwards it began to be recognized as an essential component of the kibbutz economy. Today there is virtually no kibbutz without its factory, and many have several; and many kibbutz members work in sophisticated industrial concerns, some within the kibbutz, others outside it.

This lecture outlined the historical development of this process, and the ideological, educational and economic struggles and dilemmas which accompanied, and still accompany it. It will ask whether the present state of the kibbutz is compatible with the utopian ideal; and, in particular, what is the present and future state of the agrarian ethos.

[1] (2007). *Annual Conference of International Communal Studies Association*, Damanhur, Italy, June 2007.

STILL IN SEARCH OF GEMEINSCHAFT[1]

Henry Near הנרי ניר
hnear@b-emek.org.il

Keywords: kibbutz and communes; *Gemeinschaft*; Hutterites

In previously published articles I have discussed the nature of the`communal experience' (*Gemeinschaft*) and its place in the philosophical outlook of various communal societies : using the kibbutz as a central model, I have compared it to the Christian monastery, and claimed that, though the structure of these two forms of communal life is very similar, the place of community in their thought system is very different: whereas in the kibbutz it is paramount, in the monastery it is rarely considered to be an essential component of the monastic ideal.
In this paper I intend to continue my comparative quest, and discuss the place of *Gemeinschaft i*n a number of intentional societies – particularly the Hutterites of North America -- and in a variety of religious and political movements. I shall also ask whether it is legitimate to view it as a primary source of ethical values, and consider the way it has affected the historical development of utopian movements.

[1] (2007). *The European Utopian Studies Society Conference*. University of Plymouth, Plymouth, UK, July 2007.

PAIN AS POINT OF DEPARTURE FOR A HUMANISTIC DIALOGUE [1]

David Netzer [2] **דוד נצר**
netzerd@netvision.net.il

Keywords: Peace-Education; Jewish-Arab Dialogue; Humanism.

The Centre for Humanistic Education [CHE] within Ghetto Fighters' House Museum engages high-school students from the Israeli Arab and Jewish sectors in a dialogue connecting between the Holocaust, personal and social morals and implications for present Israeli society.
CHE process encounters two separate groups belonging to Israeli citizenry: Jews and Arabs.
Contact between Jews and Arabs in Israel is largely limited to functional necessities – work and commerce. Socially, culturally, mentally and politically – these are two separate societies.

Historical traumas are present in any Jewish-Arab encounter.
For the Arabs, the defeat in the 1948 war to the Jews and the founding of Israel is called Nakba – disaster. It entailed the destruction of their homes and villages; the exile of their majority to neighbouring countries; and the fall of those who remained to a status of "A terrified minority, a crowd with no leader, which overnight turned from landlord to stepson." (Halabi, 2000).
Almost 60 years later the Arab minority is still in a state of inferiority in most walks of life, still the stepson.

---

[1] (2005). "*Places of Memory and Reconciliation*" – *International conference on Peace-Education*, School of Peace at Monte Sole, Bologna, Italy, April 2005.

[2] הוצג בכנס בנושא חינוך לשלום , תחת השם "מקומות של זיכרון ופיוס", אשר אורגן על ידי בית הספר לשלום שבפארק ההיסטורי מונטה סולה, ליד בולוניה שבאיטליה.
השתתפתי כנציג "המרכז לחינוך הומניסטי בבית לוחמי הגטאות", המקיים קשר פעיל מתמשך עם המוסד המארח. בכנס השתתפו כ-40 חוקרים ואנשי חינוך מ-12 מדינות על פני כל היבשות.

The Holocaust is a formative traumatic experience for Israeli Jews. The successful, albeit costly, result of the 1948 war is the realization of the generations-long dream: a Jewish state.

It is not rare that sitting in the same room in CHE seminars are descendants of the generation of 1948, from both sides of the tragedy: Holocaust survivors who came to Israel and built a Kibbutz on the lands of what was an Arab village.
At the background, sometimes at the forefront, of these past traumas and present sentiments, lies the active Israeli-Palestinian conflict.
This conflict sustains a socio-political process developing since the 1967 war in the collective identity of Israeli Arabs: their unequivocal identification with their Palestinian nationality and the Palestinian cause. This entails a differentiation between citizenship and nationality. In a situation of conflict, especially a permanent and violent one, this difference deepens and evolves to a "conflict of identities" (Rouhana 1997) both internally and externally: within the Israeli-Arab's individual and collective personality – and vis-à-vis the Jewish majority and the State.
Since the outburst of the violence in late 2000, Jewish-Arab encounters have faded out and become rare within Israel and virtually non-existent with Palestinians. CHE is one of very few organizations that managed to continue such activity, proclaimed as a dialogue between neighbouring citizens of Israel. This is a clear attempt to confront the identity conflict by setting a hierarchy: Citizenship over Nationality. In CHE view this means that in accordance with democratic and humanistic values, backed by lessons derived from the Holocaust – the main burden of responsibility for maintaining a genuine democratic society lies with the members and institutions of the majority.
The past traumas intertwine with the agonies of the present in the group encounters.
Prevalent positions of the Jews revolve around their need for a sense of security. Whether referring to the Holocaust, the Israeli-Arab wars from 1948 onwards or suicide bombings by Palestinian terrorists - Jewish

participants commonly demand of their counterparts recognition of the Jews' right to live in Israel securely. They find it most difficult to contain their counterparts' dual identity.

The Arabs bring their frustration from their inherent "stepson" situation, embedded in the "original sin" of 1948, and their identification with their national brothers' suffering. "Your grandfathers, victims of European racism, victimized our grandparents; and now you're doing to the Palestinians what the Nazis did to you!" This is a familiar statement that summarizes the complexity and reflects the intensity of emotions involved.

The impact of CHE on participants indicates that the pain of both collectives contains the potential of serving as a bridge: Arabs learning about the Holocaust and its implications for the Jews; Jews learning about the Nakba and its relation to the present – come to recognize and acknowledge each other's narrative. Humanism, as a comprehensive set of values, is offered as an integrative conceptual framework.

האוקסימורון כתחבולה להעצמת נוכחות מיתית :
קווים לסגנונו של יורם קניוק ב"היהודי האחרון" [1]

OXYMORON AS A DEVICE FOR INTENSIFYING MYTHICAL PRESENCE: YORAM KANYUK'S STYLE CHARACTERISTICS IN "THE LAST JEW"

Yael Poyas יעל פויס
yael_p@staff.oranim.ac.il

יורם קניוק פורש ברומן שלו "היהודי האחרון" (1982) עולם גדוש אירועים ודמויות ובו מאתיים שנה של קיום יהודי מימי המשיח פרנק עד , כנראה, מלחמת יום כיפור. חומרי הרומן, ארגונו ולשונו מקנים תחושה של נוכחות מיתית עזה (פויס, תשנ"ט). ההרצאה תתמקד בביטוייו השונים של האוקסימורון כאמצעי סגנוני , לשוני ומבני שבכוחו להעצים את חווית המיתוס ברומן.

האוקסימורון, הפרדוקס ומפגש הניגודים מופיעים ברומן ברמות ובעוצמות שונות . הם מאפשרים פריצת חציצות והגדרות ויוצרים עולם זורם ומצטבר שמאפיין את החשיבה המיתית : הרום נושק לשפל , העוצמה לחולשה , הראשית טמונה מלכתחילה באחרית וההתגלות נובעת מההסתר . המתחים בין הקטבים הנושקים זה לזה הם אבני הבניין של מיתוס הגאולה והחורבן של הקיום היהודי .

האוקסימורון והפרדוקס ארוגים באישיותן של הדמויות , בזרימתם של האירועים ואף בלשון ובסגנון.

ריבוי ביטויים אוקסימורוניים : "קור חורך" ו"חיוך פוצע" הם דוגמה לביטויים המאפיינים דמויות. משום שהדמויות מעוצבות כביטוי אנושי למפגש ניגודים ברוח האמירה "האדם הוא אל בחורבותיו" (ברזל, 1979) תומכים הביטויים האוקסימורוניים בהפקעת הדמויות ממישור מציאות ריאלי ושגור אל עבר מישורי מציאות מיתיים.

מציאות אוקסימורונית : תשתית היקום של הרומן מוצגת בא מצעות המשפט : "בראשית היה חורבן" (עמ' 108). אוקסימורון זה הוא המוטו החוזר בקיום היהודי כמעשה אבות סימן לבנים : בכל דור ודור אנו חווים את הראשית הנובעת מתוך האחרית, ואת העוצמה הבונה הנובעת מתוך החטא וההרס .

---

[1] (2007). **כנס אורנים השישי 'עברית שפה חיה'**. אורנים - המכללה האקדמית לחינוך , טבעון, פברואר, 2007.

שמות הנושאים משמעויות סותרות : דמויות רבות ברומן נושאו ת שמות טעונים משמעויות מנוגדות. מתן בסתר, אבי השושלת, מגלם בקרבו גם את הצדקה וגם את השוחד. סתר תהילה, אחד מצאצאי המשפחה , נושא בשמו את התהילה המוחצנת ואת הנסתר המופנם.

סמלים בעלי משמעויות סותרות : הסמלים הזרועים ברומן מתפרשים תמיד לשתי משמעויות מנוגדות . סמל הציפור, לדוגמה, מופיע כסמל החירות במציאות המדכאה של מחנה הריכוז , אך בישראל הוא מומר לסמל העיט , מי שמתפרנס מהמתים.

הסגנון : הרומן הוא מצבור סרטי טייפ פרומים וקרועים המתעדים אירועים , תמונות ודיווחים . אוסף הטייפים מאפשר סמיכות סגנונות מנוגדים . קטעים המבוססים על רצפים היפוטאקטיים דחוסי משפטים משועבדים , המערימים עוד ועוד מידע, נמצאים בצד פסקאות שבהן משפטים קצרים פראטקטיים רודפים זה את זה. בחירה סגנונית זו יוצרת זרימה בצד נתק . שרשרות משפטים חסרי נשימה בצד פרטי מידע מנותקים מרובי דממות . סמיכותם של שני הסגנונות הת חביריים המהופכים זה לזה, משרתת את חוקיות שילוב הניגודים האופיינית לרומן , ומחזקת את תחושת הפרדוקס.

האוקסימורון המצמיח משמעות חדשה ממיזוג ניגודים (לנדאו, 1990) משתלב בעולם המיתי המתרקם ברומן, מעצם העובדה שהוא מפגיש ניגודים וממצע ביניהם תוך יצירת משמעות חדשה . הגודש המועצם של הופעותיו ברומן באמצעות הסגנון והלשון מפנה את תשומת הלב אל הניסיון לברוא עולם ספרותי שבו מציאויות מתנגשות חיות זו בצד זו.

THE IMAGE OF WOMAN AS WITCH IN SELECTED NOVELS BY FAY WELDON AND MARGARET ATWOOD [1]

Nancy Peled ננסי פלד
nancy_p@staff.oranim.ac.il

The word "witch" evokes in all of us a variety of responses and expectations which have been inculcated through cultural and social myths, as well as through historical fact. We may be afraid of a witch, or intrigued or envious because of some supernatural power that by definition must be hers. In feminine literature, both feminist and by females, empowered women are not always admirable heroines, but the very fact of their empowerment makes them figures for approbation by other women, even if their problematic identity allies them to witches. Literature and legend have appropriated the witch from history for an extraordinary range of signification within feminine discourse.

Margaret Atwood and Fay Weldon are two contemporary female authors whose work has touched on the core of the female condition in the middle- to- late twentieth century. They have often chosen to write about angry, or difficult, or unattractive, or misused women who have suffered and cause suffering. These women may have supernatural powers, real or imagined, within the context of the novel; they may commit malicious acts for no apparent reason, in order to seek vengeance, or perhaps to protest cultural dictates of a woman's "place" -- in the home, and in society, then and now.

In other words, these heroines might be witches, and a comparison of the historical witch of legend and fact, to a selection of the modern (or post-modern) heroines of Atwood and Weldon may illuminate one of the ways in which their fiction succeeds in speaking so eloquently to their female audiences - by both affirming and denying the complexities of being

[1] *The International Conference on Narrative*. Carleton University, Ottawa, Canada, April 2006. From Speakers' Biographies.
http://www.swan.ac.uk/english/conference/biographies.html

female through an image of witch that has come to be accepted as referring to women only.

The witch, in feminist eyes, has become simultaneously positive and negative. She is a reprobate in the maliciousness of her deeds, and admirable in the power, freedom and independence the actual engaging in such deeds implies. This dual identity is one way the witch can signify both denial and affirmation of the state of being female.

ספר: "ישראלית שפה יפה" [1]

ISRAELI, A BEAUTIFUL LANGUAGE

Ghil'ad Zuckermann גלעד צוקרמן
gzuckermann@gmail.com

האם אתגר קרת ו ש"י עגנון כותבים באותה שפה ? האם הלשון המדוברת בישראל היא אמנם העברית של כתבי הקודש מקדמת דנא , או שמדובר בשפה אחרת , עם דנ"א שונה? האם ניתן להחיות לשון מתה קלינית שלא דיברו בה כשפת אם כ-1750 שנה? או שמא החייאה תמיד תכלול הפריה הדדית עם שפות האם של המחיים ? תמיד אמרו לנו "עברית שפה יפה" ודרשו מאיתנו "עברי, דבר עברית!" אבל באיזו שפה הישראלים מדברים בעצם?

ישראלים נוטים לחשוב שהם דוברים את לשונו של ישעיהו הנביא (עם טעויות). הם מאמינים ששפתם היא עברית (לתקופותיה: תנ"כית, משנאית וכו'...) שהוחייתה בסוף המאה ה- 19. כדי לשמור על ה "טוהר" שלה, הם נוטים לתקן "טעויות" ללא הרף: "אל תאמר 'עשר שקל', אמור 'עשרה שקלים'!", "אל תגידי 'יש לי את הספר', הגידי 'יש לי הספר'!" וכו'. ואולם השאלה היא מדוע הישראלים לכאורה "טועים" כל הזמן בשפתם שלהם?

להלן תשובה מקורית ומפתיעה: השם המתאים ל שפה שאנו מדברים היום אינו "עברית" אלא "ישראלית". ולא מדובר כאן כלל וכלל בשינוי סמנטי בלבד . טהרני השפה מנסים לכפות דקדוק עברי על שפה חדשה בעלת הגיון פנימי משל עצמה . "החייאת השפה העברית " רוויה מיתוסים שהם תולדה של איד יאולוגיית "שלילת הגולה", התכחשות להיבריד ות היהודית , ולאומיות התּרה אחר עתיקות יומין . השפה שאנו מדברים היום אינה העברית השמית הישנה אלא שפת- כְּלָאיים יהודית שמית-אירופית בת 120 שנה. לא מדובר כאן על רצח יידיש אלא על יידיש רעדט זיך (היידיש מתדברת בתוך הישראלית).

הספר "ישראלית שפה יפה " מנתח את יח סי הגומלין בין הישראלית , העברית, היידיש ושפות אחרות . שילוב ההשפעות השמיות וההודו- אירופאיות ניכר כבר בדקדוק ובאוצר המילים של התורמות העיקריות לשפה הישראלית . בעוד היידיש עוצבה על- ידי העברית והארמית , לשונות הודו- אירופאיות (כמו יוונית) מילאו תפקיד חשוב בעברית . לאופייה של הישראלית כשפת- כְּלָאיים חשובות ביותר בהקשר לגבולות היכולת להחיות שפה , לגנטיקה ולטיפולוגיה בלשנית , וכן לסוציו- לינגוויסטיקה ולבלשנות- מגע. בעודה מעמידה למבחן את ההנחות המוכרות לנו , חושף הספר אמת אחרת, שבכוחה לשנות את האופן שבו אנחנו תופסים את השפה שלנו בפרט ואת התרבות הישראלית בכלל.

---

[1] (2008). הוצאת עם עובד.

IDENTIFYING THE BEST PREDICTORS OF ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE SPELLING AMONGST MIDDLE SCHOOL HEBREW SPEAKERS [1]

ג'נינה קהן-הורביץ, יוסף שימרון וריצ'רד ספארקס
Janina Kahn-Horwitz, Joseph Shimron[2] & Richard Sparks[3]
horwitz@netvision.net.il

Key Words: Spelling, Predictors, English as a Foreign Language

This research looked at English as a Foreign Language (EFL) Spelling Development amongst first language (L1) Hebrew speakers. Initial spelling ability of 79 students at the end of 4th grade was examined and the spelling of these same students was once again examined at the end of 9th grade (5 years later).

Research questions included examining the extent to which Hebrew and English literacy related variables predicted 4th and later 9th grade EFL spelling. In addition, we questioned to what extent EFL spelling developmental stages are similar to L1 English spelling developmental stages. Finally, we attempted to characterize the spelling of strong, medium and weak EFL spelling using a developmental model.

4th and 9th grade dependent variables included the spelling of English sentences including words that reflected EFL level. 4th grade independent variables included knowledge of English letters and sounds, English word recognition and word attack, phonological and morphological awareness, orthographic ability, word recognition and word attack and reading speed (all measured in Hebrew). 9th grade independent variables included word recognition and word attack, semantic knowledge, naming speed (letters and numbers), working memory (all measured in English), and phonological awareness,

[1] (2005). The meeting of *The Society for the Scientific Study of Reading*, Toronto, Canada, June 2005.

[2] University of Haifa.

[3] College of Mount St. Joseph.

orthographic ability, word attack (accuracy and speed), semantic knowledge, naming speed (letters and numbers) and working memory (all measured in Hebrew).

Results of hierarchical stepwise regressions showed that 31% of the explained variance for end of 4th grade EFL spelling was accounted for (in order of importance) by knowledge of English letter sounds and names, phonological awareness and reading speed (measured in Hebrew). 74% of the explained variance for end of 9th grade EFL spelling was accounted for (in order of importance) by end of 9th grade English word recognition, end of 4th grade English word recognition and word attack, end of 9th grade Hebrew orthographic ability (spelling), end of 4th grade Hebrew word recognition and attack and naming speed of numbers in Hebrew at the end of 9th grade.

Knowledge of English letter sounds and names predicting 4th grade spelling provides support for a developmental model of EFL spelling where knowledge of English letter sounds and names signifies the beginning stage of spelling development. Decoding words in English was found to be the strongest predictor of EFL spelling. English word reading experience facilitated the learning of orthographic patterns which was subsequently used for EFL spelling. Partial support was found for L1 Hebrew literacy measures predicting EFL spelling from a longitudinal perspective (phonological awareness, the speeded reading measure, word recognition and word attack – at the end of 4th grade) and in 9th grade (spelling and the speeded naming of numbers).

A qualitative analysis of spelling errors at the end of 9th grade showed weak spellers exhibiting semiphonetic and phonetic spelling. Spellers who received mean scores were found to be mainly in the transitional stage of spelling. Strong spellers showed mainly correct spelling. L1 interference was mainly observed amongst weak spellers.

PREDICTING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE READING FROM A LONGITUDINAL PERSPECTIVE[1]

ג׳נינה קהן-הורביץ, יוסף שימרון, ריצ׳רד ספארקס וזהבה גולדשטיין
Janina Kahn-Horwitz, Joseph Shimron [2],
Richard Sparks [3] & Zahava Goldstein [2]
horwitz@netvision.net.il

This research looked at predictors of English as a Foreign Language (EFL) word reading and reading comprehension from a longitudinal perspective. 152 Hebrew first language (L1) students in their first year of EFL study were tested on Hebrew literacy and linguistic related abilities including phonological and morphological awareness, spelling ability, word recognition (accuracy and speed) and word attack as well as vocabulary knowledge. At the end of 4th grade, their first year of EFL acquisition, they were tested on knowledge of English letter sounds and names, word recognition (accuracy and speed), word attack, vocabulary knowledge and reading comprehension. Five years later, 77 of the original 152 participants who were at the end of their 9th grade year agreed to participate in a follow up study. These same students were tested on Hebrew (L1) phonological awareness, spelling, word attack (speed and accuracy), RAN numbers and letters, and vocabulary knowledge. In addition, they were tested on the following EFL literacy related measures: vocabulary knowledge, spelling, word recognition, word attack, reading comprehension, and RAN numbers and letters.
Research questions examined which L1 Hebrew and EFL longitudinal and concurrent variables predicted 9th grade EFL word reading and reading comprehension.

[1] (2006). The meeting of *The Society for the Scientific Study of Reading*, Vancouver, Canada, July 2005.

[2] University of Haifa.

[3] College of Mount St. Joseph.

Results of hierarchical stepwise regressions showed that 52% of the explained variance for 9th grade EFL word reading was accounted for (in order of importance) by 9th grade EFL spelling ability, 9th grade phonological awareness measured in Hebrew, 4th grade EFL spelling ability, and a composite measure of English and Hebrew RAN letters. Results of a hierarchical stepwise regression analysis showed that 70% of the explained variance for 9th grade EFL reading comprehension was accounted for (in order of importance) by 9th grade EFL vocabulary knowledge, 9th grade EFL spelling and finally 9th grade phonological awareness measured in Hebrew.

These longitudinal results show that orthographic ability (measured by EFL spelling) in 9th grade and 5 years earlier, in 4th grade is the strongest predictor of EFL word reading. This provides additional evidence for the importance of orthographic sensitivity in a deep orthography such as English, particularly taking into account that English is a foreign language for these students. In addition, phonological awareness (measured in Hebrew) at this relatively advanced stage of EFL word reading, still accounts for a small but significant amount of explained variance. This supports the cross-linguistic impact of phonological awareness which continues to impact on EFL reading 5 years after acquisition. The small, but significant contribution of EFL and Hebrew RAN letters in explaining EFL word reading provides evidence for the importance of naming speed for efficient word recognition.

A simple model of reading is supported for longitudinal English as a foreign language reading comprehension by concurrent EFL vocabulary knowledge and EFL spelling (representing orthographic ability) as well as cross-linguistic transfer of 9th grade phonological awareness.

Key Words: reading, longitudinal, English as a Foreign Language

האתגר החינוכי הרב-תרבותי של הנרטיב המזרחי החדש [1]

THE MULTICULTURAL EDUCATIONAL CHALLENGE OF THE NEW ORIENTAL NARRATIVE IN ISRAEL

אריה קיזל Arie Kizel

kizel@zahav.net.il

מילות מפתח : רב-תרבותיות, נרטיבים בישראל , מזרחים, הקשת הדמוקרטית המזרחית

עמדת היסוד של כינון הנרטיב המ זרחי החדש, המיוצג במיוחד על ידי הוגי "הקשת הדמוקרטית המזרחית", עמידה אל מול ההיסטוריה הישראלית- יהודית-ציונית-אשכנזית וסימונו של האשכנזי כציוני (כלבן) שהתווה את נרטיב- העל ההגמוני וכונן את מנגנון השלטתו , הפצתו, הצדקתו ואלימותו כלפי מזרחים (וגם אחרים). הנרטיב החדש מתבסס על הנחת היסוד כי המזרחים יוצרו תחת מנגנון הכחשה אישית וקולקטיבית. הוא מבקש לחלץ אותם מעמדת הנחיתות העצמית דרך פעולה אקטיבית.

בנרטיב המזרחי החדש קיים יסוד של לקיחת אחריות מודעת אמנציפטורית בדיעבד, ולא מֶרד בדור ההורים וביקורת עליהם , אלא הבנה וחמ לה למצבם. אין בו ביאת-חשבון עם הדור הראשון אלא בקשת סליחה ממנו , תוך ניסיון לשוב אליו כקולקטיב ולהחיותם כפרטים נוכחים בחברה אשר העלימה אותם .

הנרטיב המזרחי החדש מבקש לדחות את הטינה כיסוד מארגן ולהמירה במרד , גם חינוכי, על הנחות היסוד של נרטיב- העל תוך מחויבות לחשוף את הפרקטיקות הממלכדות את הזהות המזרחית , ולנסות לחלץ אותה מעוצמתה הפוליטית של הלאומיות היהודית. הוא מאתגר שתי נקודות- משיכה, שהן משוכות קונספטואליות באפיסטמולוגיה הקיימת שעוצבה על ידי נרטיב- העל, והן ההבחנה בין שתי צורות-שיח שלכאורה אינן נפגשות : השיח העדתי והשיח הלאומי . השיח העדתי נתפש כשיח פנים- יהודי המתארגן סביב החלוקה בין "אשכנזים" ל"מזרחים", והשיח הלאומי נתפש כשיח כלל-יהודי המתארגן סביב החלוקה בין יהודים ללא- יהודים.

במקביל מבקש הנרטיב החדש לחלץ את הדיון בזהות מזרחית משני קטבים המנסים להשתיקו . הקוטב האחד ממוקד בעמדה המהותנית של זהות המיוחסת

[1] (2008). בתוך : **60 שנות חינוך בישראל : עבר, הווה ועתיד** (עמ' 159-166).. ירושלים : מכון מנדל למנהיגות.

למנטליות ולתרבות של המזרחים . הקוטב השני מתרכז בעמדות הניאו-מרקסיסטיות הרואות ב "מזרחיות" מעמד ישראלי שעוצב על ידי כוחות שוק העבודה, פיזור האוכלוסין והדרה מעוצמות ומקורות כלכליים וחינוכיים.

לפני המאבק אל מול ההגמוניה עליו לבסס את ההסכמה כי קיימת זהות מזרחית. זהו האתגר החינוכי הרב-תרבותי המרכזי של הנרטיב. כדי להתגבר על מצוקה זו מבקש הנרטיב החדש שלא לסמן את עצמו בצבע מסוים – עיראקי או מרוקאי, תימני או לובי. הוא נדרש להיות אוניברסאלי, אבל מעצם הגדרתו כמזרחי הוא פרטיקולרי, ולפיכך הוא מכונן בסביבה נרטיבית שהיא מובנית סתירות בלתי-מתיישבות לכאורה. אלא שהוגי הנרטיב החדש טוענים כי סתירות אלה הן התוצאה של המהותנות הציונית אשר ביקשה ומבקשת לתחום את המזרחיות אל תוך הקוביות הנרטיביות המשרתות, בעיקר, את ההגמוניה ואת הנחות היסוד של ה, ולפיכך הם דוחים את הסתירות ומציעים הרחבה של המזרחיות לכלל זהות בלתי מתוחמת תחת שתי הצדקות. האחת, התפיסה הרב-תרבותית והשנייה, הביקורת הפוסט-קולוניאליסטית.

אחד ממרכיבי הנרטיב המזרחי החדש הוא כתיבת היסטוריה מזרחית חדשה. זהו מהלך היוצא כנגד הטלאולוגיה הציונית והסדר שלה וכנגד הקשר הרציף בין זהות יהודית לציונית, ומבקש להצביע על השבר בין שתיהן ומתוכו לכתוב היסטוריה חדשה אשר תבקש למקם נקודות התחלה שונות, לבצע מהלך של כתיבת עלילה שונה של האירועים ומתן פרשנות מנקודת מבט מזרחית. המהלך הנרטיבי המוצע יכיל הרמנויטיקה של אי-אמון כבד כלפי הממסד, ובחלקה תהיה זו הרמנויטיקה אשר תבסס את עמדת הקורבן של המזרחי תחת הדיכוי כחלק מבקשת הסליחה של הדור השני מהדור הראשון.

המהלך של בניית הנרטיב המזרחי החדש עושה שימוש בתובנות מתוך המחשבה הפוסט-קולוניאלית, בעיקר במתח שבין אדוארד סעיד להומי ק. באבא. השורשים הפוסטקולוניאליסטים של הנרטיב המזרחי החדש שעונים על הנחת היסוד כי הציונות היא תנועה קולוניאלית שפעלה כבר מראשית תהליך ההתיישבות בסוף המאה ה-19 והגיעה לשיאה ב-1948. אחרים מסמנים את ראשית הקולוניאליזם עם "הכיבוש הישראלי" ביוני 1967.

הנרטיב החדש מבוסס גם על פוליטיקה של לבנות המסיטה את נקודת המבט מההתרכזות ב "שחור הנחות", כשהלובן מונח כקטגוריה מובנת מאליה וטבעית לנקודת המבט שבה ה "לובן" הוא קונסטרוקציה תרבותית הטומנת בחובה סתירות פנימיות והדחקות המאפשרות לה לכונן את עצמה כלובן סמכותי. נקודת המבט לפיכך תאפשר את הוצאת ה "לובן" (האשכנזי) מחד-ממדיותו והפיכתו ל "אחר", על כל ההגזעה המתהפכת הכרוכה בדבר.

לשון כלאיים מול נורמה של טהרנות: על חירות הלשון של אבות ישורון [1]

HYBRID LANGUAGE VS. PURITY NORMS – ON THE LIBERAL USE OF LANGUAGE BY AVOT YESHURUN

Hagai Rogani חגי רוגני
haggai_r@staff.oranim.ac.il

כבר בראשית שנות השלושים של המאה העשרים, בימים שבהם צייתה השירה העברית לנורמות של תקינות לשונית ושל טהרנות, ביטא אבות ישורון את ייחודיותו ואת חריגו תו ביצירת לשון אחרת, החורגת ממוסכמות אלה. בימים שפרסם את שיריו הראשונים עמדה השירה העברית במעבר מן הרומנטיקה של ביאליק, טשרניחובסקי ובני דורם אל מודרניזם ארץ ישראלי חדש, שמבשריו אורי צבי גרינברג, רחל ושלונסקי. המשוררים שמחו על העברית הקמה לתחייה לנגד עיניהם כמוצאי שלל רב וחוללו בה נפלאות, אך בחינת לשונם תגלה תכונה משותפת: כולם כאחד נאמנים לצו הכפול של טהרנות ושל תקינות לשונית, שאבותיו – האידיאולוגיה של החייאת הלשון העברית כמעשה ציוני מצד אחד, ויחס של סגידה ללשון בכלל, שהיה אופייני לשירה מקדמת דנא, מצד שני. נכון, ביאליק אמר "וכאשר שנוררתם תשנוררו", ושלונסקי כתב (בשיר ילדים) "אינעל אבוק ג'וק", אך אלה הם ממזרים לשוניים מסומנים היטב, ולכן גם חרוטים בזיכרון, המעידים על הכלל שאינו נוהג כך. נורמות אלה נובעות בין השאר מגישה לאומית מודרניסטית, הדוחה הן את רוחות העבר, והן את עולמם (תרבותם, לשונם) של אותם 'אחרים' שאינם חלק מקבוצת הלאום.

האחד והיחיד שפרץ מוסכמות לשוניות אלה היה כאמור אבות ישורון. כשם שבשיריו כתב על נושאים שהשירה העברית בארץ ישראל לא נגעה בהם – תחילה תמונות מחיי הערבים, ואחרי 1948 מחאה על הגירוש ועל הרס הכפרים – כך גם חרגה לשון שירתו מראשיתה מהנורמה הטהרנית: כבר מראשית יצירתו בתחילת שנות השלושים משובצים בשירתו שפע מילים וביטויים מיובאים מן הערבית, כגון: דָּבָה [נקבת הצבוע], טַבִּיחַ [תבשיל, ארוחה], מֵאַזִּין, רַאחַת [הָלְכָה], פָּלְלָח, פֶּלְלָחִין, תַּעְרִיפָה [מטבע של חצי גרוש], שֶׁרִיפָה [קדושה]. לאחר השואה מופיעים בה גם ביטויים ומילים ביידיש, פולנית ולדינו (אופנהיימר, 1997: 139-140).

---

[1] (2007). **כנס אורנים השישי 'עברית שפה חיה'**. אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, טבעון, פברואר, 2007.

גם דרכי ההתכה של המילים והביטויים השאולים מקוריות : שַׁבִּיבֶּה או שַׁבָּאב בערבית הופכים בלשונו ל "שְׁבִיבוֹנִים", מַרְחַבָּה – ל"מֶרְחָב" ועוד. ובולט השימוש בהֶלחֵם הרב- לשוני ש רווח אז בסלנג : " כּוּשְׁמַנְטוּשׁ, שילוב של 'מַנְתּוּשׁ' (ערבית: תָּלוּשׁ) ו'קוּשׁ מַיין טוּשׁ' (יידיש: שק לי בתחת).

בחירה לשונית זו מעידה על אוזן כרויה לבליל הלשונות הנשמעות בארץ ישראל באותן שנים, על דחיית נורמות לשוניות הנובעות מאידיאולוגיה הגמונית ועל יכולת ליצור לשון כלאיים המכילה את ה'אחר' בתוך עולמו של היוצר (Bhaba, 1994: 28-38). אפשר שזו הכרעה לשונית פואטית, אך אפשר גם שזו הכרעה פוליטית.

מעשה האמנות – בין משמעות להתענגות
בחינת מרכיב המשמעות ביצירה התרבותית על פי מחשבת רולאן בארת[1]

WORK OF ART - BETWEEN MEANING AND DELIGHT:
EXAMINATION OF THE MEANING COMPONENT
OF THE CULTURAL WORK OF ART
BY ROLAND BARTHES

חובב רשלבך Hovav Rashelbach
hovav-r@zahav.net.il

מעולם לא הייתה האמנות כה קשובה לצופה , כה זקוקה לו , מחזרת אחריו ומגששת סביבו – ובו בזמן מאתגרת אותו , מגרה את חושיו , תובעת ממנו שותפות עקבית וצמודה למהלכיה.
(רותי דירקטור – "אמנות עכשווית אני מדברת עליכם")

אחת מהנחות היסוד שלי ביחס לאמנות היא שהיצירה האיכותית , זו המעוררת למחשבה חוזרת ונשנית, ממוקמת באזור גבולי על ציר משוער, שבקצהו האחד הסימן הברור ובקצהו האחר הסימן הסתום ; חסר המשמעות . לציר זה אני קורא "ציר ההבנה". הנחה זו מובילה לטענה : היצירה האמנותית (האיכותית) ממוקמת במקום שאינו מאפשר (תרבותית) אנרכיה גורפת מבחינת המשמעות ; אינו מאפשר חוסר משמעות מוחלט. מכאן נובעת המסקנה , שעל היצירה האיכותית להתאפיין בנטייה לאחדות; כלומר, להיות מדודה במשמעויותיה (בהנחה שאחדות לצורותיה מנוגדת לאנרכיה).

לטענתי ציר ההבנה הוא ציר ישר , חד-ממדי, הבנוי על יחס בינארי - לכן, בנקודה מסוימת במרכזו מתרחש השינוי האמנותי: שם נוצר האובייקט הסינגולרי החדש מצד שני יש הטוענים, שהשינוי מתרחש בקצה האחד של ציר ההבנה –הקצה הלא ברור; זה שבו נגמרת ההבנה המקובלת ; זה שרק בו מתאפשרת יצירת אמנות חדשה . לכאורה מוצגת כאן סתירה, שכן השינוי, המתאפיין כרגע ייחודי, מתרחש בשני מקומות שונים: האחד במרכז "ציר ההבנה" והשני בקצהו הלא ברור.

כדי למנוע סתירה, אני מוסיף וטוען שיש לראות את השינוי כמתרחש בשני המקומות לפיכך, בשעה שהמתנגדים טוענים שציר ההבנה נתון להתפתחות (או התארכות) רק מקצהו הבלתי ברור , אני טוען שהשינוי מתרחש על פני כל הציר . למעשה, כקו תיאורטי, כולו משתנה; הוא מתארך לשני הצדדים וגם אופן הופעתו נתון לשינוי

[1] (2007). תקציר התיזה לתואר M.A, באוניברסיטת ת"א.

בבסיס צורת המחשבה הזו מצוי רעיון הדיאלקטיקה ההיגליאנית : ביטול, שימור והעלאה. ברם, ההצדקה לטענה שלי נעוצה בשימת דגש על מרכיבי הביטול-שימור (על היחס בין תזה לאנטיתזה) כמומנטום אחד בתהליך שמציגה מערכת דיאלקטית , לעומת מומנטום שני, המתגלם בהעלאה (בסינתזה). כך אני עדיין יכול להתייחס לציר ההבנה כציר בינארי חד-ממדי.

לאור זאת מספיק הסבר ראוי שיסודו מיתי -למשל, דיאלקטיקת האדון והעבד(קליין, 2006) ורעיון 'השאיפה לאפס' (זייף,2003), על מנת להצדיק את קו מחשבתי. לפיכך אני מתבסס על טיעוניו הניאו-רטוריים של רולאן בארת(1915-1980) כל עוד הם בני תוקף. תוקף של סברה רטורית נקבע על פי ההקשר שבו הוא נטען. משם כך אני בוחן את תקפות הנחותיי לאור סבירותיו ובהתאם להקשרם(פרוגל,2006).

ברצוני לציין שבעבודה זו שאלתי איננה: מהי יצירה אמנותית איכותית? בתזה זו אני מבקש לדון בשאלה: מהו מקום היצירה האמנותית האיכותית ? לפיכך הנחת היסוד שלעיל באשר לאיכות היצירה האמנותית, מושתתת על התנאי הבארתייאני-קאנטיאני הבא: יצירת אמנות איכותית מודרנית חייבת לעורר למחשבה חוזרת ונשנית.

במסה 'המיתוס היום' (1957) בארת פורש תיאוריה, המושתת על תיאוריה של לוי-שטראוס, על פיה המיתוס הוא תוצר של עיוות המאפשר להסביר מצבי חיים בעייתיים – כאלו הנתפסים כבעלי סתירה פנימית במסה זו, המנסה לתת שיטה לניתוח תופעות תרבותיות, בארת מבקש לחשוף, באמצעות "סכמת המיתוס", כיצד כל תופעה חברתית הנתפסת כטבעית היא פועל יוצא של מוסכמה לשונית שרירותית . מוסכמה לשונית שעברה עיבוד נוסף שתכליתו הפקת תועלת על ידי בעלי עניין(ללו מבקשים לצורכיהם לשמר את האמונה של המשתמש התמים שהגילום התרבותי (בעיקר שהם יצרו) נוצר באופן טבעי.

בארת, בהסבר, משתמש בתפיסה הסטרוקטורליסטית של הלשון שהציע הבלשן פרדינן דה- סוסיר. הוא עושה זאת תוך שינוי ההדגש ביחס לצמד המושגים הסוסיריאני: מסמָן/מסומן. על פי הסבר זה , בשעה שדה- סוסיר מתבסס, כתפיסה תיאורטית, על התאמה עקבית בין מרכיבי הסימן : מסמן/מסומן, בארת מדגיש את האפשרות של אי- ההתאמה שבין המסמן למסומן [1]. כך בארת מייצר מבנה מערכתי מורחב, בו מיוחס לסימן ערך מוסף : היות בעל פוטנציאל לשמש כאיבר במערכת טפילה; במערכת חדשה. בארת מכנה מערכת מסדר שני ז ה: המערכת המיתית. כך הסימן הופך להיות מרכיב פונקציונלי חדש המקשר בין שני סדרים: סדר הלשון וסדר המיתוס. ברם, רגע השינוי (החל ביחס לסימן) מיוחס לסדר המיתי. ככזה הוא מושתת

[1] כבר אימוץ היחס הטריאדי של לוי שטראוס ביחס למיתוס וגילומו ב"סכמת המיתוס" (1956) מצביע על הסטייה מדה סוסיר לימים סטייה זו תתבטא במפורש במסה"המשמעות השלישית" (1970).

על רעיון הביטול-שימור, כמומנט אחד, המאפשר תולדה של סינתזה חדשה – מסמֵן-על. מסמן מסדר שני הפתוח למשמוע חדש; למסומן-על.[1] שינוי זה יקבל ביטוי קיצוני בתפיסת המסמֵן (המאיידת את המסומן) שבמסה "המשמעות השלישית" (1970). תפיסה זו מייחסת למסמֵן: דחיקה מתמדת של המסומן תוך שימור של משמעות חסרת יציבות. שימור של יסוד מסמֵן הגורם לאימה או לסקרנות. החרדה והתהייה מייצגים חוויות בעלות מכנה משותף: תחושת עוררות חזקה. תחושה זו סודקת בדפוסי ההתנהלות השגרתיים; בהרגלים התרבותיים. תחושה זו יוצרת זיקה חזקה אל מה שנתפס כטבעי.

נדמה – בדיעבד ועל סמך המסה "מחשבות על הצילום" – שבעקבות תנועתו מגישה סטרוקטורליסטית לגישה פוסט-סטרוקטורליסטית בארת חיזק את תמת ה"אמנות לשם אמנות", המקובלת בשיח האמנותי, לכדי התחושה, שביחס לביטוי האמנותי הכול אפשרי.[2] בעבודה זו אני מבקש להראות, בסופו של הדיון, ועל סמך הנחותיי באשר למקום היצירה (האיכותית) על פני "ציר ההבנה", שלא "הכול אפשר" (באשר למעשה האמנות האיכותי) בנקודת זמן נתונה. במילים אחרות, לדעתי היצירה האמנותית (האיכותית) מתאפשרת תוך פעולה במרחב שבו ישנו תהליך מדוד בהרכבת המסמן – תהליך הנע בין מסמנים מוכרים תרבותית (ולכן ברורים) לבין מסמנים אישיים; אידיאולקטים (ולכן לא ברורים).

---

[1] שבע שנים לאחר "המיתוס היום", בארת, בעקבות לואיס היימסלב, ב"יסודות הסמיולוגיה" (1964), משנה את הפרספקטיבה וטוען שהתולדה החדשה מופיעה כמסומן-על (כך שהמסמֵן נתפס כמסמֵן-על). בארת (2006): *יסודות הסמיולוגיה*. (תרגום: להב, אבנר) תל-אביב: הוצאת רסלינג. עמ' 111-118.

[2] הוא עשה זאת בעצם ההכשרה (התיאורטית) של הצילום כמדיום אמנותי ומתוקף מעמדו התרבותי כמבקר. הוא עשה זאת באמצעות "כתיבה" בעלת כוח השפעה מיתי, מעצם היותה מושתתת על "שם המחבר". ראה: פוקו, מישל. (2005): "מהו המחבר". בתוך: *מות המחבר; מהו מחבר* (עריכה: זונפלד, אלי. תרגום: משעני, דרור), תל-אביב: הוצאת רסלינג. עמ' 37-44.

שפה נמוכה – ספרות גבוהה. האומנם?
היבטי מגזר ומגדר בספרה של שרה שילה
שום גמדים לא יבואו [1]

"LOW" LANGUAGE - SOPHISTICATED LITERATURE. IS THAT SO?
ETHNIC AND GENDER ASPECTS IN SARAH SHILLO'S BOOK
"NO DWARFS WILL BE COMING"

שרה שגיא sara sagi
sara_sa@staff.oranim.ac.il

עם צאתו לאור עורר עיצובו הלשוני של רומן זה הדים רבים , אבל הלשון שנראית על פני השטח היא רק קצה הקרחון בהיותה תולדה של תהליכים תרבותיים שונים . בהרצאתי אצביע על כמה עניינים שמהווים את ההנמקה לעיצוב לשוני זה. מבחינה ספרותית- פואטית, נוקטת שילה בספרה בז ׳אנר הרשומון [2], ונותנת פתחון פה לחמש דמויות בנות משפחה אחת . ארבע הראשונות מאופיינות בלשון- דיבור עילגת במפגיע, ואילו לחמישית, שפה תקנית למהדרין. למותר לציין כי הדמויות על אפיוניהן ועל לשונן הן תבנית נוף תודעתה ותפיסתה של המחברת שהגתה אותן . בהרצאה זו אתמקד בדמותה של סימונה בלבד . סימונה, אישה חסרת השכלה , חיה בעיירת ספר , מקיימת את משפחתה בדוחק ונתונה למצוקות שונות . עד מותו של בעלה הייתה תלויה בו לחלוטין ושימשה בתפקידים הנשיים הסטריאוטיפיים : כאובייקט מיני ו/או אימה י. סימונה היגרה ארצה ממרוקו , ומגלמת בעצם מהותה את חוויית הכלאיים התרבותיים , אשר מאופיינים בין היתר בדואליות לשונית וחברתית, ולרוב מולידים דמויות עמומות , שבהיותן חסרות הגדרה ברורה הן עלולות לעורר רגש דחייה [3]. מעשה הכלאיים הלשוני שברומן המודרני מפגיש , לפי בחטין (1981), שתי מערכות לשון, נבדלות חברתית. הכלאיים הישראליים מולידים לשון מעורבת בספרות הנכתבת במרחב רב- זהויות בתרבות של מהגרים . דמותה של סימונה , אולי יותר מן הדמויות האחרות , מעלה על הדעת תיאוריות פוסט מודרניסטיות , פוסט-קולוניאליסטיות ופמיניסטיות , שכמו חב רו יחדיו

---

[1] (2007). **כנס אורנים השישי ׳עברית שפה חיה׳**. אורנים - המכללה האקדמית לחינוך , טבעון, פברואר, 2007.

[2] שילה מעידה בראיון שערכה עמה נרי לבנה כי גירושים מאוחרים מאת א ״ב יהושע היה הרומאן הראשון שקראה מההתחלה ועד הסוף , רומאן שכתוב באופן מובהק בז ׳אנר הרשומון, וכן מעידה שילה באותו ראיון כי הרומאן שתהיי לי הסכין מאת דוד גרוסמן הוא רומאן ששינה את חייה , אף הוא רשומוני משהו. (הארץ, 28.12.2005)

[3] קריסטבה (1982: 4) מכנה דחייה זו בשם ׳תועבה׳ (abjection).

בעיצובה של דמות זו . על-פי פרמטרים מובחנים מן התיאוריות הללו , הרי שבסימונה מתגלמת דמות ה'אחר' האולטימטיבי[1];
האם נתונים אלה מניחים מראש שימוש בלשון נמוכה , משובשת ועילגת?
בן שחר (2004) מתארת את אופן עיצוב לשונן של דמויות מזרחיות בספרות העברית משנות ה-40 ועד ימינו, עיצוב המתאפיין בשכיחות יסודות לשוניים מומצאים ובגודש שיבושי לשון . עיצוב זה משקף את זיהויה של לשון הדיבור עם לשון משובשת ועם דוברים ממעמד סוציו-אקונומי נמוך (שם).
איך יכולים המזרחים לדבר" שואלת רונית מטלון בקרוא וכתוב (2001) "איך אפשר להעמיד דיבור מזרחי שלא נושא בתוך מחזור הדם שלו את הדימוי הציוני על המזרחים, והאם בכלל אפשר?" (עמ' 24)
בכוונתי לברר האם שילה מייצגת תפישה ישנה או חדשה בייצוג לשון דמויות מזרחיות; האם היא מתארת לשון זו כהווייתה, בגובה העיניים, ומאפשרת לדמויות אלו להשמיע את קולן האמיתי באורח מהימן, או שמא מביטה בה מתוך התנשאות, שיש בה כדי להסביר יסודות חריגים ואף מומצאים בשפתה של סימונה . בירור זה ייעשה תוך בחינת דוגמאות מייצגות למבעים תת-תקניים ועל-תקניים בשפתה של דמות זו, במטרה לבדוק האם לשונה של סימונה מאופיינת בסטיות של תום לב[2] ואיזה אפקט יוצרות 'הסטיות מן הסטיות', אלו שנעשו בבלי דעת על ידי המחברת.
ועוד - האם ניתן לאפיין את כתיבתה של שילה כ'כתיבה נשית', המעלה על נס עקרונות פמיניסטיים מרכזיים כעקרון "כתיבת הגוף" בגישה המאפשרת דיון בטקסטואליות של הגוף הנשי.

[1] על-פי לובין (1993: 68), "האחר הוא כל מי שהסובייקט, היינו המרכז (התרבותי, ההגמוני), יעמיד כאובייקט למולו, יהפוך אותו לאובייקט על ידי ביטול ייחודו, ערפול אנושיותו, אפילו רק באמצעות מבטו החודר" (שם).

[2] מונח שבו נוקטת בן-שחר בהקדמתה למילון הסלנג המקיף (2005) בהקשר לסטיות שבתום לב בלשון הדיבור הכללית.

THE INTERNAL DESIGN OF SCHOOL LIBRARIES AND TERRITORIAL BEHAVIOR OF STUDENTS [1]

סנונית שוהם **וזהבה שמר-שלמן**
Snunith Shoham [2] & **Zehava Shemer-Shalman**
zehava_sh@staff.oranim.ac.il

Research in environmental psychology shows the connection between buildings, places of residence, seating areas and additional spaces and behavior. People behave differently in different settings and under different conditions. Human behavior can be changed through different planning of space or by repositioning furniture within a given space (Sommer, 1968). Proshansky (1976) states conditions of noise, furniture, light and proximity to other people affect feelings of tension and behavioral responses.

The issue of territoriality was studied by Sommer (1967, 1968) in the context of academic libraries, Shoham (1991) in the context of public libraries, and the research presented here focuses on school library spaces.

The purpose of this study was to examine the territorial behavior of students and the implications of the internal arrangement of the library space for the students. The study examined the behavior of students in the library relative to the tables in the study areas, the position and design of the librarian station, armchairs area, and computer stations.

Methodology: Both qualitative and quantitative research methods were used. The qualitative phase included observing four libraries of high schools in Israel (1,222 students were observed), photographing of situations in the libraries, and open ethnographic interviews with all the librarians who worked in these libraries and with five students in each library. In order to map behavior in the various areas of the library, three

[1] (2005). Information Leadership in a Culture of Change. *The 34th Annual Conference of the International Association of School Librarianship, and Ninth International Forum on Research in School Librarianship*. Hong King, China, July 2005.

[2] Department of Information Science, Bar-Ilan University, Israel.

one-day observation sessions at four schools were held (a total of 12 full days of observation). In each observation session, using a sketch of the library, the observer marked the place where students chose to sit or remain. Each student entering the library was assigned a number and recorded on the sketch. This record was maintained throughout the entire observation session, providing a picture of the concentration of students in the library during the various hours of operation. The different seating areas were photographed, and the pictures were analyzed at a later date.

In addition to observation sessions, interviews were conducted with eight librarians and 20 students. The interviews all had a similar structure and were conducted freely. The conversations were recorded, transcribed and then analyzed. After completion the qualitative phase of the study, questionnaires were distributed to 394 students in these libraries. All four of the libraries were well kept and had undergone recent renovation.

Findings: The map showing concentration of students showed that 53% of them elected to sit at the desks; 17% sat in the armchair areas and 11% remained in the area of the librarian station. Seven percent went directly to the photocopiers and another 7% to the computer workstations. This distribution in the library space matched the declared purpose of their visit to the library: Close to two thirds came to study, and one third of questionnaire respondents reported that they came to the library for social reasons. Most of the students preferred sitting in a central area in the library, and chose to sit in places that enabled them to maintain territorial control. Students who entered the library on their own, sat where they could ensure territorial control and a view of a wide area. Similar observations were made in the armchair area. Frequently this control enabled students to have friends join them later.

Some students entered the library in a group and chose a seating location that allowed much proximity between them. Even in the computer area, we observed groups of students gathering around a single computer even when other computers were available.

These findings are in line with known qualities of teenagers, including the need for the peer group, and this strengthen the opinion that libraries

have conditions typical of an "open classroom", and that students prefer to sit in central locations and in groups.

Students ensured themselves detachment from the environment and protection from intrusion into their personal space by sitting at the tables with their backs to the entrance. This was bolstered by body movements that indicated the desire to detach. At times, students used their personal belongings in order to demarcate their personal territory.

Despite this, in all four libraries the students did not respect the territorial needs of the librarians. They tended to lean against the counter with their arms and upper body, sometimes placed their personal belongs on the counter and sometimes even sat on it (when the counter was low). The responses of the librarians to student behavior were varied. Some performed most of the service activities while standing up in order to cope with the student 'takeover' of the counter space. In one library, the librarian left the station and sat in his office. In another library they added additional tables in the corner to increase the personal space and achieve more distance between the librarian and the students.

Numerous students sat at tables near the librarian station because they need the help of librarians from time to time, despite the fact that this is a noisy area, and although many (42%) of them indicated in their responses that they prefer to sit in a quiet area. In addition, the catalogs are located in the same area in the library, and there are students who need to be close to the librarian in order to bolster their personal feelings, as the librarian is an informal figure in the school system.

The research shows professionals involved in school libraries and library designers the significance of design and planning of the physical conditions in the library on the behavior of users.

The findings can assist in designing library space and furniture.

The study shows the need for dividing the library into subspaces that provide solutions to various and often conflicting needs of students. We can also draw conclusions regarding the design of each of these spaces.

WEBSITES AND DIGITAL SERVICES IN SCHOOL LIBRARIES: HOW IS A DIGITAL ENVIRONMENT CHANGING THE WAY THAT SCHOOL LIBRARIES WORK? [1]

סנונית שוהם **וזהבה שמר- שלמן**
Snunith Shoham[2] & **Zehava Shemer-Shalman**
zehava_sh@staff.oranim.ac.il

Keywords: Websites, digital services, school libraries.

The lecture is dedicated to the memory of Prof. Ann Clyde. The subject of Web sites in school libraries was close to her heart.
The question posed by the researchers is in what situation school libraries currently find themselves. How is the digital environment changing the way that school libraries work? As one of the most prominent characteristics of change in the information world is the provision of digital services and construction of Web sites, this is the subject of the research presented here. The objective of the current study was to examine the extent to which school libraries are changing and adapting to the new and accelerated technology era.
The study utilizes both quantitative (survey) and qualitative (content analysis and in-depth interviews) research methods.

Quantitative study:
The study was conducted in two phases: A) In the first phase a survey of libraries in Israel was conducted. Questionnaires were sent to libraries, and the librarians were asked to provide information about the existence of a site and/or other online services in the library along with a list of other services and activities. With respect to innovative services, they

[1] (2006). *The Multiple Faces of Literacy: Reading, Knowing, Doing -- IASL Reports*, 2006: Selected Papers from the *35th annual conference of the International Association of School Librarianship*, and the *Tenth International Forum on Research in School Librarianship*, Lisbon, Portugal, July 2006.

[2] Department of Information Science, Bar-Ilan University, Israel.

were asked about the target audiences as well as what parties at the school is involved in their provision and integration in educational processes at the school. B) In the second phase, a survey of school libraries in various countries will be conducted.

The **qualitative study** is also comprised of two phases:
A) Analysis of Web site content in a sample of school libraries, to gain insight into the changes in the services provided by school libraries. The services provided through the site will be examined, as will organization of material on the site, its timeliness and links. (The objective of this study is not to analyze and evaluate sites as has been done in many other publications, but instead to learn about the developments and changes school libraries are undergoing).
B) In-depth interviews with a number of librarians and Webmasters regarding their perception of the "changing" school libraries in school environment and the purpose of innovative services.

LIBRARIANSHIP & INFORMATION SCIENCE DEPARTMENT, ORANIM ACADEMIC COLLEGE OF EDUCATION, TIVON ISRAEL [1]

Zehava Shemer-Shalman זהבה שמר-שלמן

zehava_sh@staff.oranim.ac.il

A qualitative study of libraries' physical conditions and their customers' behavior was conducted in 4 high school libraries in Israel. The research questions were:

1. What is the connection between the physical conditions in the library and the concentrations of students in it and the choice of seating locations?
2. What characteristics of territorial behavior are connected to the physical layout of the library? In addition to the 1222 students that were observed and the interviews with all the libraries' staff and a few students, 394 questionnaires were filled out by students while in the library.

Over half the students who were observed in the libraries chose to sit in the area of the reading tables and 17% settled in the armchair. Of the first 170 students who entered the library, close to two-thirds chose to sit in a central location exposed to "neighbors" and "passersby," and about one-third chose tables in the corners of the library. About 75% of the school students came to the library in the company of a friend or friends. The students' behavior in the libraries, related to their choosing of a place in the libraries and the explanations they gave for their choice together with their territorial behavior intended to keep their interests and privacy are described in details.

[1] *The 34th Annual Conference of the International Association of School Librarianship, and Ninth International Forum on Research in School Librarianship*. Hong King, China, July, 2005.

ארץ התקווה - אוטופיה שנותרה אוטופיה
עיון מחודש בשאלת ארץ ישראל בעיני רוחו של יאנוש קורצ׳אק [1]
LAND OF HOPE – UTOPIA THAT REMAINED UTOPIA
RENEWED STUDY IN KOLCHAK'S VISION OF ERETZ ISRAEL

משה שנר Moshe Shner
moshe_s@staff.oranim.ac.il

מילות מפתח : קורצ׳אק, ארץ-ישראל, אוטופיה, חינוך, אמונה חדשה , מחקר טקסטואלי עיוני.

בימינו, כמו במשך דורות רבים של עימותים בין דתות ותרבויות , מהווה ארץ ישראל מוקד לקנאות דתית. הארץ שהרתה חזון של אחדות המין האנושי אינה זוכה לממש את ה הבטחה המטא- היסטורית הגלומה בה.
מתוך החיפוש אחר פריזמה אחרת, יש טעם לפענח את ראייתו של קורצ ׳אק את ארץ ישראל כמוקד לתחיית האמונה באדם . רבים מהעוסקים בקורצ ׳אק מייחדים את תשומת לבם לפרק האחרון, ההרואי-טראגי של חייו, אולם בתמונה שמצטיירת מהמפגש שלו עם ארץ ישראל מופיע בפנינו קורצ׳אק אחר, איש של חזון הומניסטי. כמו נביאי ישראל, האמין שמציון תצא תורה של שלום לכלל המין האנושי.
ארץ ישראל היוותה עבור קורצ ׳אק טקסט מורכב – טקסט בעל רבדים אישיים ופילוסופיים, שתבע את פענוחו. בעקבות ביקוריו בישראל בשנים 1934 ו- 1936 כתב את רשמיו ואלו מהווים את הפתח להיכרות שלנו עם המפגש בינו לארץ הרחוקה.
כתיבתו של קורצ ׳אק נושאת אופי של דיאלוג פנימי ; הסתייגותו ה מפורשת מניסוח דברים שיטתי מקשה על חילוץ משנה פילוסופית , אולם עיון במסות שכתב ובמכתבים הרבים ששלח לידיד יו בארץ ישראל מעלה תמונה בעלת היגיון פנימי שיש בה שכבות של משמעות : רובד של התמודדות אישית עם שאלת המעבר לארץ ישראל, רובד של אמפטיה לאנשים המנסים לחיות בארץ קשה ותובענית בחברה שהיא מעבדה אנושית ורובד מטאפיסי העוסק במשמעויותיה הרוחניות של הארץ שהרתה את המונותיאיזם.

---

[1] (2008). ׳ארץ התקווה׳ : עיון מחודש בשאלת ארץ ישראל בעיני רוחו של יאנוש קורצ ׳אק. בתוך י׳ דרור (עורך). **דור לדור לג : עיונים בין תחומיים במורשתו של יאנוש קורצ ׳אק** (עמ׳ 15-37). ת״א : אוניברסיטת תל אביב.

הדילמה האם לעזוב את פולין ו"לעלות" ייסרה רבות את קורצ'אק. הבנת הדילמה אינה יכולה להיעשות במונחים של קבלה או דחייה של אידיאולוגיה ציונית, אלא במונחי שאלות של קיום וזהות שהעסיקו את היהודים בין שתי מלחמות העולם.
בשיחו עם הצעירים שהיגרו לארץ ישראל, מגלה קורצ'אק הבנה עמוקה לקשיים עמם מתמודדים מהגרי ארץ ישראל, אולם בכל ביטויי האמפטיה אין קבלה של עול השליחות הציונית. קורצ'אק נותר בעמדה של ריחוק והתבוננות סטואית במעשה הציוני.
התבוננתו במעשה החלוצי ממוקדת באדם, במציאות החיים החדשה ובשינוי שחל בחייהם של הילדים. במה נשתנו חייהם מחיי הילדים בפולין? בכך נוגע קורצ'אק בשאלת עומק של המעשה הציוני, הטוען שציונות אין משמעה מפלט גיאוגרפי אלא בעיקר "שינוי ערכים" ויצירת "אדם חדש" תוך שינוי עקרוני במודל הזהות היהודית. לצד האמפטיה כלפי ילדי ההתיישבות היהודית מגלה קורצ'אק אמפטיה ייחודית גם כלפי הילדים הערביים וזאת אפילו בימי המרד הערבי של 1936.
ההתבוננות במעבדת החיים הארץ ישראלית מקבלת בכתיבתו של קורצ'אק ממד מטאפיסי – פענוח מקומה של ארץ ישראל בתולדות המסורות הרוחניות הגדולות של האנושות. קורצ'אק לא היה מחויב לפולחן דתי כלשהו והוא מסויג מממסדים דתיים, אבל התבוננותו בארץ ישראל היא בעלת ממד דתי, שמוליך אותו לשרטוט של חזון רוחני חדש שיביא לכתיבתו של תנ"ך חדש.